RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1947. Första kammaren. Nr 29.

Fredagen den 20 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av jordbruksutskottet i dess memorial nr 63 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må,

1) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 276 och II: 413 ävensom II: 412, i vad de avse distriktslantmätarnas lönegradsplacering, besluta, att distriktslantmätarna skola placeras i nuvarande lönegrad A 28,

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i enlighet med vad föredragande statsrådet förordat i statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 28 mars 1947, fastställa personalförteckning för lantmäteriets distriktsorganisation, att tillämpas från och med den 1 januari 1948,

3) godkänna följande avlöningsstat för lantmäteriets distriktsorganisation, att tillämpas under tiden den 1 januari—30 september 1948:

Avlöningsstat.

1.	Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	kronor	1 904 000
2.	Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t	»	1 000
3.	Avlöningar till icke-ordinarie personal, förslagsvis	»	1 721 000
4.	Rörligt tillägg, förslagsvis	»	217 000
	Summa	kronor	3 843 000,

4) till Lantmäteriets distriktsorganisation: Avlöningar å riksstaten för budgetåret 1947/48 under nionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 5 511 000 kronor,

röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren

1) med bifall till motionerna I: 276 och II: 413 ävensom II: 412, i vad de avse distriktslantmätarnas lönegradsplacering, beslutat, att distriktslantmätarna skola placeras i nuvarande lönegrad A 29,

2) bemyndigat Kungl. Maj:t att, i enlighet med vad föredragande statsrådet förordat i statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 28 mars 1947 samt vad under 1) ovan beslutats, fastställa personalförteckning för lantmäteriets distriktsorganisation, att tillämpas från och med den 1 januari 1948,

3) godkänt följande avlöningsstat för lantmäteriets distriktsorganisation, att tillämpas under tiden den 1 januari—30 juni 1948:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	kronor	1 942 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t	»	1 000
3. Avlöningar till icke-ordinarie personal, förslagsvis	»	1 721 000
4. Rörligt tillägg, förslagsvis	»	219 000
Summa	kronor	3 883 000,

4) till Lantmäteriets distriktsorganisation: Avlöningar å riksstaten för budgetåret 1947/48 under nionde huvudtiteln anvisat ett förslagsanslag av 5 551 000 kronor.

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser och voteringspropositionen upplästs, verkställdes omröstningen medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 54;

Nej — 55.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Efter det protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 517, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 87 ja och 95 nej, samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 141 ja och 150 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag för budgetåret 1947/48 under fjärde huvudtiteln jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. fjärde huvudtitelns personalstater.

Punkten 1.

I en inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Lekåsa m. fl väckt motion (II: 365) hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 130 måtte beakta de synpunkter, som i motionen anförts.

I motionen hade bland annat uttalats, att starka skäl synts motionärerna tala för att riksdagen i avvaktan på de förslag försvarskommittén kunde komma att framlägga icke bifölle Kungl. Maj:ts framställningar i fråga om inrättande av nya tjänster och lönegradsuppflyttningar.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten yttrat:

»Utskottet vill erinra, att föregående års riksdag vid behandlingen av vissa frågor beträffande omfattningen av försvarsgrenarnas personalstater uttalade angelägenheten av att förslag om inrättande vid försvarsväsendet av nya tjänster bedömdes med stor återhållsamhet. Denna försiktighet påkallades ej endast av det statsfinansiella läget utan vore även motiverad av att översyn påginge rörande försvarsorganisationen i stort. Det vore nämligen av vikt, framhöll riksdagen vidare, att åtgärder icke vidtoges, som kunde föregripa ett slutligt ställningstagande till de olika förslag, vari de pågående utredningsarbetena kunde komma att resultera.

Utskottet vill framhålla, att detta uttalande, som till sitt innehåll ansluter sig till de i motionen anförda synpunkterna, givetvis alltjämt är vägledande för utskottet vid dess bedömande av förslag om inrättande av nya tjänster och

Ang. fjärde huvudtitelns personalstater. (Forts.)

ändringar i löneställning. Någon särskild åtgärd från riksdagens sida i anledning av motionen torde därför icke vara påkallad.

Utskottet hemställer, att motionen II: 365 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Herr **von Heland:** Herr talman! Beträffande dessa lönefrågor föreligger en motion i andra kammaren, vari hemställes, att riksdagen i avvaktan på förslag av försvarskommittén inte skulle bifalla Kungl. Maj:ts framställningar i fråga om inrättande av nya tjänster och i fråga om löneuppflyttningar. Utskottet erinrar om att riksdagen själv har uttalat sig i sådan riktning och att man alltså borde vara mycket sparsam med nya tjänster och löneuppflyttningar. Utskottet framhåller, att detta riksdagens »uttalande, som till sitt innehåll ansluter sig till de i motionen anförda synpunkterna, givetvis alltjämt är vägledande för utskottet vid dess bedömande av förslag om inrättande av nya tjänster och ändringar i löneställning».

Jag måste emellertid deklarera, att jag inte kan inse att utskottet haft dessa synpunkter för ögonen. Jag har i första avdelningen framställt önskemål om att man mera i detalj skulle penetrera varje lönegradsuppflyttning och varje inrättande av ny tjänst, och jag har pekat på en hel del frågor i det sammanhanget. Jag kan särskilt nämna, att jag funnit det egendomligt, att man inrättar en ny tjänst för general Bredberg, att man inte följer statskontorets uttalande när det gäller civilförvaltningens nya tjänster och — givetvis — att man i anslutning till riksdagens tidigare beslut har uppsatt Skånska kavalleriregementet, trots att överbefälhavaren anser, att det är ett regemente som i den nya försvarsorganisationen icke kommer att få vara kvar.

Jag kom emellertid till den uppfattningen, att det var omöjligt att vinna gehör för dessa sparsamhetssynpunkter, och därför har jag avstått från detaljyrkanden. Men jag har velat påtala detta förhållande. Jag tycker, att det är rätt egendomligt — för att använda ett milt uttryck — att riksdagen nu i år kommer att gå med på en hel del åtgärder, som innebära nya tjänster och nya löneuppflyttningar och alltså ökade utgifter på fjärde huvudtiteln, samtidigt som man måste vara på det klara med att riksdagen redan nästa år kommer att få dras med bekymret att inskränka på dessa utgifter, att man kanske till och med kommer att nödgas överväga en ny övergångsstat och att man med säkerhet kan förutsätta, att Skånska kavalleriregementet, som nu uppsättes, icke kommer att stå kvar i en ny försvarsorganisation.

Dessutom är det så att förvaltningsutredningen prövar förvaltningsfrågorna. Denna utredning kan inte bli färdig lika fort som försvarskommittén när det gäller civilförvaltningen, intendenturförvaltningen och vissa delar av fortifikationsförvaltningen. Men man kan utgå från att även därvid komma att penetreras möjligheterna att inskränka antalet befattningshavare också i förvaltningstjänsten. Nu söker man i stället genom statsutskottets yrkande utöka antalet tjänstemän i civilförvaltningen.

Jag har velat deklarera, att jag anser, att detta är ett egendomligt förfarande av riksdagen. Jag har emellertid, herr talman, funnit det lönlöst att göra några yrkanden i detaljfrågorna, och jag framställer alltså inte heller här något yrkande. Jag har bara velat delge kammaren min uppfattning.

Herr **förste vice talmannen:** Herr talman! Då herr von Heland slutade sitt anförande med att icke framställa något yrkande, kunde det kanske vara onödigt för mig att här bemöta honom. Jag anser det heller icke nödvändigt. Hans adress var mera allmän, och jag fattade den så, att han närmast vädjade till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet att iaktta sparsamhet. Då herr

Ang. fjärde huvudtitelns personalstater. (Forts.)

von Heland själv sitter i 1945 års försvarskommitté och där har tillfälle att framlägga sina synpunkter beträffande de besparingar som möjligen kunna göras och hur försvarsorganisationen i framtiden skall vara beskaffad, är det inte anledning att nu ingå på någon detaljdiskussion med honom i dessa frågor.

Beträffande de punkter, som herr von Heland berörde, har ju till stor del riksdagen redan fattat principbeslut, och det var således endast för att fullfölja riksdagens tidigare beslut som statsutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **von Heland:** Herr talman! Jag vill med anledning av herr förste vice talmannens anförande påpeka, att det är just på grund av att jag är ledamot av såväl försvarskommittén som förvaltningsutredningen, som jag kommit till den uppfattningen, att riksdagen i dag föregriper dessa utredningars förslag.

Herr **Branting:** Herr talman! Efter att ha åhört debatten vill jag bara be att få instämma i herr von Helands synpunkter.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Ang. infanteriregementes stabs- och förvaltningstjänst.

Punkten 2.

Under punkten 1 i förenämnda proposition, nr 130, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 februari 1947 angivna grunder för den utformning av personalstaterna, som föranleddes av rationaliseringen av stabs- och förvaltningstjänsten vid truppförband m. m. i fred.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 februari 1947 angivna grunder för den utformning av personalstaterna, som föranleddes av rationaliseringen av stabs- och förvaltningstjänsten vid truppförband m. m. i fred, med iakttagande dock av vad utskottet under punkten anfört.

I motiveringen hade utskottet yttrat bland annat följande:

»Enligt organisationsnämndens förslag, vilket avstyrkts av samtliga militära myndigheter, skulle befattningen såsom regementsstabschef indragas. I Kungl. Maj:ts förenämnda beslut rörande ny regementsorganisation har dock frågan om denne befattningshavares bibehållande i organisationen ställts på framtiden. Enligt departementschefens mening bör nämligen vid ett antal regementen försöksvis ytterligare prövas vilka arbetsuppgifter, som kunna ankomma på stabschefsbefattningen. Utskottet har ansett sig icke böra motsätta sig dessa försök. Problemet synes utskottet vara av den vikt och betydelse, att utskottet förutsätter, att riksdagen med ledning av de rön och erfarenheter, som sålunda kunna förvärvas, beredes tillfälle att fatta slutlig ställning till denna fråga.»

Reservation hade avgivits av herrar *Lundgren* och *Holmström*, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka fortsatta utredningar angående bibehållande av stabschefsbefattning vid infanteriregemente och att alltså det nyss återgivna stycket i utskottets motivering bort hava följande lydelse:

»Organisationsnämnden föreslår, att befattningen såsom regementsstabschef indrages. Samtliga militära myndigheter, vilka yttrat sig i ärendet, bland dessa samtliga infanteriregementschefer, hava avstyrkt organisationsnämndens för-

Ang. infanteriregementes stabs- och förvaltningstjänst. (Forts.)

slag. I Kungl. Maj:ts förenämnda beslut rörande ny regementsorganisation har frågan, huruvida regementsstabschef skall ingå i organisationen, ställts på framtiden. Enligt departementschefens mening bör nämligen vid ett antal regementen försöksvis ytterligare prövas, vilka arbetsuppgifter som kunna ankomma på regementsstabschefen. Med hänsyn till att frågan om den lämpliga organisationen av regementsstaben praktiskt prövats vid Älvsborgs regemente och samtliga militära myndigheter efter omsorgsfull prövning funnit, att regementsstabschef bör bibehållas, anser utskottet att ytterligare utredning av denna fråga icke erfordras. För utskottets ståndpunkt i denna fråga talar ytterligare, att vidare försök med ny personalorganisation vid flera infanteriregementen skulle förrycka verksamheten vid berörda regementen.»

Herr **Lundgren:** Herr talman! Här föreliggande fråga — omorganisationen av infanteriregementes stabs- och förvaltningstjänst i fred — är av så stor betydelse för armén, att jag trots den långa föredragningslistan vid dagens plenum anser mig berättigad att säga några ord. Som kammarens ledamöter torde finna ha herr Holmström och jag till utskottets utlåtande fogat en reservation, som dock uteslutande avser utskottets motivering, och denna reservation fordrar en kort förklaring.

Försvarets centrala organisationsnämnd har avsett att rationalisera enbart stabs- och förvaltningstjänsten, medan utbildningsverksamheten däremot legat utanför ramen för undersökningarna. Besparingar på förvaltnings- och stabstjänstens område äro föreslagna utan hänsyn till konsekvenserna på andra områden. Huvuduppgiften för arbetet inom armén är att skapa krigsdugliga förband. Härför erfordras god utbildning av såväl befäl som trupp. Stabs- och förvaltningstjänsten är medel för att skapa de bästa betingelserna för utbildningsarbetet. Rationaliseringen av stabstjänsten måste betraktas med hänsyn till dess återverkningar på krigsorganisationen, utbildningsarbetet m. m. Såsom chefen för armén framhållit kommer en för snävt tillmätt personalorganisation för stabs- och förvaltningstjänsten i praktiken att leda till att personal, som beräknas för utbildningsarbete, kommer att utnyttjas i stabs- och förvaltningstjänst.

Försvarets centrala organisationsnämnd har inriktat sitt arbete på att på två olika vägar åstadkomma rationalisering och besparingar, dels genom en mera effektiv arbetsorganisation och mera rationella arbetsmetoder, dels genom personella besparingar, ändringar av avdelningsindelning, tjänstevägar och arbetsuppgifter m. m.

När det gäller det förstnämnda området — att genom mera effektiv arbetsorganisation och mera rationella arbetsmetoder skapa bättre arbetsförhållanden — äro alla ense. Ett sådant arbete har för övrigt pågått inom armén många år och pågår alltjämt och även lett till resultat.

I fråga om själva organisationen äro däremot meningarna betydligt mera delade. Organisationsnämnden föreslår indragning av stabschefen vid infanteriregemente. Detta förslag är avstyrkt av samtliga infanteriregementschefer och av samtliga hörda militära myndigheter. Även departementschefen ställer sig tveksam till förslaget, och statsutskottet har för sin del anslutit sig till departementschefens uppfattning, ehuru under uttalande av en viss tvekan. Utskottet skriver: »Utskottet har ansett sig icke böra motsätta sig dessa försök.»

Stabschefen har en viktig uppgift i den militära organisationen. Regementschefens huvuduppgift är att leda utbildningsarbetet och krigsförberedelsearbetet vid regementet. För att han skall få tid att ägna sig åt sin huvuduppgift, har strävan under senare år varit att minska hans övriga arbetsbörda. I det föreliggande organisationsförslaget har regementschefen fått ett större

Ang. infanteriregementes stabs- och förvaltningstjänst. (Forts.)
antal direkta föredragande än tidigare, och samtidigt har stabschefen föreslagits utgå ur organisationen. Bägge dessa åtgärder i förening måste otvivelaktigt medföra, att regementschefens arbetsbörda blir större än förut och att han blir mera bunden vid tjänsterummet än tidigare till förfång för hans väsentligaste uppgift.

Stabschefen, rätt utnyttjad, är icke någon fördröjande instans mellan tjänstegrenscheferna och regementschefen. Tjänstegrenscheferna föredra direkt för regementschefen. Det måste emellertid utom regementschefen finnas en person, som är väl insatt i all vid regementet förekommande verksamhet.

Med hänsyn till dessa omständigheter och då frågan om den lämpliga organisationen av infanteriregementsstab praktiskt prövats vid Älvsborgs regemente och samtliga militära myndigheter efter omsorgsfull prövning funnit, att regementsstabschef bör bibehållas mena reservanterna, herr talman, att ytterligare utredning av denna fråga icke erfordras, och vi ha med vår reservation velat ge uttryck för denna ståndpunkt.

Jag har, herr talman, icke något yrkande på denna punkt.

Herr **förste vice talmannen:** Herr talman! Herr Lundgren framställde inte heller något yrkande, utan sökte belysa frågan i allmänhet liksom även statsutskottets och reservanternas ståndpunkt. Herr Lundgren slutade med att säga, att han ansåg, att en ytterligare utredning eller prövning av denna sak var överflödig. Man kunde redan nu ta definitiv ståndpunkt, sedan samtliga militära chefer avstyrkt förslaget till en sådan organisation som ifrågasatts av försvarets organisationsnämnd och prövats vid Älvsborgs regemente. Men statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har inte kommit till samma uppfattning. Trots att han tagit del av utredningen och rönen vid de försök som gjorts vid Älvsborgs regemente och av yttrandena från de olika militära cheferna, har statsrådet ansett, att man, innan man tar slutlig ståndpunkt, ytterligare bör pröva frågan.

Chefen för Älvsborgs regemente har uttalat sig något olika vid två tillfällen. Vid det första tillfället yttrade han, att den föreslagna organisationen syntes honom tillfredsställande, men senare, när han sammanställt sitt yttrande med övriga yttranden och kanske övertänkt saken något mera, intog han samma ståndpunkt som de andra militära chefer som yttrat sig.

Utskottet har emellertid liksom statsrådet ansett, att frågan inte var tillräckligt prövad för att man skulle kunna slutligt avgöra den. Jag är eljest personligen beredd att i många avseenden instämma i det som herr Lundgren anförde och som även framkommit i yttrandena från de militära cheferna, nämligen att en regementschef i första hand bör vara ledare för regementet. Han skall leda och övervaka övningarna och utbildningen vid regementet, och han bör inte vara så betungad med skrivbordsarbete, att han inte kan utöva denna ledning tillfredsställande.

Men även om jag intar denna ståndpunkt vill jag inte hindra ytterligare försök i detta avseende, och därför har jag ansett — liksom de övriga utskottsledamöter, som inte stå bakom reservationen — att vi borde bifalla Kungl. Maj:ts förslag, som innebär, att denna sak ytterligare prövas.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkterna 3—5.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6.

Lades till handlingarna.

Punkten 7.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 8.

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m.

Kungl. Majt: hade föreslagit riksdagen att, utom annat,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1947/48 vidtaga de ändringar i personalförteckningarna för ordinarie tjänstemän och för pensionerad personal i arvodesbefattningar vid armén, som i det till propositionen nr 130 fogade statsrådsprotokollet angivits,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i samma statsrådsprotokoll anförts fastställa stater för arméns manskap av lägre grad än överfurir,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att med avseende å personalförteckningarna meddela särskilda föreskrifter av i tillämpliga delar samma innehåll som innefattades i de särskilda bestämmelser, som genom Kungl. Maj:ts brev den 28 juni 1946 fastställts att lända till efterrättelse för tillämpningen av arméns personalförteckningar budgetåret 1946/47,

dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för arméns anslag till avlöningar till aktiv personal m. fl., att tillämpas under budgetåret 1947/48,

dels ock till Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1947/48 anvisa ett förslagsanslag av 110 000 000 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag innebar bland annat, att antalet hemvärnsbefattningar skulle minskas med en hemvärnsofficer och en hemvärnsunderofficer i vart och ett av de fyra indragna försvarsområdena.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Åman* m. fl. (I: 237) och den andra inom andra kammaren av herr *Lindberg* m. fl. (II: 353),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Heüman* m. fl. (I: 238) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Göingegården m. fl. (II: 352), i vilka hemställts, att riksdagen ville besluta, att i avvaktan på fastställandet av den framtida försvarsorganisationen det nuvarande antalet hemvärnsofficers- och hemvärnsunderofficersbefattningar skulle förbliva oförändrat, samt att därutöver för det nyorganiserade Sundsvalls försvarsområde måtte inrättas en hemvärnsofficers- och en hemvärnsunderofficersbefattning,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lindén* och *Wagnsson* (I: 243) och den andra inom andra kammaren av herrar *Håstad* och *Sundström* i Skövde (II: 361),

dels en inom andra kammaren av herr *Hall* väckt motion (II: 268),

dels ock en inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Lekåsa väckt motion (II: 364).

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 238 och II: 352 ävensom med avslag å motionerna I: 237 och II: 353, I: 243 och II: 361, II: 268 samt II: 364,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1947/48 vidtaga de ändringar i personalförteckningarna för ordinarie tjänstemän och för pensionerad personal i arvodesbefattningar vid armén, som av utskottet under punkten angivits;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)
i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 februari 1947 anförts fastställa stater för arméns manskap av lägre grad än överfurir;

e) bemyndiga Kungl. Maj:t att med avseende å personalförteckningarna meddela särskilda föreskrifter av i tillämpliga delar samma innehåll som innefattades i de särskilda bestämmelser, som genom Kungl. Maj:ts brev den 28 juni 1946 fastställts att lända till efterrättelse för tillämpningen av arméns personalförteckningar budgetåret 1946/47;

d) godkänna under punkten införd avlöningsstat för arméns anslag till avlöningar till aktiv personal m. fl., att tillämpas under budgetåret 1947/48;

e) till Armén: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1947/48 anvisa ett förslagsanslag av 110 000 000 kronor.

Reservation hade anförts av, utom annan, herrar *Oscar Olsson, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Eriksson* i Stockholm, *Bergström, Mårtensson, Lindholm, Åkerström, Thapper* och *Persson* i Vinberg, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag beträffande antalet hemvärnsofficerare och hemvärnsunderofficerare samt alltså förordat dels att utskottets motivering bort i viss del hava den ändrade lydelse, reservationen visade, dels ock att utskottet bort under a) hemställa, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 237 och II: 353, I: 238 och II: 352, I: 243 och II: 361, II: 268 och II: 364, bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1947/48 vidtaga de ändringar i personalförteckningarna för ordinarie tjänstemän och för pensionerad personal i arvodesbefattningar vid armén, som i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 februari 1947 angivits.

Herr **Boman:** Herr talman! Här finns en manstark reservation av nio socialdemokrater. Majoriteten består av statsutskottets borgerliga ledamöter jämte två socialdemokrater.

När jag nu här talar för statsutskottets förslag, är det av omtanke om hemvärnet. 1942 års försvarsbeslut innebär, att vi skola ha en stark försvarsmakt, men den skall ha en organisation, som smidigt kan anpassa sig efter ändrade förhållanden. Den skall ha en sådan elasticitet, att man skulle kunna dra den ungefär som en dragspelsbälg. Tanken är ju riktig, och vi äro nu inne på att söka begränsa utgifterna för försvaret utan att dock förstöra den grund vi ha lagt till ett starkt försvar.

Jag finner det då synnerligen olyckligt, om man då skulle börja med att reducera vad jag nästan höll på att säga var den viktigaste försvarsgrenen. Naturligtvis äro våra linjetrupper, vår flotta och vårt flyg vårt bästa försvar, men det finns ingen del av vårt försvar, som så starkt bäres upp av folkmeningen i vårt land som just hemvärnet. Den som var med om att organisera hemvärnet glömmer inte de dagar, när fattiga män kommo med älgstudsare och vad de kunde få tag på, bildade frivilligkårer och lojalt ställde sig till förfogande. Aldrig någonsin i vårt lands historia har skytterörelsens gamla valspråk »För hem och härd» fått ett mera strålande uttryck än när man kom från verk och skolor och gruvor, färdig att offra sitt liv för att skydda vad man håller kärast.

Att då börja reduktionen av vårt försvarsväsende just på detta frivilliga område tycker jag skulle vara synnerligen olyckligt. Det är klart, att vi kunna och måste bringa ned utgifterna, men hemvärnet är vår billigaste försvarsorganisation, och följaktligen bör hemvärnet inte utsättas för den törn, som en reduktion av dess befälskader skulle innebära. Efter den indragning, som förslaget innebär, skulle det inom vissa försvarsområden bli ända upp till 102 hemvärnsområden. Det står inte i mänsklig makt att hinna med att be-

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)

söka alla dessa kårer, ty vi skola komma ihåg, att hemvärnet i motsats till andra försvarsgrenar inte samlas till övningar vilken dag som helst, utan det är i regel lördags- och söndagsledigheten som användes för dess utbildning.

Indragningen avser inte några ordinarie befattningshavare, utan det är pensionerade förtjänta officerare, som efter slutad aktiv tjänst inneha dessa uppdrag som arvodestjänster; arvodet är för övrigt mycket minimalt. Att de skola behöva drabbas till följd av en byråkratisk omorganisation av försvarsområdena kan jag inte förstå.

Vad jag vill ha sagt är att utskottets motivering för bibehållande av hemvärnets nuvarande organisation är uppburen av mycket starka skäl. Följaktligen ber jag, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

I herr Bomans yttrande instämde herrar *Axel Ivar Anderson, Ström, Nerman, Wistrand, Herlitz, Johan Bernhard Johansson, Ekströmer, Arrhén, Carl Eric Ericsson* och *Branting.*

Herr **Karlsson, Gustaf:** Herr talman! 1946 års riksdag beslutade på framställning av Kungl. Maj:t att ändra gränserna för och sammanslå försvarsområdena, och det förslag som nu föreligger är endast en följd av 1946 års beslut.

Kammarens ledamöter fingo kanske av herr Bomans anförande den uppfattningen, att det här är fråga om hemvärnets vara eller icke vara. Det förhåller sig ingalunda så. Här gäller det att minska antalet arvodesbefattningar med en hemvärnsofficer och en hemvärnsunderofficer i vart och ett av de fyra försvarsområden, som omfattades av riksdagsbeslutet år 1946, alltså föregående år. Man skall ta konsekvenserna av de beslut som man har fattat tidigare, och det har departementschefen ansett, att riksdagen här bör göra. Det är inte fråga om någonting annat. Sedan är det ju självklart, att hemvärnet får inpassas i den försvarsorganisation, som sedermera kan bli förelagd riksdagen och som riksdagen skall ta ståndpunkt till — man räknar ju med att principbeslutet skall fattas år 1948.

Herr Boman sökte frammana bilden från åren 1940 och 1941, då män och jag höll på att säga även kvinnor kommo med älgstudsare och vad de hade till hands och ställde in sig i ledet. Det vittnade otvetydigt om en stark försvarsvilja. Men jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att den tendens, som tog sig uttryck i att varje kommun sökte liksom bilda sin försvarsenhet med kulsprutor och kanoner bakom kullarna särskilt under dåvarande förhållanden, kunde ha blivit en allvarlig fara, om icke statsmakterna hade med ganska stark hand gripit in och organiserat det hela. Hemvärnet får väl också finna sig i att statsmakterna ge regler för dess verksamhet. Det är ingenting annat det gäller. Avgörandet om hemvärnets inplacering i försvarsorganisationen kommer sedermera. Här är det fråga om att ta konsekvensen av 1946 års beslut.

Det finns således enligt reservanternas mening en mycket välgrundad motivering för att följa Kungl. Maj:t på denna punkt. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Andersson, Karl,* och herr *Hesselbom.*

Herr **Heüman:** Herr talman! Jag skall börja med att något beröra vad herr Karlsson yttrade. Han sade, att frågan nu inte alls gäller hemvärnets vara eller icke vara. Ja, herr Karlsson, det är en sanning med modifikation. Efter-

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)
som omorganisationen inte berör mer än fyra försvarsområden — indragning av fyra hemvärnsofficerare och fyra hemvärnsunderofficerare — kan den således inte gälla hemvärnet i dess helhet i samma utsträckning som de områden som bli berörda av indragningen. Men, herr Karlsson, inom dessa områden betyder den hemvärnets vara eller icke vara. Den saken borde herr Karlsson göra klar för sig. Jag är inte heller övertygad om att reservanterna ha gjort klart för sig, vilken betydelse hemvärnsofficerarna ha och vilken uppgift de fylla.

Sedan säger herr Karlsson, att denna fråga bör avgöras i samband med den stora försvarskommitténs förslag och att hemvärnet bör inpassas i detta. Ja, men det är ju ingenting annat motionärerna och utskottet vilja! Vi yrka på att frågan skall hänskjutas till försvarskommittén för avgörande, i stället för att riksdagen redan nu skall fatta ett beslut. Herr Karlsson och jag äro således fullt överens på denna punkt, och det förvånar mig, om nu herr Karlsson verkligen har denna uppfattning, att han har kunnat stödja ett förslag om att man nu omedelbart skall inskränka hemvärnsofficerarnas antal.

Herr Karlsson berörde därefter en annan fråga. Han sade, att det låg en viss fara i att varje kommun skulle bilda sin speciella försvarsorganisation. Något sådant har det aldrig varit fråga om, herr Karlsson. Det har varit fråga om att man inom armén skulle bygga upp rena lokala försvarsorganisationer, men inte under kommunernas domvärjo, utan under statens.

Frågan om indragning av dessa hemvärnsofficerare uppkom ju i samband med indragningen av vissa försvarsområden och sammanslagningen av sådana. Det var en följd av riksdagens beslut, som överbefälhavaren hade att ta hänsyn till, och han föreslog samtidigt som han föreslog indragning av vissa försvarsområden, att jämväl de inom dessa befintliga hemvärnsofficerarna och hemvärnsunderofficerarna skulle indras.

Chefen för armén, som har det närmaste ansvaret för hemvärnet — överbefälhavarens verksamhet omspänner ju hela vårt försvar — har däremot föreslagit, att denna fråga skall avgöras av försvarskommittén, vilket herr Karlsson också nyss framhållit. Man skulle således bibehålla dessa fyra hemvärnsofficerare och fyra hemvärnsunderofficerare, till dess försvarskommittén gjort sin utredning och lagt fram sitt förslag. Det är alltså i dag bara fråga om en ganska kort tid, under vilken de skulle få behålla sina nuvarande befattningar.

Om man kan sammanslå vissa försvarsområden, är det inte en given följd, att man också kan dra in hemvärnsofficerarna. Försvarsområdet som sådant och hemvärnet som sådant arbeta under så olika och skilda förhållanden. Försvarsområdeschefen har ju sin stab koncentrerad till sig, och han har tentakler, som gå ut till försvarsområdets olika grenar. När det gäller hemvärnet, är hemvärnsofficeren förbindelselänken mellan å ena sidan försvarsområdesbefälhavaren och å andra sidan hemvärnsområdena, som ju ligga spridda inom hela försvarsområdet. Det är här fråga om kontakten mellan försvarsområdesbefälhavaren och hemvärnets lokala organisationer, vilken skall skötas av denne hemvärnsofficer. Han skall hålla den direkta kontakten; han skall således vara den, som närmast övervakar de olika hemvärnsområdenas verksamhet. Det är inte lätt för en ensam person att göra detta, då områdena äro så spridda och då det finns områden, där mannarna kunna bo inom fem—sex mils omkrets. Det är nödvändigt, att man har någon, som kan uppehålla en mycket nogrann kontakt.

Nu är det inte meningen, att man skall ta bort hemvärnsofficeren, ty en sådan skall naturligtvis finnas. Men om fyra hemvärnsofficerare tas bort, få andra hemvärnsofficerare överta även deras verksamhet, och det kan då hända, att en enda man får inte mindre än 82 hemvärnsområden under sin kontroll. Hur skall det vara möjligt för en hemvärnsofficer att upprätthålla en fullstän-

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)

digt effektiv samverkan med dessa hemvärnsområden? Han kan inte besöka hemvärnsområdena annat än på söndagarna, såsom herr Boman mycket riktigt framhöll, ty det är ju söndagarna som hemvärnsmännen få offra för att utbilda sig till försvarets och närmast hemortens tjänst. Hemvärnsofficeren kan således inte besöka ett område mer än ungefär en gång vartannat år, och det räcker inte för att hålla den intima kontakt, som är nödvändig, om organisationen skall kunna vinna något i styrka, speciellt som det här gäller en frivillig organisation och inte tvångskommenderat folk.

Försvarsministern har följt överbefälhavarens förslag och icke ansett sig kunna följa arméchefens. Jag tror inte, att försvarsministern så helhjärtat anslutit sig till detta förslag, ty jag vet, att han är hemvärnets vän, men jag föreställer mig, att han ansett sig böra göra detta på grund av dels riksdagens beslut, dels överbefälhavarens rekommendation.

I motionen begärs detsamma som arméchefen begärt, nämligen att frågan skall få vila, till dess försvarskommittén blivit färdig med sitt arbete. I 1945 års hemvärnskommitté har även riksdagen varit representerad. Där ha suttit herrar Persson i Skabersjö, Lindberg i Stockholm och Persson i Växjö, folk som vi kunna anse vara vederhäftiga. De ha till och med gått så långt, att de ha föreslagit en utökning av den nuvarande hemvärnsofficerskåren. När försvarskommittén hade att yttra sig över detta förslag, var den tveksam. Den avstyrkte inte direkt en utökning, men den var tveksam inför kravet att inrätta nya befattningar, även om det i detta fall ju inte är fråga om annat än rena arvodesbefattningar.

I viss mån ligger det en inkonsekvens i reservanternas ställningstagande. Riksdagen har ju beslutat att ge hemvärnet en ökad verksamhet från den 1 juli i år. Den har nämligen beslutat, att från och med denna dag skall hemvärnet överta all den ungdomsutbildning, som nu förekommer inom landstormen och det frivilliga befälsutbildningsförbundet. Samtidigt som man lägger på hemvärnet nya uppgifter, föreslår man således indragning av dessa betydelsefulla hemvärnsofficerare, som skola närmast försvarsområdesbefälhavarna se till, att hemvärnet fungerar tillfredsställande.

Det är en annan sak, som man inte heller har tänkt på. De områdesbefälhavare, som finnas inom de områden, som nu bli berörda av indragningen av hemvärnsofficerare, äro för närvarande liksom de övriga så överhopade av arbete, att det överhuvud taget nästan inte finns några möjligheter att förmå folk att åtaga sig dessa befattningar. Skulle nu hemvärnsområdesbefälhavarnas arbete ytterligare ökas genom att man drar in vissa hemvärnsofficerare, kommer det faktiskt att bli svårt att rekrytera några hemvärnsområdesbefälhavare inom dessa områden.

Jag vet vad jag talar om, herr Karlsson. Jag har tillhört hemvärnet sedan 1940 och varit hemvärnsområdesbefälhavare sedan två år just i ett av de områden, där reservanterna vilja att hemvärnsofficeren nu skall dras in. Jag kan tala om för herr Karlsson, att skulle riksdagen i dag fatta det beslutet, kan jag inte längre upprätthålla hemvärnsområdesbefälhavarskapet i Jönköping. Det spelar kanske inte någon roll, om jag lämnar den posten, men jag kan redan nu garantera, att det kommer att bli oerhört svårt att få fram någon ersättare för mig, för att inte säga omöjligt, med den arbetsbelastning, som för närvarande föreligger.

Herr talman! Jag skall inte denna gång uppehålla mig längre vid frågan utan skall be att få yrka bifall till utskottets förslag. Och jag vädjar till kammarens ledamöter att genom att rösta med utskottet verkligen slå vakt om denna betydelsefulla frivilliga försvarsorganisation.

I detta anförande instämde herr *Persson, Ivar*, och herr *Arrhén*.

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)

Herr **Karlsson, Gustaf:** Herr talman! Jag vill framhålla för både herr Heüman och kammarens övriga ledamöter att det här inte är fråga om ett hugskott av några reservanter, som ha fått uppslaget så där av en tillfällighet. Vi försvara Kungl. Maj:ts förslag, och det är alltså Kungl. Maj:t, som inte heller skulle besitta de erfarenheter och den mogenhet, som herr Heüman inte vill tillskriva reservanterna. Jag ber kammarens ledamöter observera detta. Jag beklagar, om hemvärnets framtid skall bero på dessa fyra officerare och fyra underofficerare. Jag tror, att hemvärnet överlever förlusten av dem. Jag tror — ursäkta mig, herr Heüman! — att hemvärnet kommer att överleva, även om herr Heüman lämnar det.

Man har inte små anspråk, när man väcker en motion, och begär inte bara att det skall bli ett rent tillstyrkande utskottsutlåtande utan rent av ställer krav — som herr Heüman gjorde — på att det inte ens skall avges någon reservation. Herr Heüman får ändå göra klart för sig, att hans motion om hemvärnet får behandlas efter samma principer och i samma ordning som andra motioner.

Vi ha här som sagt endast följt Kungl. Maj:t. Vi ha gjort det i den tron, att Kungl. Maj:t verkligen behärskar denna sak. När vi rekommendera Kungl. Maj:ts förslag, sker det — såsom jag anfört tidigare — ytterst därför att det är en konsekvens av 1946 års riksdagsbeslut. Hemvärnets organisation i övrigt får ingå i den utredning, som pågår.

Herr **förste vice talmannen:** Herr talman! Jag tror nog, att vilket beslut riksdagen nu än fattar — bifall till utskottets hemställan eller reservationen — kommer hemvärnsorganisationen att överleva detta. Men frågan gäller, hur hemvärnet blir organiserat, om vi bifalla Kungl. Maj:ts förslag, som här biträtts av reservanterna. Jo, då komma flera län att inte längre ha någon hemvärnsofficer, t. ex. Kronobergs län, ty det är här fråga om indragning av hemvärnsofficeren i Växjö. Hans område skulle hänföras till Jönköpings län. Men hur skola en hemvärnsofficer och en hemvärnsunderofficer kunna leda och övervaka ett så stort område? Därtill kommer, att i den mån de behöva stå i kontakt med länsstyrelsen få de i fortsättningen två länsstyrelser att samarbeta med och i viss mån underordna sig. Det kan inte vara en lämplig organisation.

Det är ur organisatorisk synpunkt jag främst har sett denna fråga, och då anser jag, att man inte bör föregripa en utredning i samband med den stora försvarsorganisationens utarbetande. Ty om vi, som herr Boman och jag tror även herr Heüman här betonat, nu bifalla reservanternas förslag, blir det i verkligheten ett föregripande av den utredning, som försiggår inom försvarsväsendet. Måste vi krympa ihop försvaret och minska dess kostnader med följd att kanske även organisationen måste minskas, då kan det vara värdefullt att ha den frivilliga hemvärnsorganisationen; den kan vara ett värdefullt tillskott till vårt försvar. Och vad betyder det inte för försvarsintresset — vilket så varmt betonats av herr Boman — i vårt land, att en sådan organisation upprätthålles?

Det är från denna synpunkt jag framför allt har sett frågan. Jag anser, att ett bifall till reservationen innebär ett föregripande av en utrednings resultat och en desorganisation.

Då är frågan: vad vinner man i pengar genom ett bifall till reservanternas förslag? Fyra hemvärnsofficerares och fyra hemvärnsunderofficerares tjänster skulle upphöra, men på dessa poster användas nu pensionerade militärer, och de ha ju sina pensionsförmåner under alla förhållanden, även om de inte ha denna befattning. Hemvärnsofficerarna få ersättning i form av arvode. Skillnaden i kostnad blir alltså skillnaden mellan arvodet och pensionen. Den skill-

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)

naden kan inte vara så stor. Visserligen tillkommer det ytterligare en del organisationskostnader, men de äro heller inte av någon större betydenhet. Man kan alltså inte, som herr Karlsson gjort, motivera sin ståndpunkt med kostnadsskäl och säga, att det gäller en besparing, ty den blir ganska liten. Men vad man förlorar är av stor betydelse.

Herr Karlsson sade också, att vi inte skola ha en hemvärnsorganisation i varje socken och varje kommun. Ja, men det få vi kanske ändå, fastän måhända dåligt ledd och dåligt organiserad. Var och en, som är litet hemma på detta område — det betonades också av herr Heüman — vet, att om det skall bli någon mening med hemvärnet, måste det ha en god ledning och organisation, och den måste utövas av kompetent folk. När det nu råder så gott samarbete och så gott förhållande mellan dessa ledare och de till hemvärnet anslutna, är det ju ytterligare ett skäl för riksdagen att inte genom ett beslut i enlighet med reservationen försämra detta och desorganisera hemvärnet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Heüman:** Herr talman! Herr Karlsson har fullständigt missuppfattat mitt sista anförande, när han säger, att jag skulle på något som helst sätt ha velat insinuera, att det endast var ett rent hugskott av reservanterna att gå på den linje som de valt. Det har jag aldrig sagt, herr Karlsson! Jag framhöll tvärtom, att såväl överbefälhavaren som försvarsministern gått på samma linje, och det kan väl inte från min sida betraktas som ett rent hugskott. Men jag har sagt att jag anser, att de, som bäst haft möjlighet att bedöma dessa frågor, inte äro överbefälhavaren och Kungl. Maj:t. Kungl. Maj:t har handlat i viss mån efter riksdagens beslut, och riksdagen har inte möjlighet att i detalj bedöma verkningarna av det beslut, som föreligger. De, som bäst haft möjlighet att bedöma frågan, äro arméchefen, som har det närmaste ansvaret för hemvärnet, och 1945 års hemvärnskommitté, som under lång tid arbetat med dessa problem och hemvärnets framtida organisation. Denna kommitté har kommit till det resultatet, att hemvärnsofficerarnas antal bör ökas, då den har ansett, att områdesbefälhavarna äro för överbelastade med arbete, varför detta arbete i viss mån måste läggas på hemvärnsofficerarna.

Dessa båda senare instanser ha större möjlighet att bedöma frågan än såväl överbefälhavaren som Kungl. Maj:t — därmed intet ont sagt om dessa. Det kan inte vara tu tal om den saken.

Jag är också, herr Karlsson, övertygad om att hemvärnet inte kommer att falla med detta beslut. Inte heller, om jag skulle lämna det. Men jag har poängterat, vilka svårigheter som komma att uppstå speciellt inom de områden som beröras att få fram hemvärnsområdesbefälhavare. Det blir svårt — för att inte säga absolut omöjligt.

Nu borde riksdagen framför alla andra vara på det klara med att under hela kriget har hemvärnet faktiskt fått leva på svältgränsen. Den saken är klar. Jag var med på den tiden, då hemvärnsmännen kunde traska i snö och snöslask på vintern i promenadskor. Det fanns på den tiden, och den räckte nästan ända fram till krigets slut, inte tillräcklig utrustning. Först när kriget var slut, kunde hemvärnet utrustas med under beredskapen använda skodon ur arméns förråd. Denna gren av försvaret har alltså faktiskt under hela kriget levat på svältgränsen. Nu frågar jag: Är det meningen, att man skall fortsätta att hålla hemvärnet där? I så fall är jag inte övertygad om att det går att upprätthålla denna frivilliga organisation. Man skall inte begära mer än ett visst mått av uppoffringar. De ha varit stora under de år som gått. Man har hoppats på vissa lättnader, när kriget var över. Men visar det sig, att nu ännu tyngre bördor läggas på dem, som under sju år arbetat i frivillig försvars-

Ang. antalet hemvärnsofficerare m. m. (Forts.)

tjänst och gjort stora uppoffringar, då är jag inte så övertygad, herr Karlsson, om att hemvärnet kommer att bestå.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som förordats i den av herr Oscar Olsson m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Gustaf*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 187 punkten 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som förordats i den av herr Oscar Olsson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkterna 9—20.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1946/47 m. m., i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplysningsverksamhet i utlandet angående Sverige; samt

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 191, i anledning av Kungl. Maj:s proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget jämte i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 219, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 11 april 1947, föreslagit riksdagen att till Teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, för budgetåret 1947/48 anvisa ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor.

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

Vidare hade i en inom andra kammaren av herr *Birke* m. fl. väckt motion (II: 416) hemställts, att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition måtte såsom sin mening uttala, att Svenska skifferoljeaktiebolaget för närvarande icke borde omhänderhava distributionen i egen regi av inom bolaget tillverkad gasol.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 416, till Teckning av ytterligare aktier i Svenska skifferoljeaktiebolaget för budgetåret 1947/48 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor.

Reservation hade anmälts av herrar *Karl Andersson, Onsjö* och *Birke,* vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Andersson, Karl:** Herr talman! Jag har vid detta utlåtande fogat en blank reservation. Anledningen är, att jag inte tror på att detta företag har möjligheter att ekonomiskt driva den verksamhet, som här är tänkt. Jag betraktar alltjämt detta skifferoljebolag såsom ett krisföretag, tillkommet under en tid då det var nödvändigt att framställa olja inom landet, oavsett vad den kostade.

Numera har det visat sig, att detta företag inte kan framställa olja till konkurrenskraftiga priser. Man har då tänkt sig att utöka produktionen och att genom framställning av gasol få fram kemisk-tekniska produkter. För detta ändamål ifrågasättes nu en ytterligare investering av inte mindre än 10 miljoner kronor.

Förra årets riksdag anvisade 16 miljoner kronor till Kvarntorpsbolaget. Vid det tillfället sade jag här i kammaren vad jag tänkte om företaget, och jag har nu ingen anledning att ytterligare utveckla mina synpunkter. Utskottet har också ställt sig ganska tveksamt till denna nya investering. I ett läge som det nuvarande, då det måste noga övervägas och ifrågasättas, huruvida investeringar i nyttiga och gagnerika industrier överhuvud taget böra ske, får man nog säga, att det måste te sig ganska tvivelaktigt, om man ånyo skall investera stora belopp i Kvarntorpsbolaget.

Det har framhållits tidigare och även vid utskottsbehandlingen, att man måste se detta företag ur beredskapssynpunkt. Vill man anlägga den synpunkten, så finner jag att företaget helst bör minskas till en proportion, som bara möjliggör att driften kan upprätthållas. Någon utökning bör ur beredskapssynpunkt alls inte komma i fråga. Med hänsyn till oljeframställningen, som hitintills ändock har varit det väsentliga, håller jag för sannolikt att det ur beredskapssynpunkt skulle vara bra mycket säkrare, om man hade använt och använde alla dessa miljoner och den arbetskraft, som nu är bunden vid Kvarntorp, till att framställa oljeförråd, som kunde möjliggöra en lagring i stor skala. Årsproduktionen av olja vid Kvarntorp har hållit sig omkring 90 000 ton, motsvarande ungefär fem à sex tankbåtar olja per år. Hade vi haft lagringsutrymmen tillgängliga, skulle en sådan utväg ha blivit mycket billigare och även ur beredskapssynpunkt erbjudit större trygghet.

Det är väl ändå knappast någon som vill tro, att vi i händelse av en militär aktion utifrån skulle få behålla denna anläggning ute på Närkesslätten intakt eller att fabriken ostört skulle få arbeta vidare.

Jag har således ingen tro på att företaget skall kunna bli ekonomiskt bärkraftigt. Riksdagen beviljar år efter år nya anslag, och företaget kommer säkerligen i fortsättningen att kosta staten ytterligare betydande belopp. Min uppfattning är, att förutvarande handelsministern kanske tog lite grand lätt på

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)
denna fråga och såg något för ljust på detta företags möjligheter. Jag skulle vilja hemställa till den nuvarande handelsministern att han måtte ägna särskild uppmärksamhet åt detta företag.

Jag har inte i utskottet framställt något yrkande, och därför vill jag, herr talman, inte heller göra det här.

Herr **Krügel:** Herr talman! Då riksdagen förra året hade att taga ställning till ett förslag liknande det nu ifrågavarande — den gången gällde det ett anslag på 16 miljoner kronor till teckning av aktier i det då rekonstruerade företaget — tillät jag mig uttala vissa tvivel angående förutsättningarna för bolagets lönsamhet.

I första hand grundade jag dessa tvivel på det förhållandet, att framställningskostnaderna för olja i Kvarntorp äro avsevärt högre än importpriset på olja i våra hamnar. Utgår man från att den nuvarande kapaciteten vid skifferoljeverket bibehålles — årsproduktionen uppgår för närvarande till 90 000 eller, som jag tror att herr Andersson sade, 100 000 ton — och räknar man vidare med den marginal i kostnader, som jag nyss antydde, så kommer man fram till att hela aktiekapitalet skulle vara förbrukat inom ett par år, tre år, och det är nog en utveckling, som vi måste se fram emot.

Jag vågade också uttala mina tvivel på den grund, att samtliga i ärendet hörda remissinstanser — statskontoret, kommerskollegium och riksgäldsfullmäktige — hade yttrat sig skeptiskt. Riksgäldsfullmäktige gingo i sitt uttalande så långt att de ifrågasatte, att företaget borde nedläggas, så mycket mera som möjligheterna till import åter äro öppna och vi inte längre behöva räkna med sådana krisförhållanden som väsentligen betingade företagets tillkomst.

Såvitt jag minns, riktade sig inte heller någon av de många talarna under debatten här i kammaren förra året — om jag undantar statsrådet Myrdal — mot den uppfattning jag företrädde. Liksom nyss herr Andersson har jag den uppfattningen, att statsrådet Myrdal tog en smula lätt på denna sak. Han försäkrade kammaren, att bolaget enligt hans uppfattning numera, och ännu mera i framtiden, vore att anse såsom ett lönande företag. Det kapitaltillskott, som bolaget förra året fick, var enligt statsrådet Myrdal tillräckligt för att företaget ur kapitalsynpunkt skulle vara försörjt. I fortsättningen lämnade statsrådet, om jag inte minns fel, den upplysningen — som för övrigt återfanns i handlingarna — att man kunde vänta sig en årsvinst av mellan 6 och 7 miljoner kronor. Bolaget hade i en kalkyl, som åtföljde dess framställning, angivit denna summa såsom ett sannolikt resultat av verksamheten för framtiden. Jag tycker nog, att statsrådet den gången tog ståndpunkt på rätt så lösa grunder. Bolagets kalkyl i all ära, men såsom underlag för ett antagande om ekonomisk bärkraft synes den mig vara en smula osäker. I varje fall tyder den framställning, som vi i dag ha att taga ställning till, på att beräkningarna i fråga inte voro så riktiga, att jag i min ringhet kalkylerat bättre.

I varje fall vill jag även nu uttala mina tvivel. Jag hoppas, att det inte skall komma någon ny framställning om utökning av företaget. Jag hyser nämligen den uppfattningen, att i samma mån som bolaget ökar sin verksamhet, stegras också utgifterna för statsverket. Någon lönsamhet är av allt att döma inte att vänta vad gäller detta företag.

Emellertid hade jag, herr talman, begärt ordet inte bara för att säga detta, utan också för att framhålla en annan sak. Jag beklagar livligt, att verksamheten vid skifferoljeverket fortfarande medför skadegörelse för landskapet, i första hand den närmaste omgivningen men också betydande omkrets därut-

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

över. Det förhåller sig verkligen på det sättet, att den döda ringen — om jag för uttrycka mig så — ständigt vidgas. Allt längre och längre bort från Kvarntorpsområdet hittar man brända, skadade och många gånger döda träd. Förstörelsen sprider sig sakta men säkert utåt, och i vissa fall sker den både fort och säkert. Landskapet är faktiskt på väg att förlora sin karaktär och sitt växtbestånd. De gamla bestånden av gran, tall och andra barrträd på ett par tre kilometers omkrets kring Kvarntorp äro praktiskt taget helt brända, och nu håller det på att gå samma väg med lövträden. Särskilt påvisbar är skadegörelsen i fråga om fruktträden. Vi som bygga och bo inom detta område ha under de sista åren praktiskt taget inte fått någon som helst fruktskörd. Detta förhållande tillskrives allmänt, och jag tror med rätta, avgaserna från Kvarntorpsverket.

Jag är i det avseendet i tillfälle att ge kammaren en bild av förstörelsen genom ett citat ur en tidning för den 6 juni 1947 — klippet är för övrigt hämtat ur herr andre vice talmannens tidning. Vid en rättegång i Hallsberg mellan företaget och sakägare på orten, som gällde skadestånd till dessa senare, avgåvos vittnesmål av sakkunniga från växtskyddsanstalten, som besiktigat trädbeståndet i denna trakt. Vittnesmålen finnas refererade i tidningarna, men jag skall inte trötta kammaren med att citera alltför mycket, utan väljer ett avsnitt ur referatet. Det heter där:

»I trakten kring Kvarntorp kommer sannolikt alla granar och tallar att dö ut. Om 10 år finns nog ingen kvar, ifall svavelhalten i luften icke minskar. Under blomningstiden behövs det blott en kortvarig 'gasdusch' för att ståndaren skall fördärvas. Då blir det ingen pollinering, alldeles som vid frostskador förhindras därigenom fruktbildningen.»

Detta är alltså ett uttalande, som gjorts inför häradsrätten av växtskyddsanstaltens speciellt sakkunnige, assistenten Ingelström.

Efter riksdagsdebatten förra året, då dessa skadeverkningar påtalades här i kammaren, visade bolaget ett påtagligt intresse för att komma rättelse åstad. Man lovade det vid samtal med markägarna och i notiser, som insändes till tidningarna, och man ordnade särskilda pressmottagningar, och jag är också i det hänseendet i tillfälle att åberopa ett tidningsreferat — denna gång härstammar klippet från Svenska Dagbladet — som är mycket intressant, om man sammanställer skildringen där med förhållandena sådana de i dag gestalta sig. Så här skriver nämligen tidningen, vars reporter varit närvarande vid en sådan pressmottagning:

»På framtiden tänker också den världsberömde växtförädlaren professor Herman Nilsson-Ehle» — professor Nilsson-Ehle deltog i pressmottagningen såsom den förnämste sakkunnige på här ifrågavarande område — »som åtagit sig att för skifferoljeverkets räkning projektera en skogsplantering över hela det område, där naturen nu deformeras genom skifferbrytningen, — — — professorn välver stora planer på att här skapa Sveriges kanske största experimentalfält med förädlad jätteskog. Elitskog av gran och tall, jättebjörk, jätteasp, jättealm, lärkträd och utländska trädslag skall planteras här för att läka såren efter industrien, — — — en skog på — — — högförädlade träd. Det är en egendomlig ödets ironi, att den hårt kritiserade skifferbrytningen här så småningom torde bli till fromma för hela landets trädförädling. Man undgår inte att fängslas av professor Nilsson-Ehles paradoxala slutomdöme, framsagt med den entusiasm som är den gamle vetenskapsmannens egen charm:

— Gudskelov att vi har sådana marker!»

För oss, som bo i denna trakt, lät naturligtvis detta mycket vackert, herr talman. Vi drömde faktiskt en tid om att tropisk härlighet skulle efterträda

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)
förstörelsen omkring Kvarntorp. Men som bekant är det ingen fröjd som varar särskilt länge, i varje fall inte beständigt. Nu äro vi tillbaka i verkligheten igen, och den säger någonting helt annat än vad professor Nilsson-Ehle utlovade. I år är nämligen förstörelsen mera omfattande än den någonsin tidigare varit. Varpå nu detta kan bero vet jag inte, men man har ju fått nya faktorer att räkna med därvidlag. Jag vet t. ex. att skifferslaggen från de båda industrimetodsugnarna föres i öppna vagnar till en förbrännings-ugn. Och denna transport lär i avsevärd grad öka mängden av gaser, som av vinden föras ut över landskapet. Men det finns också andra orsaker. Den gamla Ljungströmsanläggningen finns kvar, och därvidlag tror jag knappast att bolagsledningen kan göra någonting. Gaserna stiga längs ledningarna upp mot marken och föras sedan på samma sätt av vinden ut över landskapet. Slutligen ha vi den stora skorstenen, varifrån — enligt vad en person i verkets ledning häromdagen sade till mig — landskapet årligen begåvas med omkring 32 000 kg svavelväteoxid. Det är klart att detta i längden inte kan vara välgörande för växtligheten.

Nu skulle jag kanske ha anledning att på grund av det här anförda i första hand yrka avslag på den föreliggande framställningen. Men det vill jag inte göra, herr talman, framför allt med hänsyn till den oro ute i världen, som vi ännu ha att räkna med. Skifferoljeverket är ju ett beredskapsföretag, och jag bedömer det ur den synpunkten. En annan faktor av betydelse är den varuknapphet, som vi ha att räkna med. Bolaget åstadkommer onekligen en hel del varor och nyttigheter. Inte heller vill jag yrka avslag, då jag tänker på de många i bolagets tjänst anställda, som skulle bli arbetslösa, om riksdagen sade ja till ett avslagsyrkande. Jag tror nämligen inte att företaget skulle kunna fortsätta sin verksamhet utan detta nya anslag, i varje fall inte länge till.

I stället vill jag, när jag ser statsrådet Gjöres närvarande här i kammaren, rikta en vädjan till honom. Jag vädjade i fjol till statsrådet Myrdal och bad honom att besöka oss och ta kännedom om förhållandena. Jag sade vid det tillfället, att jag var säker på att om han gjorde oss ett besök, så skulle han komma till den uppfattningen att det var nödvändigt att något göres för att åvägabringa en ändring. Jag riktar nu samma vädjan till statsrådet Gjöres, och jag är förvissad om att han vill lyssna till den och inte som sin företrädare glömma saken — statsrådet Myrdal lovade att komma, men han kom inte. Här är det ovillkorligen nödvändigt att en rättelse sker. Det förhåller sig dock på samma sätt med oss närkingar som med människor i andra landskap, att vi älska vår bygd. Vi vilja inte ha den förstörd, och numera ha vi upphört att tro på att herr Nilsson-Ehle skall kunna hjälpa oss med några framtida parker i stället för den förstörelse, som för närvarande övergår landskapet.

Det synes mig också ur ekonomisk synpunkt vara riktigt, att bolagsledningen vidtager alla åtgärder för att minska skadeverkningarna, ty de äro onekligen kostsamma. Skadeståndenstiga till höga belopp. En permanent skadeståndskommission sådan som den nu verksamma för att reglera dessa mellanhavanden mellan bolaget och ortsborna är inte heller en naturlig anordning vid ett företag. Jag skulle gärna se, att denna kommission finge försvinna. Jag hoppas att statsrådet skall gå i författning om att bolaget så långt det är möjligt göres lönsamt. Åtskilligt torde kunna vinnas genom att skadorna minskas. Det vore också ur många synpunkter önskvärt, att företaget bleve populärt. Skall det fortgå som hittills, tror jag att företaget kommer att gasa sig självt till döds.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

Statsrådet **Kock:** Herr talman! Med anledning av de två nu hållna anförandena skall jag be att få lämna några upplysningar.

Det verkade på herr Anderssons anförande som om gasolproduktionen skulle innebära en omläggning av driften. Man kunde härur draga den slutsatsen att oljetillverkningen skulle ha visat sig så litet lönande, att man nu får lov att i stället upptaga gasolproduktion. Men det är ju så, att gasolproduktionen ingår såsom ett led i det rationaliseringsarbete, för vilket bolaget förra året, i samband med rekonstruktionen, framlade en plan. Om man vill göra bolagets verksamhet förlustbringande, skall man hålla tillverkningen så liten som möjligt och begränsa den till olja. Då kommer det att bli stora förluster. Villkoret för att man verkligen skall kunna göra skifferoljebolaget vinstgivande är att man kan tillvaratagа alla biprodukter, och gasolen är en sådan biprodukt. Den kemisk-tekniska produktion, som man nu försöker att arbeta fram, åsyftar ett ytterligare tillvaratagande av värdefulla biprodukter, som nu gå till spillo. Kanske speciellt i en kemisk-teknisk industri, men även i andra industrier, är detta den väg man går för att göra driften verkligt lönande. Gasolproduktionen är sålunda icke någonting annat än ett led i en rationaliseringsprocess, som även omfattar viss ombyggnad av ugnarna. När denna rationaliseringsprocess blivit genomförd, kan man räkna med att uppnå de vinstresultat, som bolaget förra året angav i sina räntabilitetskalkyler.

Under denna första period är det givetvis svårt att göra tillverkningen lönande, och det har bolaget inte heller stuckit under stol med i sina kalkyler. Det tar tid att utföra alla anläggningar som fordras.

I fråga om skadeverkningarna vill jag bara säga, att herr Krügel, då han talade om transporterna av skifferkoks från ugnarna till koksförbränningsugnen, icke nämnde någonting om att de äro ett led i arbetet att minska skadegörelsen. Koksförbränningsugnen tillkom för att möjliggöra en ordentlig förbränning av den koks, som förut kom ut på tipparna och förbrann i det fria, varvid den gav upphov till svavelhaltiga gaser. Nu förbrännes skifferkoksen fullständigt i denna nya koksförbränningsugn, som samtidigt ger bolaget ett värdefullt krafttillskott. Det dröjer någon tid, innan de gamla kokshögarna upphört att förbrännas, och därför kan man inte räkna med omedelbara verkningar av denna åtgärd. Är det så att transporterna inom verket ha den effekt, som herr Krügel här omnämnde, så tror jag nog att bolaget också är inställt på att söka råda bot för detta.

Att bolaget inte från början inriktade sitt arbete på att råda bot för skadeverkningarna berodde på att det under kriget gällde att i största möjliga utsträckning och så hastigt som möjligt frambringa olja. Dessa andra problem måste då skjutas i bakgrunden. Under de senare åren har bolaget vidtagit åtgärder av olika slag, och ett intensivt forskningsarbete pågår för att råda bot på skadeverkningarna. Detta ingår även såsom ett led i strävandena att tillvaratagа biprodukter, en sak som jag nyss talade om.

Herr **förste vice talmannen:** Herr talman! Det har även inom statsutskottet funnits tvivel beträffande Svenska skifferoljeaktiebolagets i Kvarntorp lönsamhet. Oljehalten i den skiffer som finns vid Kvarntorp är ju åtskilligt lägre än i de skifferlager, varur man i andra länder utvinner olja. Därför kan detta företag såsom herr Krügel här nämnde delvis betraktas som ett kristidsföretag.

Under kristiden fingo vi ju ålägga oss betydligt drygare kostnader för att överhuvud taget få olja framställd än vad man under fri konkurrens med importen från andra länder behöver betala. Därför kan man givetvis ställa sig tveksam och tvivlande till frågan om detta företag i framtiden kan komma att bära sig. Riksdagen och framför allt statsutskottet ha ju också tidigare ut-

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)
tryckt sitt tvivel beträffande detta företags ekonomiska bärighet. Nu ha vi emellertid företaget där, vi ha lagt ned otaliga miljoner för driften vid de uppförda stora anläggningarna, och om det skulle uppstå osäkerhet i fråga om möjligheterna att få in oljebränslen till landet, så innebär det ju en tillgång för oss att kunna få olja från Kvarntorp.

Man vet naturligtvis inte något om hur läget på oljemarknaden kan komma att gestalta sig i framtiden. Men vi hade i statsutskottet inte nu att ta ställning till huruvida driften vid Kvarntorp skall fortsätta, vi hade inte heller till uppgift att pröva de skadeverkningar och de olägenheter för bygden kring kvarntorpverket, som den därifrån utströmmande gasen åstadkommer, utan vi hade att ta ställning till frågan om en utbyggnad av skifferoljeverket vid Kvarntorp för att, såsom statsrådet Kock sagt här, de vid företaget framställda produkterna bättre skulle kunna tillgodogöras.

En utredning har nämligen visat att man för att fortsätta driften bör söka i största möjliga omfattning tillgodogöra sig biprodukterna. Nu ämnar man tillgodogöra sig en sådan produkt, gasol, som förut betraktats såsom avfallsprodukt, och man räknar med att detta skall bidraga till att förbättra företagets lönsamhet. Det är möjligt att man även i andra avseenden, t. ex. för kemisk tekniska ändamål, skall kunna bättre utnyttja företagets produkter. En livlig forskning pågår ju alltjämt på alla områden för att försöka åstadkomma bättre utvinning av olika i ett företag framställda produkter och på så sätt åstadkomma större lönsamhet. Så bör ju vara förhållandet även i fråga om skifferoljebolaget.

Vad utskottet här har haft att ta ställning till har i huvudsak varit frågan, om riksdagen skall anvisa medel för utbyggande av en organisation för gasolens försäljning. För detta ändamål begäres nu ett investeringsanslag av 3 miljoner kronor. Det belopp, som ytterligare kan behövas för själva anläggningen, kan bolaget skaffa sig på annat sätt om det får tillåtelse därtill.

Det är alltså fråga om en organisation för distribution av gasol, och därvidlag har både motionsvis och på annat sätt satts i fråga, huruvida icke en redan bestående försäljningsorganisation, exempelvis en oljefirma, skulle kunna övertaga denna distribution.

Inom utskottet sökte vi kontakt med en av de främsta bensinfirmorna i landet för att höra dess mening om saken och för att utröna, om firman möjligen själv skulle vilja överta distributionen. Men efter en föredragning i utskottet och på grund av det omdöme, som vi därvid kunde bilda oss om saken, funno vi, att detta inte skulle vara det lämpliga sättet för att ordna distributionen. Företaget i fråga måste nämligen, om det skulle överta även denna försäljning och distribution, utbygga en organisation av ungefär samma omfattning som den, som bolaget nu självt måste utbygga. Det fordras t. ex. transportflaskor, det fordras bilar och vissa försäljningsställen jämte åtskilligt annat. Dessutom är det sannolikt, att om en enskild firma skulle överta detta arbete, kunde den inte inom de närmaste åren inom landet omsätta hela den produktion av gasol, som man räknade med att erhålla vid Kvarntorp.

Vid valet mellan dessa två alternativ fann utskottet, att den lämpligaste vägen vore att bifalla propositionen och att låta företaget självt handha distributionen. Det är för detta ändamål som nu ifrågavarande belopp begäres, och i det avseendet rådde inte någon tveksamhet bland utskottets ledamöter. Vi funno alla, att det var bättre att ordna försäljningen på det sättet än att överlåta den till en särskild firma.

Man hoppas ju nu, att utvinningen av gasol skall bidraga till att förbättra det ekonomiska resultatet av driften vid Kvarntorp. Men det är givet, att riksdagen alltjämt bör ha sin uppmärksamhet riktad på detta företag, i synnerhet

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

som det även i framtiden måste råda tveksamhet beträffande dess ekonomiska bärighet. Och när så stor skada åsamkats bygden, måste hänsyn även tagas till frågan om skadeverkningarna. Det är därför nödvändigt att riksdagen alltjämt har sin uppmärksamhet riktad på dels frågan om företagets ekonomiska bärighet och dels det sätt, varpå driften där kommer att bedrivas och anordnas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Holmbäck:** Herr talman! Jag deltog i den debatt, som i fjol förekom i denna fråga. Anledningen var, att jag från Örebro län hade fått meddelande om vilken utomordentlig förstörelse av naturen, som hade skett kring Kvarntorp. Det var ett par av kammarens ledamöter, som efter de anföranden som då hade hållits, särskilt av herr Krügel men också av mig, kommo fram och frågade mig om inte det lämpliga vore att jag yrkade återremiss av ärendet. Jag gjorde det emellertid inte, därför att jag under debatten fick den uppfattningen, att skadeverkningarna kunde anses ha blivit begränsade och att i varje fall den investering, som skulle äga rum på grundval av de medel, som beviljades i fjol, inte skulle medföra att skadeverkan ytterligare ökades. Debatten slutade med en öppen fråga av mig till statsrådet Myrdal just angående skadeverkningarna och om dessa kunde väntas fortsätta.

Nu fäste jag mig vid vad herr Krügel nyss sade, att tvärtom skadeverkningarna på naturen under det senaste året ha fortsatt, att den rayon omkring Kvarntorp, som drabbats av skadeverkningarna, har vidgats.

Jag tillåter mig därför nu fråga statsrådet Kock om vad som är gjort för att mota skadeverkningarna och vilka åtgärder som kunna väntas bli vidtagna. Jag tillåter mig också fråga statsutskottets herr ordförande, huruvida man inom statsutskottet har beaktat frågan om naturskyddet. Jag anser för min del, för att vi måtte få ett utlåtande av statsutskottet även i detta hänseende, att det riktiga vore att saken nu bleve föremål för återremiss, och jag tillåter mig, herr talman, att framställa ett yrkande därom.

Herr **Krügel:** Herr talman! Jag vill i anledning av statsrådet Kocks anförande, men också på grund av vad herr förste vice talmannen sade åtminstone i en del av sitt anförande, förklara att jag ingalunda är någon fiende till detta företag, utan att jag både som ortsbo och som medborgare i övrigt gärna ser att det finns. Men det är klart att jag önskar, och det håller jag på mycket starkt, att allt göres för att driften skall bli så lönsam som möjligt och även att skadeverkningarna på grund av driften skola bli så små som möjligt. Det är i båda dessa avseenden som jag ifrågasätter om allt, som kunnat göras, verkligen har gjorts.

Statsrådet Kock hade fått den uppfattningen, att herr Andersson i Rixö möjligen hade missuppfattat förhållandena i Kvarntorp så, att gasolanläggningen innebar en utökning av driften, under det att hon själv menade, att den ingick som ett led i strävandena att göra bolaget mera bärigt, mera lönsamt eller räntabelt. Det beror väl på hur man ser på saken. Även jag har nog fattat det hela så, att dessa nya tillverkningsgrenar ha upptagits för att göra det möjligt för bolaget att leva, att eliminera den förlust som ovillkorligen uppkommer på oljeframställningen. I det fallet är jag således fullkomligt överens med statsrådet.

Men statsrådet sade vidare, möjligen med adress till mig, att man nog har gjort vad som kan göras för att skadeverkningarna skola bli mindre än de nu äro. Jag tror inte det, statsrådet Kock! Ty det måste väl ligga något i de löf-

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

ten, som bolagsledningen gång på gång givit oss, som bo på orten, och även en större allmänhet. Är det på det sättet att vi bara skola se dessa löften såsom en tröst för tillfället, ägnade att lugna oss då vi känna oss som värst oroliga, kan det möjligen vara någon mening med dem. Men jag hade inte trott att vi skulle behöva tyda dem så, utan som löften om att det verkligen går att åstadkomma någon rättelse. Statsrådet Kock nämnde, att de transporter som jag talat om, skedde till förbränningsugnen, alltså den ugn som bl. a. skall ge företaget större bärighet. Nåja, det kan vara riktigt. Men varför behöva dessa transportvagnar gå öppna, så att avgaserna från det genomhettade slaggparti, som ligger på vagnarna, strömmar upp med luften och föres ut över landskapet? Jag har talat med åtskilliga anställda vid företaget, som ha sagt sig vara förvånade över att transporten får ske på det sättet. »Det är det värsta av allt», säga de, »att komma i vind för dessa avgaser från vagnarna».

Vidare tror jag att statsrådet sade, att man numera inte tippar slagg på de stora avfallshögarna utan eldar upp alltsammans. Det förhåller sig nog inte på det sättet, ty tippvagnarna rulla ständigt mot dessa högar av slagg och tippa där sin last, varvid det ryker på samma sätt som förra året. Det kunna vi lukta oss till och konstatera genom verkningarna på metallföremål och på växtligheten i trakten.

Jag vill inte påstå att det är möjligt för en bolagsledning, som i första hand haft att ta sikte på att åstadkomma så mycket olja som möjligt, att ägna all sin uppmärksamhet åt att nå rättelse i fråga om dessa skadeverkningar. Men jag önskar, att det lämnas ett besked om huruvida någon rättelse kan tänkas komma till stånd, innan bygden blir ännu mer förstörd än den redan är.

Jag vill nämna för statsrådet att jag för några dagar sedan var närvarande, när den av mig nyss omnämnda skadeståndskommissionen värderade skador vid vårt läns folkhögskola, lantmannaskola och lanthushållsskola, som omges av en mycket stor parkanläggning. Vartenda barrträd där konstaterades vara förstört för all framtid, och bolaget förklarade sig berett att betala full ersättning för skadorna. Man förklarade sig också beredd att lämna gottgörelse för skadorna på fruktträden i den mån det visade sig — vilket det vittne som jag nyss citerade befarade — att dessa skadeverkningar skulle fortsätta.

Jag vill inte alls klandra bolagsledningen för att vara njugg eller ogin, när det gäller dessa regleringar. Den är fullkomligt korrekt både emot samhället och mot oss, som få dras med skadorna. Men jag tvivlar ännu på att allt, som kunnat göras inom ramen för de möjligheter, som hittills ha stått till buds. verkligen har gjorts.

Jag har också tidigare nämnt, att skadorna vidgas allt mer och mer. För en vecka sedan var den av mig omnämnda skadeståndskommissionen på en inspektion så långt borta från fabriken som 2 à 3 mil, och då förstå kammarens ledamöter, storleken av de områden som äro utsatta för påverkan. Jag hoppas emellertid på en rättelse, och jag hoppas att man inte skall bli tvungen att nedlägga driften vid företaget på grund av denna förstörelse, utan att vi skola få ha bolaget kvar. Men jag hoppas också, att driften skall kunna göras lönsam.

Herr talman! Jag har för närvarande ingenting vidare att tillägga utöver vad jag nu sagt.

Statsrådet **Kock:** Herr talman! Med anledning av de frågor, som riktats till mig av herrar Holmbäck och Krügel, vill jag meddela att bolaget under de senaste åren gjort mycket stora ansträngningar för att råda bot på skadeverkningarna på naturen. Ingen vill förneka att skadegörelse har skett, men ingen kan heller förneka att inte bolaget gjort vad det kunnat för att råda bot på detta. Därmed har jag inte velat säga, att man gjort allt som kan göras, ty

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

man håller fortfarande på med undersökningar för att eliminera skadeverkningarna.

Den stora åtgärd, som herr Holmbäck efterlyste, har bolaget redan vidtagit genom uppförandet av koksförbränningsugnen, som kom i gång i höstas. Att inte tippvagnarna ha slutat att rulla är mycket förklarligt, men de tippa nu aska i stället för koks. Den koks, som inte var förbränd och som förut tippades, fick ligga och förbrinna i det fria. Nu forslas den till förbränningsugnen och det är i stället den förbrända askan, som tippas på de gamla kokshögarna. Hur länge det kommer att dröja, innan den gamla koks, som ligger där och håller på att förbrännas i det fria, blir förbränd eller förbränningen dämpas av askan, kan jag inte upplysa om, men det har sagts att det inte skall dröja alltför länge. Det är således ett mycket stort framsteg som man gjort i och med uppförandet av koksförbränningsugnen.

Herr **Wetter:** Herr talman! Jag hade för något år sedan tillfälle att gå igenom kvarntorpsanläggningen och vill därför gärna här betyga att jag där fann en utmärkt arbetsiver för att få fram ett gott resultat. Men då man skall behandla den fråga, som nu ligger på kammarens bord, blir spörsmålet som uppställer sig närmast detta: skall man med så stora summor gå in för ett företag, då tveksamhet råder, huruvida företaget överhuvud taget har möjlighet att bli lönande?

Vad som i första hand är anmärkningsvärt beträffande gasolanläggningen är, att man år 1946, då anslag begärdes för anläggningen, inte räknade med konsekvenserna bättre än att man år 1947 måste begära ytterligare fyra miljoner kronor för att distribuera denna gasol — och ändå motsvarar, om den uppgift jag fått är riktig, den gasolmängd, som bolaget årligen kan framställa, i värmevärde inte mer än ungefär värmevärdet hos 24 000 ton stenkol. För detta ändamål behövs en distributionsapparat, som kostar fyra miljoner kronor!

Då frågar man sig, om vi här äro inne på ekonomiskt sett riktiga vägar. Skulle man inte kunna begränsa distributionen till området närmast fabriken och låta bli att göra så stora investeringar nu?

Även beträffande det andra investeringsanspråket på sex miljoner måste man ställa sig ganska tveksam. Också därvidlag uppställer sig frågan om det verkligen lönar sig att i längden uppehålla och till och med utöka en sådan produktion. Arbetar man inte här förgäves?

Då jag inte är övertygad på den punkten, ber jag herr talman, att få förena mig i det yrkande om återremiss, som framställts av herr Holmbäck.

Herr **Johansson, Johan Bernhard:** Herr talman! Herr Holmbäck och nu senast herr Wetter ha yrkat återremiss av detta ärende till statsutskottet med hemställan att statsutskottet skulle utreda de spörsmål, som sammanhänga med naturskyddet.

Jag vill då först säga, att det inte föreligger någon proposition i detta ämne och inte heller någon motion. Då skulle utskottet begagna sin motionsrätt för att sätta i gång den önskade undersökningen och utredningen för att därefter avgiva ett utlåtande.

Det finns emellertid inga möjligheter att medhinna något sådant på den tid, som nu återstår av riksdagen. Det torde inte heller vara ett riksdagsutskotts uppgift att sätta i gång med och självt verkställa sådana undersökningar, utan det bör väl ankomma på regeringen att följa även detta speciella problem, som sammanhänger med det här behandlade företaget. Tiden medger som sagt absolut icke att utskottet skulle kunna begagna sin motionsrätt och göra en sådan utredning som den herr Holmbäck här har önskat.

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

I själva sakfrågan skall jag inte förlänga diskussionen. Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande och om avslag å återremissyrkandet.

Herr **andre vice talmannen:** Herr talman! Jag kan inte heller inse nyttan eller nödvändigheten av att återremittera ärendet. Jag kan inte förstå att statsutskottet har några möjligheter att åvägabringa någon ytterligare utredning, som kan tillfredsställa dem som vilja skjuta på ärendets avgörande.

Beträffande hela detta ärende kunna vi väl säga att de egentliga ekonomiska frågorna avgjordes, då vi efter kriget beslöto att fortsätta Kvarntorp. Man tog då inte sikte på att företaget direkt skulle bli lönande och inkomstbringande. Man ansåg, att det borde finnas kvar som ett beredskapsföretag för att vi skulle slippa ännu en gång komma i det läge, vari vi befunno oss, när avspärrningen kom under det senaste kriget, då vi nödgades från grunden igångsätta en verksamhet för anskaffande av ersättningsmaterial för det flytande bränsle, som vi inte kunde importera. Riksdagen förutsatte då, att detta företag skulle hållas i gång även med risk att det skulle komma att kosta staten pengar under årens lopp. Men man har väl också varit tämligen ense om att denna verksamhet skulle inriktas på att bli *i högsta möjliga grad* lönande och bärig, och de nya investeringar, som sedan dess ha skett, ha ju, såsom statsrådet Kock redan påpekat, i främsta rummet syftat till att göra företaget, såvitt sig göra låter, bärigt ur ekonomisk synpunkt.

För min del är jag inte så pessimistisk på den punkten som herr Krügel och herr Andersson i Rixö ha visat sig vara. Jag är tvärtom övertygad om att det skall vara möjligt att vid Kvarntorp ordna en tillverkning, som kan drivas utan utgift för staten. Förutsättningen därför är, som också statsrådet Kock har påpekat, att biprodukterna kunna tillvaratagas. Jag tror inte det finns möjligheter att göra själva oljeutvinningen ekonomiskt bärande, men däremot finns det ju rätt stora optimistiska perspektiv beträffande just användningen av de utvunna biprodukterna, och bemödandena inom själva företaget gå i främsta rummet ut på att effektivisera produktionen för att därigenom göra den ekonomiskt lönande.

Beträffande de förhållanden, som herr Krügel här berört, vill jag vitsorda, att det äger sin riktighet att ett allmänt missnöje förefinnes inom den bygd, där kvarntorpföretaget är beläget, och det har även ur deras synpunkter, som ha strävat efter att avhjälpa dessa svårigheter, blivit en besvikelse, att denna skadegörelse inte bara har fortsatt, utan också har spritt sig till nya områden. Man tänkte sig ännu för ett par år sedan, att skadegörelsen skulle begränsas till ett litet område strax utanför själva fabriksområdet. Men som herr Krügel här påpekat, har det nu under våren visat sig, att träden och växtligheten i övrigt ha blivit skadade även inom nya områden. Jag vill vitsorda att detta är riktigt.

Däremot tyckte jag att herr Krügel i sin framställning i ett något tendentiöst syfte försökte få fram, att klagomålen och yrkandena på bättring skulle av bolaget ha lämnats åsido. Det förhåller sig inte så. Det är riktigt, som statsrådet Kock här har framhållit, att en mycket omfattande vetenskaplig och praktisk verksamhet har bedrivits inom företaget för att få fram tillverkningsmetoder, som icke medföra de olägenheter för bygden runtomkring anläggningen, som herr Krügel här med rätta har påtalat.

Det kan vara möjligt att vissa slag av dessa tillverkningsmetoder — det finns många olika sätt att framställa oljan — äro mera ägnade än andra att framkalla farliga föroreningar i luften och att det kanske blir nödvändigt att koncentrera driften genom att lägga ned en eller annan tillverkningsgren

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)

och i stället effektivisera tillverkningen inom andra grenar. Detta är möjligt, säger jag — jag har inte något besked från vederbörande om att det förhåller sig på det sättet, men jag kan tänka mig möjligheten av att det ligger så till. Jag vill i alla fall vitsorda, med den erfarenhet jag har, att bolaget med verkligt allvar bedriver sina undersökningar och sina experiment för att ur den synpunkt, som det här är fråga om, få fram mera tillfredsställande tillverkningsmetoder.

Herr handelsministern har viskat till mig, att han kommer att tillmötesgå herr Krügels framställning om att besöka Kvarntorp, och göra det inte bara på en tillfällig och flyktig turisttripp, utan med ett allvarligt syfte att tränga till botten med de spörsmål som här föreligga. Om statsrådet Kock också följer honom på färden, kanske ett sådant besök kan bli fruktbringande, inte bara med hänsyn till det ekonomiska, utan också med hänsyn till alla utan tvivel beklagliga följder av denna tillverkning som ha påtalats i denna debatt.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Holmbäck:** Herr talman! Jag har begärt ordet endast för ett par repliker.

Statsrådet Kock upplyste om att bolaget under de senaste åren gjort stora ansträngningar för att begränsa skadeverkningarna. Min reflexion var: det skulle bara fattas annat än att bolaget gjort allt vad det kunnat för att begränsa skadeverkningarna. Det är emellertid en sak, som är alldeles uppenbar, och det är att bolaget inte lyckats och kanske överhuvud taget inte kan lyckas i detta hänseende.

Jag skulle vilja ställa en fråga till statsrådet Kock, men då hon inte är närvarande i kammaren nu, kanske handelsministern kan besvara den i stället. Det är samma fråga, som jag ställde i fjol till statsrådet Myrdal, nämligen: kommer den nybyggnad, som nu skall beslutas ytterligare äga rum, att öka skadeverkningarna eller inte? Det är enligt min uppfattning ett mycket allvarligt spörsmål i detta hänseende.

Herr Johansson i Fredrikslund sade, att man inte inom statsutskottet har diskuterat naturskyddssynpunkten, ty rörande denna hade det inte förelegat någon proposition och inte heller någon motion. Det kanske kan tillåtas mig, herr talman, att på denna punkt framföra en annan uppfattning än den, som statsutskottets i riksdagsärenden så beprövade herr ordförande gett uttryck åt. Enligt min uppfattning bör ett utskott pröva en utskottet underställd fråga ur alla synpunkter, som kunna vara av betydelse för spörsmålet, huruvida riksdagen skall lämna sitt bifall till ett förslag eller inte. Om i en proposition en viktig synpunkt är förbigången — såsom här frågan om naturskyddet — och det inte heller väckts någon motion, som särskilt framhåller denna synpunkt, så är det enligt min uppfattning utskottets plikt att likväl pröva en dylik synpunkt, ty eljest blir ju inte frågan allsidigt belyst. Och det är ju för den sakens skull, som utskotten äro till.

Herr **Johansson, Johan Bernhard:** Herr talman! Herr Holmbäck gjorde gällande, att mitt första inlägg skulle kunna tolkas på det sättet, att utskottet inte diskuterat naturskyddssynpunkten. Jag har förvissat mig om att vederbörande utskottsavdelning har diskuterat detta spörsmål, och saken berördes också i utskottet. Men anledningen till mitt uttalande var att herr Holmbäck yrkade återremiss med begäran att statsutskottet skulle sätta i gång en stor utredning om detta spörsmål. För att få en sådan utredning till stånd skulle, eftersom det inte föreligger vare sig någon proposition eller någon motion, statsutskottet begagna sin egen motionsrätt, om det nu inom utskottet

Ang. aktieteckning i Svenska skifferoljeaktiebolaget. (Forts.)
kunde vinnas majoritet därför — det är en utredning, som kan ta en månad eller längre tid i anspråk och som utskottet absolut inte kan hinna med. Det är således med hänsyn till herr Holmbäcks yrkande om återremiss och krav på utredning, som jag fällde de ord, som han syftade på. Jag har inte därmed menat, att saken inte varit före vid våra förhandlingar.

Herr statsrådet **Gjöres:** Herr talman! Med anledning av att herr Holmbäck i sitt yttrande ställde en direkt fråga till mig, huruvida den nu föreslagna anordningen beträffande distributionen av gasol och utvinning därav skulle komma att öka de risker för växtligheten, som kvarntorpanläggningen i övrigt medför, måste jag säga att på denna mycket tekniska eller vetenskapliga fråga är jag inte beredd att ge svar på rak arm. Jag kan däremot försäkra kammaren, att det skall bli mig angeläget att omedelbart efter denna debatt ta upp ett allvarligt resonemang med ledningen för skifferoljeaktiebolaget för att komma till klarhet om detta och för att i övrigt söka, i den mån det är möjligt, intensifiera bolagsledningens ansträngningar att begränsa de skadeverkningar för växtligheten, som äro förknippade med driften vid Kvarntorp.

Jag har ingen anledning, herr talman, att förlänga denna debatt, som berört så många olika punkter, men jag vill försäkra kammaren om att det skall vara mig, som tidigare inte haft personlig anledning att särskilt syssla med kvarntorpsproblemet, mycket angeläget att komma fram till en på självsyn grundad uppfattning om de olika frågor, som berörts i denna debatt, och kanske också en hel del andra.

Herr **Holmbäck:** Herr talman! Jag har endast att uttrycka min glädje över det yttrande, som herr statsrådet fällt i denna fråga, och jag hoppas, att det skall leda till ett gott resultat.

Herr **Krügel:** Herr talman! Jag har naturligtvis ännu mindre förutsättningar att bedöma den fråga, som herr Holmbäck har riktat till statsrådet Gjöres, huruvida gasoltillverkningen medför ökade risker för en förstöring av trakten. Men jag bor på nära håll, och jag har kommit till den uppfattningen, att vi i det här fallet ingenting ha att frukta, utan kunna betrakta denna tillverkning som ofarlig.

I övrigt vill också jag till herr statsrådet Gjöres framföra ett tack för att statsrådet förklarat sig beredd att komma till trakten och se, hur det ser ut där. Jag hoppas, att besöket skall infalla vid en tidpunkt, när det blåser sakta vind och är fuktigt väder. Då stå de blågröna dimmorna som ett grant opalfärgat moln, famnande hela nejden — och så luktar det utomordentligt härligt. Det sista vill jag dock inte bjuda på, men det första är faktiskt en skönhetsmättad och vacker bild.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att utlåtandet skulle visas åter till utskottet.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 192, i anledning av väckta motioner om inrättande av vissa beställningar på reservstat och i reserven för viss teknisk personal vid arméns tygverkstäder, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs avdelningsvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till folkskoleseminarierna m. m. jämte i ämnet väckta motioner. *Ang. utvidgning av seminarieorganisationen.*

Avdelningen I.

I denna avdelning hade utskottet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 230 framlagda förslag och motionerna I: 281 och II: 421, besluta, att seminarieorganisationen skulle utvidgas på sätt utskottet under nämnda avdelning förordat.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Från och med läsåret 1945/46 höjdes antalet elever i seminarieklasserna från 24 till 28. Departementschefen har nu i överensstämmelse med av seminariesakkunniga framställt förslag, vilket skolöverstyrelsen biträtt, ansett sig böra föreslå en ytterligare höjning av elevantalet i seminarieklasserna från 28 till 32. Departementschefen har uttalat förhoppningen att detta skall kunna bliva en åtgärd av övergående natur. Ur pedagogisk synpunkt måste en åtgärd av detta slag medföra betydande olägenheter. I rådande allvarliga läge har utskottet emellertid liksom departementschefen funnit sig böra godtaga de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Utskottet vill likväl framhålla, att det på sina håll på grund av lokalernas otillräcklighet icke rimligen låter sig göra att inrymma klasser med upp till 32 elever. I sådana fall torde givetvis elevantalet böra fastställas till det lägre antal, som kan befinnas lämpligt.»

Reservation hade avgivits av herr *Oscar Olsson,* som ansett, att det nu återgivna stycket i utskottets motivering bort utbytas mot ett uttalande av den lydelse, reservationen visade. I det av reservanten förordade uttalandet hade bland annat anförts, att utskottet icke kunde tillstyrka departementschefens förslag att höja elevantalet i seminarieklasserna från 28 till 32.

Herr **Olsson, Oscar:** Herr talman! Med hänsyn till den långa föredragningslistan skulle jag inte ha tagit upp en debatt på denna punkt, om inte frågan, enligt min mening, hade varit av den storleksordning och av den betydelse, att den måste här ventileras, hur få eller hur många som än äro intresserade av att höra på debatten. Det är nämligen här fråga om en kvalitativt försämrad lärarutbildning i vårt land för de närmaste tio åren, och detta vid ett tillfälle, då vi stå inför en ny skolreform, vars lyckliga genomförande vi måste anse vara beroende av en förbättrad lärarutbildning. Det är således en fråga av den storleksordningen, att kammaren får ha litet tålamod med den, som tar upp debatten och som står som reservant på en punkt emot statsutskottet.

Att ett höjande av elevantalet i klassavdelningarna medför en kvalitativt försämrad lärarutbildning, ha såväl statsutskottet som riksdagen och departementschefen varit eniga om tidigare, nämligen 1945. Det har jag talat om i min reservation, där jag i första stycket säger: »Från läsåret 1945/46 höjdes antalet elever till 28 från i seminariestadgan föreskrivna 24. Riksdagen beaktade fullt olägenheterna för undervisningen av denna höjning och förutsatte att Kungl. Maj:t skulle till övervägande upptaga frågan om vilka åtgärder, som kunde och borde företagas i syfte att återföra elevantalet i klassavdelningarna till det stadgeenliga antalet av 24.» Det var alltså ett direkt beslut av riksdagen med understrykande av riskerna att höja elevantalet från 24 till 28. År 1947 har departementschefen — visserligen på mycket goda skäl, det skall inte fördöljas — ansett sig tvungen att följa de sakkunnigas förslag att höja elevantalet i klasserna med ytterligare 4 till 32. Det är emellertid alldeles tydligt att är man ense om att redan en höjning från 24 till 28 är farlig, så är en

Ang. utvidgning av seminarieorganisationen. (Forts.)
höjning från 24 med en fjärdedel till 32 ännu mycket farligare. Något sådant hade kanske under i övrigt normala tider kunnat gå för sig, med hänsyn till det katastrofala läge vari lärarbristen försatt våra skolor men beklagligt hade det likväl varit. Och ännu beklagligare är det naturligtvis nu, med hänsyn till den reformering av vårt skolväsende, som är föreslagen och som vi alla hoppas åtskilligt av.

Det har anmärkts på ett förberedande stadium emot mitt resonemang här, att det kan inte vara så farligt som jag säger, ty 1936, för elva år sedan, voro kamrarna överens om att vid seminariebyggnaderna klassrummen skulle göras så stora, att de kunde i nödfall ta emot 30 elever, som man förr i tiden hade vid seminarierna. Ja, men vid samma tillfälle beslöts också, att elevantalet borde utgöra 24. Det är ett ganska lättfunnet skäl att hänvisa till det, som kunde duga i gamla dagar och som riksdagen räknade med som en möjlighet för elva år sedan. Jag kan inte förstå, att det skulle väga tyngre än vad riksdagen sade 1945. Jag anser, att riksdagen visste vad den sade 1945 likaväl som 1936 och att utvecklingen varit sådan, att riksdagen kan stå för det uttalandet.

Vad ha de sakkunniga, när de föreslagit Kungl. Maj:t att gå denna väg, sagt beträffande vanskligheten att nu ytterligare höja elevantalet? De ha sagt, att de kunna föreslå detta endast under en förutsättning, nämligen att andra åtgärder vidtagas, varigenom de olägenheter, som följa på beslutet, i rimligaste mån kunna neutraliseras. Vilka äro de åtgärderna? Det vet man inte! Det är förhoppningar och önskemål. När det gäller en fråga som denna, borde ovillkorligen föreligga en utredning, som visar vilka praktiska vägar man bör beträda för att neutralisera de olägenheter, som beslutet för med sig.

Jag skall villigt medge, att här finns också en tröstegrund, och det är att skolkommissionen, såvitt jag är väl underrättad, tänker ha lärarutbildningsfrågan principiellt klar redan under årets lopp. Då skulle man naturligtvis, med utgångspunkt från det förtroende, som skolkommissionen med all rätt åtnjuter här i landet, kunna säga: det blir säkerligen utvägar på grund av den erfarenhet, som föreligger i utredningen. Ja, men jag undrar, om man inte i en så viktig fråga som denna ovillkorligen borde ha tagit hänsyn till att det vore bättre att vänta ett år så att man fick angripa frågan på det rätta sättet, när det nu gäller ett så äventyrligt experiment som att göra klasserna så stora. Vad hade man förlorat på att vänta ett år? Man hade kunnat utbilda 180 elever mindre än de bortåt 1 500, som man nu skall utbilda. 180 elever är för all del inte något litet antal med hänsyn till nuvarande lärarbrist, men tänker man på att det är närmare 15 000 lärare, som skola utbildas under de närmaste tio åren, är summan inte så avskräckande, att man för den skull inte kan granska frågan ordentligt.

Anledningen till de sakkunnigas förslag och den kungliga propositionen är en, som man med all rätt säger, verkligt katastrofal situation. Som herrarna se, visa ett par tabeller på s. 3 i utskottsutlåtandet att lärarbristen kommer att stegras under det närmaste årtiondet, om inga särskilda åtgärder vidtagas, och 1956/1957 nå rekordsiffran 4 024. Så många lärare komma vi då att ha för litet här i landet. Under de sex närmast därpå följande åren sjunker den siffran endast ganska långsamt, så vi komma att ha en rätt stor brist under de åren också. De sakkunniga ha räknat ut att med denna höjning av elevantalet i klasserna till 32, skulle man efter tio år vara nere i en brist på 1 250 lärare, och redan året därpå skulle vara det sista, då man behövde räkna med en brist överhuvud taget för att 1958/1959 ha ett överskott på 430 lärare.

Det är naturligt, att ett sådant program är av den arten, att man lockas att följa det, och jag skulle nog inte ha vågat gå emot det heller, om inte utveck-

Ang. utvidgning av seminarieorganisationen. (Forts.)

lingen under de sista åren visat, att ungefär samma antal lärare, som de sakkunniga och departementschefen räkna med, kunna utbildas, även om antalet lärjungar i klasserna bibehålles vid 28. Det är det, som jag anser måste vara det avgörande. Kan man nå samma resultat utan att öka elevantalet till över 28, vilket i och för sig är för stort, bör man göra det. Den näraliggande invändningen har också gjorts: kan man med de utvägar, som man funnit, minska bristen i ännu högre utsträckning, så är ju detta ett önskemål. Ja, det är ett önskemål, men när man vid propositionens utarbetande fann, att man kom fram på det sätt, som jag här redogjort för med denna minskning i bristen, anser jag, att om man inte redan hade bundit sig för ett antal av 32 lärjungar i klasserna, skulle det knappast ha funnits möjlighet för vederbörande att ta upp denna riskabla utväg.

Som herrarna finna av reservationen, var det antal lärare, som man ville vinna genom att ta in 32 elever i varje klass, 180 om året, motsvarande tre provisoriska seminarier ungefär. Under det första året, sedan detta förslag framlagts, har det, skulle jag vilja säga, regnat ned från himlen två seminarier, utan att några som helst åtgärder behövt vidtagas av departementschefen för den sakens skull. Efter propositionens avlämnande har förslag framkommit om ett seminarium i Växjö och ett dubbelt så stort seminarium i Kristianstad. Möjligheterna att utvidga kristianstadseminariet äro för övrigt så gynnsamma, att det där finns utrymme för två klasser till. Således är praktiskt taget bristen fylld, såvitt gäller denna differens på 180, som ifrån början motiverade att 32 elever skulle tas in i varje klass. Nu förnekar jag visst inte, att det kunde vara bra, om man kunde minska bristen med ytterligare 180 lärare; visst skulle det vara bra. Men jag förnekar, att det har en sådan betydelse vid en utbildning av 15 000 lärare under tioårsperioden, att det skulle kunna motivera den kvalitativa försämring, som måste bli följden av de stora klasserna.

Man har anmärkt mot mig, att jag talat om denna försämring, som om det skulle gälla en katastrofal försämring av utbildningsresultatet. Det har jag visst inte gjort, och jag tror inte heller att det blir en katastrofal försämring av utbildningsresultatet. Jag har bara sagt, att vi just nu inte ha råd att tillåta någon försämring alls, då det gäller lärarutbildningen, såvitt det går att undvika. Vi måste i stället inrikta oss på ett förbättrat utbildningsresultat.

När man har kommit så långt i resonemanget, har man gått över på en annan ståndpunkt, som också framkommer i propositionen, nämligen att även om man skulle utan större besvärligheter få tre nya provisoriska seminarier, skulle det måhända uppstå en katastrofal brist i fråga om kapaciteten hos lärarna vid dessa nya seminarier. Man har pekat på ett exempel, som skulle vara synnerligen målande och belysande, från ett folkskoleseminarium, där en student, som sökte in i seminariet, inte kunde tas emot på grund av att han inte ansågs tillräckligt kvalificerad, men sedan antogs som extra lärare vid samma seminarium, där han skulle få undervisa den klass, i vilken han inte kom in. Jag vill visst inte förneka att detta exempel är riktigt, men kan man verkligen i en fråga av denna storleksordning anföra sådana saker som bärande skäl?

Det finns då ett annat resonemang, som är mera bärande: om det skulle vara sant, att kapaciteten hos lärarna vid de nya seminarierna och kanske åtskilliga av de gamla också skulle vara så låg, är det då försvarligt att öka elevantalet från 28 till 32? Jag tycker, att det förefaller närmast oförsvarligt.

Så ligger denna sak till, så långt jag kan se och så långt jag kan förstå. Det är möjligt, att det finns beklagliga brister hos mig i både syn och förstånd, när det gäller denna fråga. Jag har dock haft någon erfarenhet på detta område, och då jag inte kunnat komma till annat resultat än jag gjort, har jag funnit mig nödsakad att avge denna reservation och fäkta för den till ytterlig-

Ang. utvidgning av seminarieorganisationen. (Forts.)
het. Jag har också anfört gentemot talet om omöjligheten av att få kompetenta lärarkrafter, att vad det här gäller enligt de beräkningar, som ligga till grund för propositionen, är anskaffandet av lärarkrafter för på sin höjd ytterligare två klasser. Jag har vidare anfört, att när denna svårighet mötte i Jönköping ställde sig läroverkslärarna där på grund av vikten och betydelsen av dessa nya seminarier i stor utsträckning till förfogande, ehuru de inte äro särskilt intresserade av att ta timlärartjänster på annat håll. Det kan anmärkas, att läroverkslärare, hur kompetenta de än äro i övrigt, inte behöva vara kompetenta till seminarielärare. Det är ju andra uppgifter, som de ställas inför där. Men jämför man i fråga om undervisning kunniga och erfarna läroverkslärare med studenter utan sådan erfarenhet, måste man väl säga, att det inte är så farligt med läroverkslärarnas brister på detta område.

Konsekvenserna av sådana jätteklasser, som det här är fråga om, äro, som jag nu sökt att visa, synnerligen tråkiga, och man kan inte undgå att hysa starka farhågor för att resultatet, om man beträder denna väg, kommer att bli en försämring av utbildningen. Därför ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet **Weijne:** Herr talman! Enligt vad jag har erfarit har denna fråga varit föremål för en mycket långvarig behandling i statsutskottet, och då herr Oscar Olsson i statsutskottet inte lyckats övertyga någon av utskottets övriga ledamöter om det riktiga i sin linje, är det väl inte sannolikt, att han kommer att kunna övertyga så särskilt många av kammarens ledamöter. Redan av det skälet, men också med hänsyn till kammarens tid, kan jag fatta mig mycket kort.

Låt mig emellertid till herr Oscar Olsson säga, att jag har den största respekt för hans uppfattning. Hans önskan, att vi skola få en så god lärarutbildning som möjligt, är i sig själv prisvärd. Jag har haft så mycket med herr Olsson att göra, att jag känner hans starka intresse på den punkten. Men jag har också sett, hur han ibland skjuter över målet. Det kanske kan vara skäl att i dag erinra om en debatt som fördes i denna kammare år 1945, när det gällde att på tre terminer och två sommarkurser utbilda 400 folkskollärare med studentexamen. Om jag inte missminner mig, var det herr Oscar Olsson som då ledde motståndet mot Kungl. Maj:ts proposition och utmålade de olycksbådande verkningarna av en dylik åtgärd. I dessa dagar äro de s. k. snabbutbildade lärarnas examina nästan klara. Jag har talat med flera seminarierektorer som haft sådana klasser vid sina läroanstalter. All förklara, att det är ett utomordentligt gott lärarmaterial som man i augusti månad kommer att skicka ut till de svenska folkskolorna. Det kan följaktligen vara så att man ibland ser farorna större än vad de i verkligheten äro.

När det gäller den fråga vi nu diskutera är klart, att det är förenat med vissa olägenheter att öka elevantalet på sätt som här föreslås. Men som kammarens ledamöter finna, har Kungl. Maj:t i görligaste mån velat eliminera dessa olägenheter vid den praktiska lärarutbildningen, där de utan tvekan äro störst. Jag skall inte här redogöra för dessa åtgärder, som finnas återgivna i utskottsutlåtandet på s. 13 och 14. Där kan var och en av kammarens ledamöter se, att Kungl. Maj:t ingalunda har varit blind för svårigheterna eller passiv när det gällt att försöka eliminera dem.

För övrigt få vi komma ihåg, att vi befinna oss i en bristsituation. Det svåraste problemet i det ämbete, som jag för närvarande uppehåller, är nästan att veta, vad man skall svara de många skoldistrikten ute på landsbygden och framför allt i obygderna, när de be om besked, hur de skola förfara, då de överhuvud taget inte kunna få tag i några lärare. De tvingas för närvarande

Ang. utvidgning av seminarieorganisationen. (Forts.)

att som lärare använda personer både utan lärarutbildning och ofta med mycket svag teoretisk underbyggnad. I ett dylikt läge måste det mest angelägna för oss vara att försöka utbilda så många lärare som möjligt. Även om man på någon punkt måste pruta på vad man tidigare ansett riktigt, tror jag, att det är bättre att göra detta och ge skoldistrikten utbildade lärare än att då få reda sig utan utbildade lärarkrafter. I varje fall har jag känt detta ansvar för att skoldistrikten, främst på landsbygden, skola få lärare synnerligen tungt. Jag har därför inte vågat att gå emot de förslag, som de sakkunniga ha framlagt. Statsutskottet har heller inte ansett sig kunna göra det, och det skulle mycket förvåna mig, om det i riksdagen skulle finnas ett större antal ledamöter, som av hänsyn till elevantalet i klasserna skulle tveka att i görligaste mån eliminera den mycket kännbara lärarbrist som vi ha för närvarande och som kommer att bli ett av de problem vi under de närmaste åren få svårast att bemästra.

Jag vill slutligen till herr Oscar Olsson säga, att även jag ser en fara för lärarutbildningen, när det gäller att få fram kvalificerade lärare. Men den faran ser jag inte i de svårigheter som kunna uppstå i samband med utökningen av elevantalet i klasserna, utan faran är, såsom jag ser den, att seminarierna, när rekryteringsbehovet blir allt större, inte skola få ett tillräckligt antal sökande som äro lämpliga för lärarbanan. Så länge man kan få lämpliga personer, som söka sig in vid seminarierna, tror jag inte, att det är någon större risk. Till sist blir det väl denna sida av frågan som blir avgörande för hur långt vi kunna gå och vilka möjligheter vi ha att eliminera lärarbristen.

Jag tror, herr talman, att kammarens ledamöter med mycket stort lugn kunna rösta för statsutskottets förslag.

Herr **Larsson:** Herr talman! Efter herr statsrådets anförande är det kanske inte så mycket att tillägga. Jag vill dock framhålla, att statsutskottet, såsom kammarens ledamöter själva torde kunna övertyga sig om, har understrukit att de här föreslagna åtgärderna avses att vara av övergående natur. Vad som för oss inom statsutskottet har varit avgörande, är framför allt den stora lärarbrist, som utan tvivel kommer att uppstå i vårt land under de närmaste åren.

Herr Oscar Olsson säger, att den föreslagna höjningen av elevantalet i seminarieklasserna inte kan spela så stor roll då det gäller att avhjälpa lärarbristen. Han anför vidare, att om man nöjer sig med att alltjämt ha 28 elever i seminarieklasserna, kommer man nog att kunna skaffa kvalificerade lärare för undervisningen vid de utökade seminarierna. Jag undrar i alla fall, herr talman, om det inte är bättre att ha seminarieklasser med 32 elever och goda lärarkrafter än kanske något flera klasser med 24 elever men med undermåliga seminarielärare.

Det är för övrigt knappast troligt, att vi skola kunna genomföra den utbyggnad av seminarieorganisationen, som här föreslagits, med nya seminarier på flera platser inom den tid som utskottet och departementschefen ha tänkt sig. Beträffande seminariet i Kristianstad uttalar utskottet, att det inte torde vara uteslutet, att byggnadsarbetena kunna bedrivas så, att seminariet kan börja sin verksamhet instundande höst. Om Kungl. Maj:t följer den rekommendation, som utskottet har gjort, skulle arbetena kunna utföras på kortare tid än vad man annars måste räkna med, men det gäller dock här byggnadsarbeten för bortåt $^1/_4$ miljon kronor. Det torde i praktiken vara omöjligt att färdigställa dessa arbeten på de omkring en och en halv månader som nu återstå, till dess att seminariet skulle börja sin verksamhet. Om Kungl. Maj:t godtar förslaget att upprätta ett provisoriskt seminarium i Växjö, torde det även där bli

Ang. utvidgning av seminarieorganisationen. (Forts.)
svårt att få byggnadsarbetena färdiga i så god tid, att intagning av elever kan ske redan i höst. Också i Växjö är det nämligen fråga om byggnadsarbeten av ganska betydande omfattning.

Dessa skäl jämte de synpunkter, som departementschefen har anfört, ha föranlett utskottet att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr **Olsson, Oscar:** Herr talman! Vad beträffar herr Larssons anmärkningar vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på att departementschefen har sagt, att under läsåret 1947/48 skulle intagas sammanlagt 46 klassavdelningar eller 1 472 elever och från och med läsåret 1948/49 47 klassavdelningar eller 1 504 elever årligen. Det kan ju tänkas, att departementschefen har räknat fel på en eller annan klassavdelning, men det kan också tänkas, att han har räknat rätt, så försiktig som han, såsom kammaren nyss kunde konstatera, har varit i sina beräkningar.

Jag skall emellertid, herr talman, inte uppehålla mig längre vid denna del av herr Larssons invändningar. Jag vill bara fästa uppmärksamheten på att när herr Sven Larsson ansåg det vara bättre att ha 32 elever i seminarieklasserna och tillgång på goda lärare för det antal klasser, som seminarieorganisationen omfattar, än med ett ökat klassantal och därmed kanske större svårigheter att få kvalificerade lärarkrafter, så kan den av mig föreslagna ökningen med två seminarieklasser inte spela någon som helst roll i det hänseendet. Däremot anförde departementschefen i det sammanhanget ett synnerligen starkt skäl. Han brydde sig inte om att tala om de svårigheter som kunna uppstå på grund av att man i vissa fall blott har tillgång till svagt utbildade lärarkrafter för seminarierna. Departementschefen ansåg i stället, att den stora faran är att det på grund av seminarieorganisationens stora utbyggnad kan bli ett alltför svagt elevmaterial som söker sig till seminarierna. Det är en ofrånkomlig fara som hotar, och om den blir aktuell, måste vi se till, vad vi kunna göra för att möta den. Den faran kan emellertid uppstå, vilken väg vi än gå. För närvarande finns det dock tillräckligt med kvalificerade inträdessökande till seminarierna. Så länge detta är fallet, kunna vi fortsätta att utbygga seminarieorganisationen och även inrätta de ytterligare två klassavdelningar som det här skulle bli fråga om. Om denna utan tvivel synnerligen allvarliga fara skulle bli verklighet, få vi stoppa utbyggnaden och begränsa klasserna.

Slutligen vill jag, herr talman, tillägga rent personligt, att det inte bara skulle förvåna departementschefen, utan även mig själv, om något större antal av kammarens ledamöter skulle ansluta sig till min reservation. Det blir således inte alls någon överraskning för mig, om jag i voteringen här i kammaren, liksom var fallet i statsutskottet, får stå ensam för reservationen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande avdelningen hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Oscar,* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 193 avdelningen I, röstar

Ja;

Ang. utvidgning av seminarieorganisationen. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Avdelningen II.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1946/47 m. m., i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde; och

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriska avlöningsbestämmelser för övningslärare vid de högre kommunala skolorna m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. bidrag till kristidsnämndernas verksamhet.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av Kungl. Majts proposition angående bidrag till kristidsnämndernas verksamhet jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 266 framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 86 och II: 131,

a) godkänna av departementschefen angivna grunder för statsbidrag till kristidsnämndernas kostnader för 1946 års skördeuppskattning,

b) till Bidrag till kristidsnämndernas verksamhet för budgetåret 1947/48 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 900 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 86, av herrar *Franzon* och *Lodenius*, samt II: 131, av herr *Hedqvist*, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att kostnaderna för den lokala prisövervakningen skulle helt bestridas av statsmedel samt att beslutet härom måtte få retroaktiv verkan från den 1 december 1946.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herr *Mannerskantz* ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionerna I: 86 och II: 131.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! Vid behandlingen av detta ärende i utskottets plenum yrkade jag bifall till de i ämnet väckta motionerna, i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att kostnaderna för den lokala prisövervakningen helt måtte bestridas av statsmedel samt att beslutet härom måtte få retroaktiv verkan från den 1 december 1946. Jag anser nämligen, att den lokala prisövervakningen är en polisiär åtgärd, som har pålagts kristidsnämnderna utöver de uppgifter som de redan tidigare erhållit och som vållat kommunerna stora utgifter. Hela denna anordning med prisövervakning förefaller mig inom parentes vara föga sympatisk. I varje fall borde väl staten hålla kommunerna skadeslösa för de ökade utgifter som uppstå genom att staten på detta sätt pålägger dem en uppgift, beträffande vilken man till och med kan

Ang. bidrag till kristidsnämndernas verksamhet. (Forts.)
bestrida att den har med kristidsnämndernas verksamhet att göra, utan som snarare är direkt statlig.

Det är emellertid, som frågan nu ligger till, inte möjligt att hemställa om bifall till motionen annat än om man är beredd att formulera ett yrkande om ett särskilt anslag för detta ändamål. En utväg skulle *då* vara att yrka återremiss, för att utskottet skulle få tillfälle att utarbeta ett sådant förslag. Efter vad jag kan förstå, är det emellertid inte någon mening att nu göra ett dylikt yrkande.

Jag har emellertid inte velat låta detta ärende gå förbi utan att framföra dessa synpunkter. Jag anser nämligen, att det inte är i sin ordning att kommunerna skola betala kostnaderna för prisövervakningen, som beräknas till 890 000 kronor om året. Det är visserligen allmänna medel, vare sig det är kommunerna eller staten som få svara för dessa kostnader, men enligt min mening vore det riktigare, att staten stode för dessa kostnader.

Med hänsyn till de omständigheter, som jag här anfört, har jag, herr talman, intet yrkande, men jag har dock velat göra detta uttalande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 197, i anledning av väckt motion om anslag till Samfundet De Nio; och

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statliga åtgärder för tryggande av vedförsörjningen m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1947/48 till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts i propositionen nr 269 framlagda förslag godkänna i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 9 maj 1947 förordade riktlinjer för omorganisation av skolor tillhörande barna- och ungdomsvården samt i fråga om bestridande av kostnaderna för verksamheten;

II. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 327 och II: 484 bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa personalförteckning för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården i enlighet med av utskottet förordat förslag;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

A. godkänna i utlåtandet införd avlöningsstat för statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1947/48;

B. för budgetåret 1947/48 under V huvudtiteln anvisa

1) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 677 000 kronor;

2) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 216 000 kronor;

3) till Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården: Byggnadsarbeten m. m. ett reservationsanslag av 1 573 000 kronor;

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (Forts.)

4) till Bidrag till driften av icke statliga skolor tillhörande barna- och ungdomsvården ett förslagsanslag av 1 300 000 kronor;

5) till Fortbildningskurser för befattningshavare vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården ett reservationsanslag av 23 000 kronor;

6) till Bidrag till inrättande av inackorderingshem ett reservationsanslag av 80 000 kronor.

Reservation hade anmälts av fröken *Osvald,* som dock ej antytt sin mening.

Fröken **Osvald:** Herr talman! Jag har begärt ordet för att med några få ord motivera den reservation, som jag avgivit till utskottets utlåtande.

I propositionen har i personalförteckningen och löneplanen jordbruksföreståndarna och trädgårdsmästarna placerats i lägre lönegrad än övriga yrkeslärare. Detta har föranlett en motion, i vilken framhålles, att dessa båda kategorier böra placeras i samma lönegrad som övriga yrkeslärare. Motionärernas önskemål ha tillgodosetts så till vida, att utskottet på s. 39 anför, att »utskottet har funnit synnerligen tveksamt om den av Kungl. Maj:t föreslagna löneskillnaden är fullt motiverad». Utskottet säger vidare: »I anledning av motionerna vill utskottet framhålla, att behov föreligger av en allmän omprövning av löneställningen för lärare i jordbruk och trädgårdsskötsel under jämförelse med löneställningen för andra yrkeslärare.» Detta uttalande uppskattar jag i och för sig, men det finns även en annan grupp av lärare, som enligt min mening också borde ha omnämts i detta sammanhang, nämligen de lärarinnor, som skola handha hemvårdsundervisningen i de kvinnliga skolor, som omnämnas i den föreliggande propositionen och som kallas för hemvårdslärare.

Att lägga märke till är att hemvårdslärarna tagas ur samma grupp som hushållslärarinnorna. De ha alltså exakt samma utbildning. Hemvårdslärarna ha emellertid placerats i 9 lönegraden, medan lärarinnorna i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd placerats i 15. Jag har under hand inhämtat, att man i socialstyrelsen inte tänkt sig att i den förstnämnda befattningen ha utexaminerade hushållslärarinnor, fastän beteckningen hemvårdslärare delvis ganska felaktigt kommit att användas för dessa befattningshavare. I propositionen säges emellertid på ett ställe, att vederbörande skall vara avbytare för övriga lärarinnor, vilket tyder på att man där tänkt sig att dessa befattningar skulle besättas med kompetenta lärarkrafter. Att detta icke är avsikten inom socialstyrelsen är mycket att beklaga. Vid en av de skolor, som det här gäller, vill nämligen styrelsen försöka att få en mer fast organisation av undervisningen och om möjligt få den inordnad som ett led i vår reguljära och grundläggande utbildning i husligt arbete, så att denna grund sedan kunde utnyttjas av lämpliga elever för en fortsatt god yrkesutbildning. För att detta skall bli möjligt måste befattningarna handhas av utbildade lärarinnor.

Eftersom förverkligandet av denna plan ännu kan dröja något, vill jag, herr förste vice talman, inte nu framställa något yrkande. Men jag vädjar i detta sammanhang till departementschefen, att han, när förslag i denna riktning kommer från styrelsen för den skola, som jag här avser, måtte ta detta under välvilligt övervägande och medverka till att personalorganisationen och löneställningen vid denna skola måtte bli sådan, att de förslag, som i detta fall framläggas, kunna förverkligas.

Jag har, herr förste vice talman, intet yrkande.

Herr **Sjödahl:** Herr talman! Jag skall bara säga några få ord. Det förslag, som här är framlagt, är synnerligen behjärtansvärt; det är klokt och bra.

Anslag till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. (Forts.)

Men nu är det så, att både Stockholms stad och Göteborgs stad ha egna skyddshem — eller skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, som de numera kallas — och varje beslut av riksdagen sådant som detta drar givetvis med sig, att dessa båda städer måste utöka personalen vid sina skolor respektive medge förbättrade avlöningsförmåner på samma sätt som staten gör vid sina. Det är alltså fråga om en ökad kostnad inte bara för staten, utan också för dessa städer. Då de avtal, som äro slutna mellan staten å ena sidan och dessa städer å den andra, ändå ha slutits under den förutsättningen, att blott vissa begränsade kostnader skola åvila dessa städer, så kan jag inte tänka mig annat än att följden måste bli, att vid utbyggandet av personalorganisationen och ökandet av lönekostnaderna staten måste inskrida och ge dessa städer bidrag svarande mot kostnadsökningarna. Jag förutsätter att så kommer att ske.

Å andra sidan utnyttjas dessa kommunalt drivna skolor i organisationen som helhet och utgöra ett led i denna. I ungdomsvårdsskolorna i Göteborg exempelvis — jag talar nu närmast med utgångspunkt från min kännedom om Göteborgs skolor — finns det inte bara göteborgsungdomar. Där uppfostras även ungdomar från en hel rad andra kommuner ute i landet, givetvis med vissa statsbidrag för kommunens kostnader, och likaså finns det flickor och pojkar från Göteborg vid en hel del av de statliga skyddshemmen.

Vore det då inte rimligt, att man, när saken nu har utvecklat sig på detta sätt, införlivade även dessa båda städers skolor med den statliga organisationen? De olika skolorna äro redan nu väsentligen enhetligt ledda, och de båda städernas skolor ingå redan som element i hela organisationen. Jag tycker allt ligger berett för att staten skall taga steget ut och stryka den särbestämmelse i barnavårdslagen, som säger att Stockholm och Göteborg skola hålla skolor av detta slag själva. Jag skulle vilja be, att föredragande statsrådet ville betänka den saken. Jag vet, att det är ett önskemål från båda dessa städers sida, att skolorna bli statliga, och jag tror det vore en lycka för hela organisationen, om det rätt snart kunde beslutas att dessa skolor skola införlivas med den organisation, som staten har för sina egna skolor av samma slag.

Jag har naturligtvis intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till civilförsvaret; och

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag, m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till teckning av ytterligare aktier i Norrbottens järnverk aktiebolag, m. m.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 267 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte

a) till Aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag för budgetåret 1947/48 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 25 000 000 kronor,

Ang. aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag m. m. (Forts.)

b) besluta, att staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti i mån av behov för lån åt Norrbottens järnverk aktiebolag å högst 25 000 000 kronor.

Herr **Wistrand:** Herr talman! När frågan om nya anslag till Norrbottens järnverk nu ännu en gång kommer före på kammarens bord, vill jag företaga mig något, som jag inte har varit i tillfälle till, när jag har yttrat mig vid föregående behandlingar av motsvarande ärenden. Jag skall nämligen be att få rikta en uppriktig komplimang till handelsministern. Nu kan för första gången Norrbottens järnverks anslagsfrågor behandlas med utgångspunkt från en proposition, mot vilken det under de för handen varande förhållandena, inte kan göras någon principiell invändning.

Det är med tillfredsställelse man denna gång konstaterar frånvaron av den mästarhand, som dirigerade föregående års proposition med dess luftiga och löst grundade optimism i fråga om avsättningsmöjligheter och anläggningar, och järnverkets styrelse har nu, tydligen för första gången, funnit sig föranlåten att ta intryck av den kritik, som från remissinstansernas och riksdagens sida framkom mot tidigare utvidgningsförslag men som här avvisades — från statsrådsbänken i debatten och från kammarens sida i voteringen.

I och för sig är detta förhållande mycket tillfredsställande. Sedan det ödesdigra beslutet om byggande av ett thomasverk har fattats, så måste järnverket oundgängligen byggas vidare. Det kan inte kvarstå som en torso, utan armar och ben och utan produktiv mening. Äntligen ha vi fått ett utbyggnadsprogram som är nedskuret till rimliga proportioner och som tar hänsyn till vad man — naturligtvis endast under gynnsamma betingelser — överhuvud taget kan tänka sig vara möjligt att uppnå på svensk och utländsk järnmarknad.

Såsom alltid har varit regel i detta järnverks utvecklingshistoria, ha emellertid kostnaderna även denna gång visat sig bli långt större än vad som hade ställts i utsikt i styrelsens kalkyler. Genom att nu en koksmasugn utgår ur utbyggnadsprogrammet minskas kostnaderna med 18 miljoner kronor, men å andra sidan ha kostnaderna för valsverket ökats till långt utöver de beräknade och avsevärt mer än vad som motsvarar den minskning, som föranledes av det inhiberade uppförandet av koksmasugnarna. Kvar står en inte oväsentlig totalkostnadsökning, ehuru programmet är starkt reducerat.

Statsrådet och utskottet tro sig kunna konstatera, som de uttrycka det, att man åtminstone med ledning av dagens situation kan antaga att järnverket skall kunna utvecklas till ett konkurrenskraftigt företag. Jag är, när det gäller framtiden, allt fortfarande pessimist på denna punkt, och jag skall redogöra varför.

Redan i samband med förslaget om den första utbyggnadsetappen framhölls det, att kapitalkostnaderna per ton stål vid Norrbottens järnverk måste bli mycket höga. Då man nu har att räkna med ett något högre kapitalbehov och samtidigt en icke oväsentligt lägre faktisk produktion, komma tydligen kapitalkostnaderna per ton att ytterligare stiga. Utsikterna för en räntabel produktion förefalla därför att — åtminstone sedan den nu rådande bristkonjunkturen har upphört — vara mindre än vad tidigare kunnat förefalla.

Det är naturligtvis ytterst vanskligt att bedöma utsikterna till avsättning av de produkter, som planeras ingå i järnverkets tillverkningsprogram, och styrelsens förslag till fördelning av tillverkningen på olika produkter har ju också endast mycket löst knutits till vissa reflexioner om försörjningsläget beträffande ett antal särskilda varuslag. Jag vill i detta sammanhang endast framhålla, att armeringsjärn, som avses komma att ingå såsom en relativt stor post i produktionen, alltid har varit och väl kommer att förbli en vara som är utsatt för en särskilt stark konkurrens med billigt importjärn.

Ang. aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag m. m. (Forts.)

Även under nuvarande omständigheter kommer emellertid Norrbottens järnverk att genom sin tillvaro verka oroande. I propositionen angives, att kvantiteten 300 000 ton avser valsverkens kapacitet, medan den faktiska produktionen av valsat järn och stål beräknas till 225 000 à 250 000 ton. För en produktion av denna storlek erfordras en råvarukvantitet, exklusive cirkulerande skrot, av 255 000 à 285 000 ton. Då tackjärnsproduktionen i den blivande koksmasugnen avses bli cirka 200 000 ton, återstår det att fylla ett råvarubehov av 55 000 à 85 000 ton. För detta ändamål måste man antingen ta i anspråk huvudparten av tackjärnsproduktionen i elektrotackjärnsugnarna, vilkas produktion man ju i kalkylerna hade avsett för direkt avsalu, eller också fylla återstoden av råvarubehovet med motsvarande kvantitet köpskrot. Tillgången på köpskrot är emellertid knapp. De svenska järnverkens konsumtion av ordinärt köpskrot har under de senaste åren utgjort cirka 220 000 ton per år. Tillkomsten av ett stort köpskrotbehov vid Norrbottens järnverk skulle alltså komma att medföra mycket stora olägenheter för den övriga järnhanteringen, som för sin tillverkning är beroende av en god skrottillförsel och som avsevärt skulle skadas genom ökad konkurrens på denna ganska begränsade marknad, där priset är alldeles särskilt känsligt för ökad efterfrågan.

Vidare har det framförts starka betänkligheter från remissinstansernas sida beträffande möjligheten att på den allmänna marknaden anskaffa erforderligt kapital för utbyggnad av järnverket. Statsrådet har i anledning av de farhågor, som därvidlag ha yppats från olika håll och som kommit till sitt mest pregnanta uttryck i ett särskilt uttalande av riksgäldskontorets direktör, framhållit, att medlen inte skulle komma att omedelbart erfordras, utan att de först efter ungefär ett år skulle behöva tas i anspråk. Jag vågar ifrågasätta, om detta är riktigt. Dels måste man, antar jag, här följa de regler, som äro vanliga vid sådana affärer som anskaffning av valsverk och enligt vilka man redan vid beställningen får erlägga en tredjedel av köpeskillingen, och dels måste man väl också tänka sig att relativt snart uppföra de byggnader, som äro erforderliga för verket. Det torde därför vara allt skäl att, som statsutskottet så starkt understrukit, utbyggnaden verkställes i en takt som i mycket hög grad måste bestämmas under noggrant aktgivande på kapitalmarknadens utveckling.

Över huvud har hittills den, som med betänksamhet iakttagit järnverksplanernas utformning i Norrbotten, fått rätt i sina farhågor, kanske långt över förväntan. Nu stå vi inför den situationen, att det för många tiotals miljoner kronor måste anskaffas dyrbara valsverk ifrån utlandet, och våra sinande valutatillgångar skola tagas i anspråk för detta ändamål. Vår redan förut ansträngda kapitalmarknad anstränges ytterligare genom denna investering, som jag vågar beteckna som — i varje fall såsom ekonomiskt projekt betraktad — äventyrlig. I dagens situation verkar komplexet Norrbottens järnverk klart inflationsdrivande.

På sin tid genomdrivet och framför allt utvidgat mot sakkunnig kritik och ofta tyvärr med stöd av ohållbara och föga samvetsgranna kalkyler har Norrbottens järnverk hittills inte lämnat några bevis för vare sig statsdriftens överlägsenhet eller statsmakternas förmåga till förnuftig planering.

Nu stå vi emellertid inför ett tvångsläge, och handelsministern skall som sagt lämnas det erkännandet, att han har gjort det bästa av det läge, vari ärendet överlämnades till honom av hans föregångare.

Till sist: varför byggdes på sin tid Norrbottens järnverk? Jo, för att vara ett bidrag till Norrbottens försörjning, för att skaffa arbete åt Norrbottens befolkning. Jag har många gånger i debatterna om Norrbottens järnverk tagit mig friheten att framhålla, hur illa placerade dessa pengar syntes vara, om syftet angavs vara att främja Norrbottens kolonisering och dess näringsliv.

Ang. aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag m. m. (Forts.)
I år åberopas av handelsministern som en särskild fördel hos det reviderade förslag till utbyggnad, som han och utskottet förordat, att antalet sysselsatta skulle komma att nedgå från 2 500 till 1 500 man genom detta förslags genomförande. Handelsministerns resonemang är sakligt och ekonomiskt sett fullkomligt riktigt och oantastligt, men är inte ändå denna vinst, som åberopas, parodisk med hänsyn till de högt utropade och reklamerade sociala uppgifter i fråga om Norrbottens kolonisation, som skulle tillgodoses genom uppförandet av ett järnverk i Norrbotten?

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr **Nässtrom:** Herr talman! Jag anser, att herr Wistrands inlägg här inte bör stå alldeles oemotsagt.

Herr Wistrand anmälde, att han inför kammaren ville förklara sin inställning till frågan om Norrbottens järnverk, och det är ju tacknämligt, men åtminstone vi inom det parti jag företräder voro redan på förhand fullt på det klara med vad herr Wistrand har för inställning till hela denna sak.

Jag tycker att herr Wistrands ironisering över förre handelsministern är litet betänklig, detta kanske framför allt ur den synpunkten, att herr Wistrand nu försöker ge den nye handelsministern så mycket blommor som möjligt. Det äro vi naturligtvis tacksamma för, men jag tror att herr Gjöres, som är en mycket klok karl, ändå kan göra den reflexionen, att om det blir för mycket blommor från herr Wistrands håll, så kan det tänkas att det gör oss litet misstänksamma.

Herr Wistrand gjorde också några reflexioner om strävandena att skaffa tillräckligt med arbetsmöjligheter åt befolkningen i Norrbotten. Jag tror att det är en sak som man inte kan vifta bort så som han gjorde. Vi norrlänningar göra anspråk på att de människor, som vi ha fostrat skola få arbete inom sina landamären. Det kan inte vara riktigt, att de kommuner, som ha de största utgifterna bland annat för barnens uppfostran, skola exportera sin arbetskraft, sedan de ha lagt ned rätt dryga pengar för dess utbildning. Vi hålla fast vid att de människor, som bygga och bo där uppe, i görligaste mån skola få arbete inom de provinser där de ha växt upp.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag för budgetåret 1947/48 till oförutsedda utgifter;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående förvärv av viss del av tomten nr 2 i kvarteret Lejonet i Stockholm;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bidrag till vissa plankostnader m. m.;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1947/48; samt

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1946/47 m. m., i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna statsutskottets memorial nr 208, i anledning av riksdagens år 1946 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1945—den 30 juni 1946, i vad avser den under § 45 behandlade frågan om vissa kraftstationsbyggen och sjöregleringar i Ångermanälvens flodområde.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m.

Föredrogs ånyo särskilda utskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 21 februari 1947 dagtecknad proposition, nr 75, vilken hänvisats till särskilda utskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels jämlikt § 87 regeringsformen antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om kronans förköpsrätt,

2) lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt samt

3) lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation;

dels medgiva, att åtgärder för jordbruksnäringens främjande finge vidtagas i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som enligt berörda statsrådsprotokoll angivits av föredragande departementschefen;

dels till Förberedande organisatoriska åtgärder i samband med jordbrukets rationalisering m. m. för budgetåret 1947/48 å riksstaten under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 750 000 kronor.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

I: 111 av herr *Persson, Karl,* m. fl.,

I: 251 av herr *Gränebo* m. fl., i vad den gällde i propositionen behandlade frågor,

I: 252 av herr *Sundelin* m. fl.,

I: 253 av herr *Persson, Karl,*

I: 254 av herr *Andersson, Gustav Emil,* m. fl.,

I: 255 av herrar *Andersson, Lars,* och *Persson, Karl,*

I: 256 av herr *Näsgård* m. fl.,

I: 257 av herr *Domö* m. fl., i vad den gällde i propositionen behandlade frågor,

II: 175 av herr *Carlsson* i Bakeröd m. fl., likalydande med motionen nr 111 i första kammaren,

II: 370 av herr *Ståhl,*

II: 377 av herr *Ohlin* m. fl., likalydande med motionen nr 252 i första kammaren,

II: 379 av herr *Svensson* i Grönvik m. fl., likalydande med motionen nr 251 i första kammaren, i vad den gällde i propositionen behandlade frågor,

II: 380 av herr *Karlsson* i Stuvsta m. fl.,

II: 381 av herrar *Johansson* i Mysinge och *Svensson* i Stenkyrka, likalydande med motionen nr 254 i första kammaren,

II: 382 av herr *Staxäng,*

II: 383 av herr *Persson* i Svensköp m. fl.,

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

II: 385 av herr *Stenvall* m. fl., likalydande med motionen nr 255 i första kammaren,

II: 387 av herr *Sandberg*,

II: 388 av herr *Mattsson* m. fl., likalydande med motionen nr 256 i första kammaren,

II: 389 av herr *Skoglund* i Doverstorp m. fl., likalydande med motionen nr 257 i första kammaren, i vad den berörde i propositionen behandlade frågor.

Utskottets nu föreliggande utlåtande omfattade följande särskilda huvudavdelningar, nämligen Målsättningen för jordbrukspolitiken, Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket, Den yttre rationaliseringen, Den inre rationaliseringen, Organisationen av rationaliseringsverksamheten, Särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk, Utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, Organisationen av den prisreglerande verksamheten samt Kostnadsberäkningar och anslagsäskanden.

I var och en av dessa huvudavdelningar hade utskottet till en början lämnat en redogörelse för Kungl. Maj:ts förslag och de motionsvis framställda yrkandena, varefter utskottet för egen del gjort vissa uttalanden i respektive frågor. Utskottet hade sedermera hemställt,

A. att riksdagen, med förklarande att de genom propositionen framlagda förslagen till lag om kronans förköpsrätt, lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt och lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation icke kunnat i förändrat skick antagas, måtte för sin del antaga under punkten införda förslag till

1) lag om kronans förköpsrätt,

2) lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt samt

3) lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation;

B. att riksdagen måtte

1) medgiva, att åtgärder för jordbruksnäringens främjande finge vidtagas i huvudsaklig överensstämmelse med vad förut i utlåtandet angivits,

2) till Förberedande organisatoriska åtgärder i samband med jordbrukets rationalisering m. m. för budgetåret 1947/48 å riksstaten under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av ..... kronor 750 000;

C. att dels motionerna I: 111 och II: 175, likalydande, I: 252 och II: 377, likalydande, I: 253, I: 254 och II: 381, likalydande, I: 255 och II: 385, likalydande, I: 256 och II: 388, likalydande, II: 370, II: 380, II: 382, II: 383 samt II: 387 i sin helhet, dels motionerna I: 251 och II: 379, likalydande, samt I: 257 och II: 389, likalydande, i vad dessa motioner gällde i propositionen behandlade frågor, måtte, i den mån motionerna eller ifrågavarande delar av dessa icke kunde anses besvarade genom vad utskottet förut anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

I det under punkten A 1 upptagna förslaget till lag om kronans förköpsrätt voro 1 § och 2 § första stycket så lydande:

(i Kungl. Maj:ts förslag:) *(i utskottets förslag:)*

1 §.

Sker försäljning av jordbruksfastighet, äge kronan, för att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar, lösa till sig fastigheten till det pris som köparen utfäst. Sådan förköpsrätt utövas för varje hushållningssällskaps område av den lantbruksnämnd som där skall finnas.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

(i Kungl. Maj:ts förslag:) *(i utskottets förslag:)*

Bestämmande för fastighets natur av jordbruksfastighet är den för fastigheten vid tiden för försäljningen gällande taxeringen.

Vad i denna lag stadgas om förköpsrätt skall ock gälla, då del av eller andel i jordbruksfastighet säljes.

2 §.

Förköpsrätt må ej utövas, där köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon, ej heller där viss andel i fastigheten säljes till någon som förut var delägare i densamma.

Förköpsrätt må ej utövas, där köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon *eller syskons barn*, ej heller där viss andel i fastigheten säljes till någon som förut var delägare i densamma.

Det under punkten A 3 tillstyrkta förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation hade följande avfattning:

(i Kungl. Maj:ts förslag:) *(i utskottets förslag:)*

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan sägs samt att i samma lag skola under särskild rubrik av den lydelse som framgår av det följande införas två nya paragrafer, betecknade såsom 109 och 110 §§, av nedan angivna innehåll.

1 §.

Fastighet, som — — — *utrymme däromkring.*

13. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för orten;

14. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov; eller

15. för stärkande av ofullständigt jordbruk.

Särskild rätt — — — till nationalpark.

Fastighet, som — — — för orten;

12. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för stärkande av ofullständigt jordbruk.

109 §.

Fråga om att mark skall exproprieras för stärkande av ofullständigt jordbruk må väckas endast av lantbruksnämnd.

I ansökningen skall, så noggrant omständigheterna det medgiva, angivas huru efter expropriationen skall förfaras med marken.

110 §.

Expropriationsrätt må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

Sådan rätt må ej medgivas, om den mark, varom fråga är, icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Vid bedömande huruvida expropriationen skulle medföra olägenhet som nyss sagts må hänsyn icke tagas till anordning som prövas hava vidtagits i syfte att förhindra expropriation.

Ej heller må expropriationsrätt medgivas med mindre en lämplig fastighetsbildning finnes kunna genom expropriationen befordras.

Rätt till expropriation av mark, som utgör särskild fastighet, må vad angår fastighet med jordbruk beviljas endast om fastigheten tillhör bolag, för-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
ening, stiftelse eller fideikommiss eller äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket; skolande vid bedömande av frågan, av vilken anledning fastighet besittes, i samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning, jordavsöndring eller avstyckning skilda områden av samma hemman eller lägenhet betraktas såsom en fastighet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Vid utlåtandet hade fogats
dels ett särskilt yttrande av herrar *Mannerskantz, Gunnar Andersson, Ragnar Bergh* och *Staxäng,*

dels ock följande reservationer:

1) av herrar *Tjällgren, Mannerskantz, Sundelin, Heiding, Gunnar Andersson, Ragnar Bergh, Liedberg, Gustafson* i Vimmerby, *Svensson* i Ljungskile, *Staxäng* och *Johansson* i Norrfors i fråga om organisationen av rationaliseringsverksamheten;

2) av herrar *Mannerskantz, Ragnar Bergh* och *Larsson* i Karlstad, vilka på anförda skäl ansett, att punkten A i utskottets hemställan i vad gällde de två första i sagda moment berörda lagförslagen bort hava följande lydelse:
»A) att riksdagen, med bifall till motionerna I: 257 och II: 389, måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om kronans förköpsrätt samt till lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt»;

3) av herrar *Mannerskantz, Gunnar Andersson, Ragnar Bergh, Liedberg* och *Larsson* i Karlstad, vilka på åberopade grunder ansett, att punkten A i utskottets hemställan bort såvitt gällde det under 3) upptagna lagförslaget hava följande lydelse:
»att riksdagen, med bifall till motionerna I: 257 och II: 389, måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation»;

4) av herrar *Tjällgren, Heiding, Gustafson* i Vimmerby och *Johansson* i Norrfors, vilka ansett, att utskottets utlåtande under avdelningarna Målsättningen för jordbrukspolitiken, Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket, Den yttre rationaliseringen och Särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade;

5) av herrar *Sundelin* och *Svensson* i Ljungskile, vilka föreslagit vissa ändringar i utskottets uttalanden under avdelningarna Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket, Den yttre rationaliseringen och Särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk ävensom ansett, att utskottets utlåtande beträffande texten till det under A 3 upptagna lagförslaget bort i fråga om 110 § fjärde stycket ha ungefärligen följande lydelse:
Rätt till expropriation av mark, som utgör särskild fastighet, må vad angår fastighet med jordbruk beviljas endast om fastigheten tillhör bolag, förening, stiftelse eller fideikommiss eller äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket; skolande vid bedömande av frågan, av vilken anledning fastighet besittes, i samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning, jordavsöndring eller avstyckning skilda områden av samma hemman eller lägenhet betraktas såsom en fastighet. Innehaves fastighet som

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
nu nämnts av arrendator, som enligt 2 kap. 57 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom åtnjuter förköpsrätt till fastigheten, må expropriationsrätt ej medgivas mot arrendatorns bestridande. Rätt till expropriation av fastighet, som avses i detta stycke, från enskild person må vidare medgivas endast i det fall att ägaren förutom sagda fastighet äger ytterligare minst en dylik fastighet och ej för expropriation anvisar annan honom sålunda tillhörig fastighet.

6) av herrar *Tjällgren, Sundelin, Heiding, Gunnar Andersson, Liedberg, Gustafson* i Vimmerby, *Svensson* i Ljungskile och *Johansson* i Norrfors, vilka under åberopande av att de skäl, som föranledde, att kronans förköpsrätt ej borde gälla vid försäljning till syskons barn, även förelåge vid försäljning till andra avkomlingar till ett syskon till säljaren, anfört, att 2 § första stycket förslaget till lag om kronans förköpsrätt bort hava följande lydelse:

Förköpsrätt må ej utövas, där köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon eller syskons avkomling, ej heller där viss andel i fastigheten säljes till någon som förut var delägare i densamma.

Angående sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **förste vice talmannen:** Herr talman! Med avseende å föredragningen av särskilda utskottets utlåtande nr 2 får jag hemställa, att detsamma må företagas till avgörande punktvis samt punkterna A och B 1 på följande sätt: under punkten A föredragas först de däri framlagda lagförslagen vart för sig, det första och det tredje i den mån så erfordras, paragrafvis, med promulgationsbestämmelser, ingresser och rubriker sist, varefter och sedan alla lagförslagen blivit genomgångna utskottets hemställan i punkten A föredrages. Lagtext torde ej behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Punkten B 1 företages till avgörande på det sätt, att först föredragas avdelningsvis utskottets uttalanden under de olika med fetstil utmärkta huvudavdelningarna av utlåtandet, varvid texten ej må behöva uppläsas. Sedan alla avdelningarna blivit på detta sätt genomgångna, föredrages utskottets hemställan under punkten B 1.

Vid behandlingen av den del av utlåtandet, varom först uppstår överläggning, må denna omfatta utlåtandet i dess helhet.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

I enlighet härmed föredrogs nu

Punkten A.

Utskottets förslag till lag om kronans förköpsrätt.

1 §.

Herr **Tjällgren:** Herr talman! Såsom framgår av det föreliggande utskottsutlåtandet, har jag jämte några andra ledamöter av utskottet låtit anteckna mig såsom reservant. Det är närmast i anledning härav som jag begärt ordet. Men innan jag närmare ingår på innebörden av och skälen för reservationerna, vill jag i största korthet anföra några allmänna synpunkter rörande det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken.

Departementschefens uttalande i propositionen — det återfinnes på s. 123 — att »det närmaste målet för de statliga åtgärderna på jordbrukets område bör enligt min uppfattning vara att den i jordbruket arbetande befolkningen skall få samma möjligheter som utövarna av andra näringar att uppnå en

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
skälig inkomstnivå och att bliva delaktig i den allmänna välståndsstegring, som kan ske i fortsättningen», torde säkerligen av alla med tillfredsställelse kunna accepteras. Huruvida de medel, som i propositionen föreslagits för att nå detta mål, äro tillräckliga, kan emellertid göras till föremål för diskussion. Om den saken äro meningarna som bekant mycket delade.

Beträffande de medel, som för uppnående av ifrågavarande mål förordats, har departementschefen anfört: »För att detta mål skall kunna förverkligas fordras betydande insatser såväl av jordbruksbefolkningen som av det allmänna. Rationaliseringsmöjligheterna inom jordbruket måste tillvaratagas. Särskilt måste strävandena härvid inriktas på att brukningsdelarna skola bliva sådana, att de möjliggöra ett effektivt utnyttjande av arbetskraften hos de i jordbruket sysselsatta personerna. Den nuvarande fastighetsindelningen, vilken till största delen tillkommit under tider, då förutsättningarna för jordbruksnäringen voro helt annorlunda än de nu äro och i framtiden kunna väntas bliva, får härvid ej stå hindrande i vägen om man, utan att andra viktiga intressen åsidosättas, genom ändringar av densamma kan förbättra förutsättningarna för jordbruksdriften och inkomstmöjligheterna för jordbrukets utövare.»

Mot den del av departementschefens uttalande i propositionen, som jag tillåtit mig att citera, torde knappast någon saklig invändning kunna göras. För min personliga del är jag beredd att helt instämma däri. En fråga är emellertid, huruvida de här omnämnda åtgärderna eller medlen ensamma äro tillräckliga för att uppnå det eftersträvade målet, nämligen jordbruksbefolkningens likställighet i inkomsthänseende med andra jämförliga befolkningsgrupper. Jag måste än en gång säga att jag hyser den uppfattningen, att så inte är fallet. Som stöd för denna min uppfattning tillåter jag mig hänvisa till vad departementschefen sagt i propositionen om den saken. Däri heter det nämligen bland annat: »Enbart en fortsatt rationalisering inom jordbruket kan ej väntas vara tillräcklig för att den i jordbruket sysselsatta befolkningen skall kunna uppnå en tillfredsställande inkomstnivå. Statsmakterna måste därför vara beredda att vidtaga de åtgärder som, vid sidan av nyssnämnda rationaliseringsverksamhet, kunna erfordras för förverkligande av detta önskemål. Dessa åtgärder böra i första hand gå ut på att även i fortsättningen lämna jordbruket ett gränsskydd gentemot den utländska konkurrensen, avvägt med hänsyn till det genomsnittliga stödbehovet för näringen.»

Jag skall be att få taga fasta på och understryka nu återgivna uttalande, och jag har anledning tro att jordbrukarna i allmänhet äro tacksamma för och med tillfredsställelse notera detsamma. Men jag är övertygad om att jordbruksnäringens utövare skulle varit ändå mera tacksamma och tillfredsställda, därest departementschefens uttalande i nämnda avseende sträckt sig något längre — jag menar, om departementschefen exempelvis i sitt uttalande även sagt, att det är dock icke nog med i propositionen föreslagna rationaliseringsåtgärder och ifrågasatt statligt stöd till jordbruket för uppnående av den eftersträvade lönsamheten, utan att priset på jordbrukets produkter måste höjas till en nivå, som står i rimlig proportion till produktionskostnaderna. För min del måste jag erkänna, att jag, såsom jag nyss nämnde, har mycket svårt att övertyga mig om att enbart de i propositionen föreslagna åtgärderna äro till fyllest för att nå det mål man enligt propositionen säger sig eftersträva.

Det föreliggande förslaget till jordbrukets rationalisering innefattar som bekant — bland annat, kan man kanske säga — en sammanslagning av mindre jordbruk till större brukningsdelar. Det ligger för övrigt i sakens natur. Förslaget har i det hänseendet skarpt kritiserats, inte minst i de avgivna remissvaren. Jag vill naturligtvis inte bestrida, att denna kritik i vissa fall kanske

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

gått för långt. Särskilt har så kanske varit fallet i den allmänna diskussionen vid sidan om de gjorda remissuttalandena. Men detta hindrar inte att enligt min mening visst fog funnits för kritiken. Jag tänker då särskilt på den del av densamma, som avsett förslaget om de mindre jordbrukens sammanslagning med eller uppgående i större brukningsdelar. Såsom norrlänning vet jag bestämt och kan vitsorda, att för Norrlands vidkommande är den frågan synnerligen ömtålig. Jag skall inte trötta kammaren med några statistiska uppgifter rörande antalet av de norrländska jordbruk, som på grund av sin areal skulle komma att enligt de i propositionen förordade riktlinjerna sammanslås med andra och på så sätt försvinna såsom självständiga jordbruk. Här uppstår nödvändigtvis den frågan: vart skola nuvarande ägare eller innehavare av dessa utklassade jordbruk ta vägen? Svaret gives i propositionen: de skola övergå till industrien och andra näringar och fylla arbetskraftsbehovet inom dessa. Med den kännedom man har om den för närvarande rådande synnerligen stora bristen på arbetskraft vid jordbruket har man sannerligen svårt att förstå, hur det skall vara möjligt med någon ytterligare uttunning av arbetskraften. Om bristen på arbetskraft vid jordbruket har det redan förut såväl här i riksdagen som eljest talats och vittnats så mycket, att det egentligen inte borde vara nödigt att ytterligare orda därom. Men på grund av vissa uttalanden i den kungl. propositionen kan jag omöjligen, herr talman, underlåta att med några ord vidröra problemet. Jag vågar därvidlag vidhålla vad jag någon gång tidigare därom anfört här i kammaren, nämligen att detta är ett mycket allvarligt problem, som inte får avfärdas bara med en axelryckning. Jag vågar bestämt säga, att det är ett stort misstag att tro, att vad som i nämnda avseende framföres från jordbrukarhåll endast är ett onödigt klagomål, för vilket icke finnes något verkligt skäl.

Det måste kanske tillåtas mig att vid detta tillfälle och i detta sammanhang nämna, hur det i förenämnda avseende förhåller sig i t. ex. mitt hemlän, Västernorrlands län, där jag mycket väl känner förhållandena, jag tror mig kunna säga praktiskt taget i varje kommun. Där är det snart fullständigt omöjligt att erhålla för jordbruket erforderlig arbetskraft, såväl manlig som kvinnlig. Särskilt svårt är det att erhålla ladugårdsskötare; i själva verket är det helt enkelt omöjligt att få sådana. På grund härav ha under de senaste åren en hel del jordbrukare realiserat sina kreatur och gått över till kreatursslösa jordbruk. I varje fall hålla de sig inte med flera kreatur — jag avser då givetvis mjölkdjur — än vad de nödvändigtvis behöva för det egna hushållet. Man kan säga att jordbrukarna och deras hustrur, icke minst de sistnämnda, ha tröttnat; de ha inte i längden kunnat stå ut med den arbetsbörda som på grund av brist på lejd arbetskraft pålagts dem. Det är väl ganska klart, att en utveckling i sådan riktning ur alla synpunkter sett måste vara i högsta grad förkastlig. Det tycker jag borde kunna erkännas av alla. Får en sådan utveckling fortsätta ännu någon tid — det är väl ganska troligt att så kommer att ske — komma ovillkorligen följderna härav, såvitt jag kan förstå, att bli ödesdigra inte blott för landsbygden och dess befolkning utan även för städernas och tätorternas invånare. Jag har som sagt, herr talman, inte kunnat avhålla mig från att här omnämna detta enligt min mening synnerligen allvarliga spörsmål.

Men det finns även andra omständigheter som göra, att jag är mycket tveksam i fråga om nyttan eller behovet av åtgärder, som kunna bidraga till en minskning av jordbruksbefolkningens numerär. Av vad jag här nyss anfört torde tydligt framgå, att jag snarare ser en våda i en sådan utveckling.

För landsbygdens egen del innebär en fortskridande folkmängdsuttunning, att förutsättningarna för en ekonomisk och kulturell uppblomstring på lands-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

bygden avsevärt minskas. Det är väl i alla fall så, att ju glesare en bygd är befolkad, desto svårare blir det att för rimliga kostnader ordna en hel del kommunala och andra angelägenheter, såsom kommunikationer, post, telefon och elektrifiering. Barnens skolundervisning löper risk att försämras, eftersom sjunkande barnantal ofta framtvingar övergång till lägre skolformer eller nedläggande av skolor med alla de svårigheter som därav följa. Känslan av isolering och vantrevnad kommer att sprida sig, och detta kan i sin tur leda till ytterligare avfolkning.

En annan mycket viktig synpunkt, som inte får glömmas, är det intima sambandet mellan jordbruket och andra näringar på landsbygden, i all synnerhet skogsbruket. Åtminstone inom de norrländska länen — till dessa räknar jag i detta fall även Kopparbergs och Gävleborgs län — har åtminstone hittills skogsarbetet i stort sett utförts av mindre jordbrukare i orten. Skulle nu dessa genom den planerade rationaliseringen komma att försvinna till alltför stor del, föreligger det säkerligen fara för att skogsbruket kommer att lida brist på lämplig arbetskraft. Även om sambandet mellan jordbruket och andra grenar av landsbygdens näringsliv icke är lika starkt som mellan jordbruket och skogsbruket, råda dock därvidlag liknande förhållanden.

Från dessa utgångspunkter har i vissa av utskottet behandlade motioner framhållits, att målet för den framtida jordbrukspolitiken bör vara i stort sett följande:

1. I hela landets intresse bör en jordbruksproduktion av den storleksordningen upprätthållas, att vår livsmedelsförsörjning kan tryggas genom våra egna resurser och hållas på en sådan nivå, att en god näringsstandard kan upprätthållas.

2. Den jordbruksbefolkning, som behövs för att frambringa denna produktion, skall under de produktionsförutsättningar, som vid skilda tidpunkter förefinnas, uppnå en inkomstnivå, som är likvärdig med andra befolkningsgruppers.

Denna målsättning bör enligt vår mening snarast möjligt förverkligas.

Efter dessa mera allmänna synpunkter, som jag tillåtit mig att i korthet anföra, skall jag be att få något vidröra innehållet i de reservationer som av mig m. fl. utskottsledamöter antecknats till utskottets utlåtande.

Jämte en del övriga utskottsledamöter har jag inte kunnat vara med om utskottets uttalande i fråga om fördelningen av vissa uppgifter mellan lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen. De senare ha ju under sin mångåriga verksamhet uppnått synnerligen goda resultat inom olika områden, ej minst i fråga om jordförbättringsverksamheten. Enligt vår mening torde det förhålla sig så, att det bland jordbrukarna kommer att bli svårt att skilja på driftsrationalisering och jordförbättringsåtgärder. Om man nu, såsom utskottet förordar, lägger verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena hos hushållningssällskapen och verksamheten för inre rationalisering hos lantbruksnämnderna, måste enligt vår mening en konstlad skillnad komma att uppstå mellan dessa båda grenar av rationaliseringsverksamheten, vilken kan bli till skada för denna verksamhet och medföra ökade kostnader för det allmänna genom att befattningshavarna ej kunna effektivt utnyttjas. Det är huvudsakligen av dessa skäl som vi ansett och fortfarande anse, att hushållningssällskapen böra jämte driftsrationaliseringen omhänderhava jordförbättringsverksamheten.

I fråga om lantbruksnämndernas sammansättning och tillsättning kunna vi inte heller helt ansluta oss till utskottets förslag. I propositionen har ju uttalats, att rationaliseringsverksamheten skall bli en jordbrukets egen verksamhet och att jordbrukarna följaktligen böra ha en stark representation i lantbruks-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
nämnderna. Så kan emellertid inte bli fallet, för den händelse utskottets förslag bifalles. Enligt detta beräknas endast två representanter för jordbrukarna bli ledamöter i nämnden.

Man kan tänka sig olika vägar för att få en bättre ordning till stånd. För vår del ha vi stannat för att den lämpligaste utvägen skulle vara att höja antalet ledamöter i lantbruksnämnden från sju till nio och att de båda nytillkommande ledamöterna få utses av hushållningssällskapet. En dylik utvidgning av lantbruksnämnden synes vara av värde även ur andra synpunkter, Såsom framhållits i jordbrukskommitténs betänkande, måste man nämligen med hänsyn till den arbetsbörda, som kommer att åvila lantbruksnämnderna, räkna med att dessa i stor utsträckning komma att behöva arbeta i delegationer eller avdelningar. En ökning av antalet ledamöter i nämnden från sju till nio skulle betydligt öka möjligheterna att organisera ett dylikt arbete i delegationer på ett tillfredsställande sätt. Lantbruksnämnderna komma att få en hel del uppgifter, och jag har verkligen svårt att förstå, att de utan en utvidgning skola medhinna dem alla. De skola handha rationaliseringsverksamheten, överta egnahemsnämndernas och jordbrukskommissionernas uppgifter och en del av de uppgifter, som nu åvila hushållningssällskapen, och slutligen skola torrläggningsnämndernas uppgifter överflyttas på lantbruksnämnderna.

Vad angår frågan om den inbördes löneställningen mellan hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas befattningshavare anse vi, att man i princip bör uppehålla likställighet mellan lantbruksnämnderna och sällskapen. Vad speciellt angår lantbruksdirektören och hushållningssällskapets sekreterare, tala enligt vår uppfattning särskilt starka skäl för en sådan likställighet. Dessa befattningshavare komma båda två att, var på sitt håll, leda en synnerligen viktig verksamhet. Att göra en skillnad i lönehänseende mellan lantbruksdirektörerna och hushållningssällskapens sekreterare synes, även om skillnaden i och för sig är ganska ringa, ägnat att giva intryck av en underskattning av betydelsen av sällskapens verksamhet, vilken ej kan vara annat än till skada för rationaliseringsarbetet. Möjligheten till urval av personer med särskild läggning för de olika sysslorna inom respektive lantbruksnämnd och hushållningssällskap bleve vid olika lönesättning mindre. Huruvida samtliga ifrågavarande befattningshavare skola placeras i 28 eller 29 lönegraden synes oss däremot i och för sig icke äga någon avgörande betydelse. Huvudsaken har för oss varit, att de skola bli likställda i detta hänseende. Vi reservanter ha i utskottet förfäktat den åsikten, men vi ha där inte vunnit gehör för densamma.

Jag skall så med några ord beröra avvägningen av det allmänna prisstödet för jordbruket. Därom skulle ju mycket vara att andraga. Jag skall emellertid inte nu allför mycket upptaga tiden därmed. Jag tillåter mig i alla fall i all korthet anföra några punkter ur vår reservation angående nämnda prisstöd.

Om man, som föreslås i propositionen, avväger jordbruksstödet med hänsyn till behovet vid jordbruk, vilka till storleken motsvara genomsnittet i storleksgruppen 10—20 hektar och fylla rimliga anspråk i fråga om arronderingens och de fasta anläggningarnas beskaffenhet, innebär detta, att endast en mindre del av de nuvarande jordbruken i princip tillerkännas full lönsamhet. Inom storleksgruppen 10—20 hektar och däröver falla endast cirka 31 procent av samtliga brukningsdelar och 68 procent av rikets hela åkerareal. Detta innebär, att antalet jordbruk, som kunna påräkna att erhålla full lönsamhet av själva jordbruket, sannolikt icke komma att uppgå till mera än omkring en fjärdedel av samtliga brukningsdelar. I den mån jord-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
bruk i storleksordning under 10—20 hektar ha tillgång till skog eller andra naturtillgångar, som kunna beräknas ersätta vad som brister i lönsamheten för själva jordbruket, kan ju därigenom ändock en tillfredsställande inkomst erhållas. Många jordbruk sakna dock skog, vilket ofta är fallet även i skogsbygderna. För det senare slaget av jordbruk kunna konsekvenserna av ett alltför stort basjordbruk bli allvarliga. Skäl tala därför enligt vår mening för övervägande av en mindre storleksordning för det jordbruk, som skall utgöra mätaren på lönsamheten. Vid övervägande av detta spörsmål bör i första hand tagas hänsyn till den fördelning på brukningsdelar, som för närvarande förefinnes på skilda håll i landet och som innebär, att en långt gående parcellering av jorden ägt rum.

Redan med hänsyn till sist berörda förhållande synes det vara rimligt att principiella gränsen mellan lönsamma och icke lönsamma jordbruk ej sättes för högt. Det väsentligaste skälet för att kraven på basjordbrukets storlek ej få ställas för högt är emellertid enligt vår mening, att förutsättningar för åstadkommande av jordbruk, som motsvara storleksordningen 10—20 hektar, icke föreligga mera allmänt. Särskilt är detta fallet i skogsbygderna.

I anslutning härtill uttala vi i reservationen, att lönsamhetsberäkningar böra utföras inte endast för storleksgruppen 10—20 hektar, utan även för storleksgruppen 10—15 hektar. Härigenom blir det möjligt att efter några år, då basjordbruken i högre grad avses bli normgivande för prisavvägningarna, bedöma till vilken storlek basjordbruket skäligen bör fastställas.

Inom utskottet ha vi i anslutning till nyss nämnda synpunkter ansett och yrkat — vilket yrkande sammanfaller med yrkandet i motionen II: 387 — att utskottet skulle uttala, att det synes lämpligt att för norra Sverige upprätta typjordbrukskalkyler även för storleken 5—10 hektar och att driftsresultaten vid dessa jordbruk skola beaktas vid bestämmandet av det särskilda differentieringsbidraget till jordbruket i Norrland.

Av vad vi i vår reservation anfört framgår, att vi tillmäta det mindre jordbruket en stor betydelse för vårt lands näringsliv. I reservationen ha vi därom bland annat framhållit följande.

Erfarenheten från två världskrig ha lärt oss att vi icke kunna säkerställa vårt lands behov av livsmedel, därest vi icke också haft tillgång till det mindre jordbrukets produktion. De knappa livsmedelstillgångarna ute i världen ge oss anledning antaga, att vi icke heller under den framtid, som nu kan överblickas, kunna på ett tillfredsställande sätt säkerställa vårt folks behov av livsmedel utan att taga det mindre jordbrukets produktionsresurser i anspråk. Då det alltså kan slås fast, att det mindre jordbrukets produktion är behövlig för vår livsmedelsförsörjning och att produktionskostnaderna inom detta av kända skäl äro högre än vid större jordbruk, anse vi att man ej nu bör fastslå den av departementschefen intagna ståndpunkten att stödet i princip endast skall avse en övergångstid. Den ståndpunkt som vi sålunda intagit innebär, att vid generationsväxlingen av ägare, respektive brukare, tills vidare skola gälla samma regler för det särskilda stödets utgående, som vi förorda i fråga om nuvarande innehavare av mindre jordbruk.

För att åstadkomma en avgränsning uppåt i fråga om de brukningsdelar vilka böra komma i åtnjutande av det särskilda stödet anse vi i likhet med departementschefen, att en arealgräns bör uppställas. Denna gräns har i propositionen föreslagits till 10 hektar. I några motioner har förordats att arealgränsen fastställes till 15 hektar; vidare har i vissa andra motioner förordats att alla brukningsdelar, som i förhållande till basjordbruket äro att anse som minusvarianter, principiellt göras berättigade erhålla ett på lämpligt sätt avvägt producentbidrag. Då vi tidigare förordat, att basjordbrukets storlek icke

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

nu bör fastställas, vartill kommer att prisavvägningen i varje fall under de närmaste åren måste bestämmas med ledning av totalkalkylen, anse vi att hektargränsen för de närmaste åren bör fastställas till 15 hektar.

Sedan ett på de driftsekonomiska undersökningarna grundat material föreligger, som möjliggör ett skäligt avvägande av basjordbrukets storlek och prisavvägningen bestämmes med ledning av typjordbrukskalkyler, bör hektargränsen fastställas under hänsynstagande till då rådande förhållanden.

Jag måste ju säga, att åtskilligt mer skulle vara att tillägga, men för att inte taga tiden alltför mycket i anspråk skall jag nöja mig med det sagda. Jag vill, herr talman, sluta med att i princip yrka bifall till utskottets förslag men med de ändringar, som innefattas i de av mig m. fl. avgivna reservationerna, till vilka jag senare kommer att yrka bifall.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! Under den ganska långa tid, som 27-mannakommittén har arbetat, och under den ävenledes ganska långa tid, då resultatet av kommitténs arbete varit bekantgjort, har överallt i detta land pågått en mycket livlig diskussion rörande dessa frågor, inte minst inom jordbrukarkretsar.

Den förda diskussionen måste enligt min mening anses såsom i någon mån felaktigt inriktad. Man har tagit fasta på en eller annan detalj i det stora frågekomplex, som 27-mannakommitténs förslag omspänner, och det verkligt väsentliga har för mycket kommit i skymundan, det som jag anser vara för jordbruksnäringen mest betydelsefullt, nämligen att man enigt har kommit fram till ett resultat, som innebär erkännande från alla de politiska partierna och grupperna här i landet av att frågan om jordbruksnäringen och dess allmänna ekonomiska status skall höjas över partierna och att denna jordbruksnäring skall erhålla ett sådant stöd, främst i form av gränsskydd mot utländsk dumping, att de som äro sysselsatta inom denna näringsgren få en bärgning jämförlig med andra, likställda gruppers — man tänker då närmast på industriens arbetare.

Detta resultat anser jag vara synnerligen tacknämligt och av stort värde. Propositionen och särskilda utskottets utlåtande nr 2 ha sedan gått vidare på samma linje, och jag tycker att detta är värt att här i dag bringas i erinran, då det väl blir så, att riksdagens kamrar ävenledes komma att slå fast denna allmänna princip. Det mest betydelsefulla i propositionen och utskottsutlåtandet är enligt min mening, att man har uppnått enighet om detta.

Nu får man hoppas, att tolkningen av detta principbeslut i framtiden kommer att bli sådan, att den är bättre än det program för jordbruksstöd för nästa konsumtionsår, som det under senaste tiden har uppstått resonemang om. Man får hoppas att denna stora, allmänna princip verkligen blir tillämpad i praktiken när det gäller att fastställa de ekonomiska betingelserna för jordbruksnäringen. Jag skall för min del, herr talman, inte försumma att vid de tillfällen i framtiden, då man i praktiken vill frångå denna allmänna regel, hänvisa till det beslut, som i dag kommer att fattas.

Det förslag som vi nu behandla, innefattar på sätt och vis också ett frigörande från det under krigsåren och även några år dessförinnan ganska hårt reglerade systemet för att åstadkomma en lämplig prissättning på jordbrukets produkter. I första hand skall det bli ett gränsskydd, säger man här, och sedan få jordbruksnäringen och dess organisationer utnyttja de möjligheter, som finnas inom denna ram. Statsmakterna skola endast tillse att möjligheter föreligga för att jordbruket skall kunna uppnå den prisnivå, som man vill stödja. Detta är enligt min mening en önskvärd utveckling. I det långa loppet kan det icke vara välgörande att fasthålla vid alltför detaljerade statliga regle-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
ringar för att fastställa priset på det ena eller andra varuslaget, utan det riktiga måste vara att en större frihet får ersätta den hårda regleringen. Min tro är också att med nutida organisationsväsende på jordbrukets område dessa möjligheter komma att utnyttjas på ett bättre sätt än förr i världen, då det gränsskydd, som fanns, icke blev ordentligt utnyttjat.

När det gäller målsättningen för jordbrukspolitiken ha alla meningsriktningar i utskottet i stort sett kunnat ansluta sig till vad som i propositionen säges. Vi ha därför inte avgivit någon reservation på den punkten.

Herr Tjällgren m. fl. har till utlåtandet fogat en reservation, som går ut på att man inte vill nöja sig med att 92 procent av det beräknade behovet av livsmedel skall täckas av svenska jordbruksprodukter. Man vill i stället höja procentsiffran till 96. Enligt min uppfattning är detta ett ganska meningslöst yrkande. Om vi t. ex. producera så mycket vi kunna av socker, så kommer denna kvantitet i alla fall inte att räcka till för att förse det svenska folkhushållet med den kvantitet socker som behövs. Det måste i framtiden finnas en viss marginal för införsel av socker från utlandet. Redan omöjligheten att till följd av bristen på arbetskraft odla nämnvärt större arealer än vi nu ha sätter en bestämd gräns. Jag kan alltså inte se, att det på den punkten föreligger någon som helst risk. I marginalen på 8 procent mellan 92 och 100 procent har man också räknat med plats för den import av äggvitehaltiga foderämnen och en del spannmål etc., som jag förmodar måste bli ofrånkomlig även i framtiden, icke minst för att småbruket bättre skall kunna utnyttja sina brukningsdelar. Jag ser inte någon möjlighet att ange en inhemsk produktion av något slag, som icke skulle rymmas inom de 92 procenten. Därför är det såvitt jag kan förstå ingen mening i reservationens yrkande, att man skall fastslå siffran 96 procent.

Jag tror inte heller att det i praktiken finns någon möjlighet att draga nytta av att en sådan siffra slås fast. Jag har lika stort intresse av jordbrukets framtida öde som någon annan och kanske större intresse än många andra, på grund av det antal tunnland jag brukar. Såge jag en risk i detta, skulle jag verkligen inte gå med på det. Men jag har penetrerat problemet både erfarenhetsmässigt och matematiskt och funnit, att det inte ligger någon hund begraven i siffran 92 procent. Vi ha därför icke ansett oss böra understödja den reservation, som syftar till att höja procentsiffran, d. v. s. minska marginalen mellan produktionen av livsmedel och den totala konsumtionen av livsmedel inom landet.

På s. 15 i utskottsutlåtandet finnas också uttalanden beträffande produktionen av matfett och smör, som enligt min mening äro fullt tillfredsställande. Där är smöret prioriterat.

Om man fastställer en för hög nivå för produktionen, kan detta medföra den risken att man så småningom kanske får en produktion, som är större än vad som för vårt land är naturligt, varigenom man oftare råkar in i det stadium av överproduktion, som åtminstone förr har varit en ganska stor skräck för oss jordbrukare. Och vi kunna, fastän jag tror att det dröjer ganska länge, komma i ett sådant läge på nytt, och då är det ju bättre att man inte har uppammat krafter, som på ett konstlat sätt stegrar jordbruksproduktionen, så att vi alldeles oavsett vad riksdagen här slår fast komma i lägen, som kanske i längden inverka upplösande på dessa riktlinjer för jordbrukspolitiken. Därför tror jag att det är klokare att inte från början konstruera upp en produktion, som är större än den vi verkligen ha behov av.

Det kan ju inte vara skäl, herr talman, att upprepa vad som redan har blivit sagt. Jag skall försöka undvika det. Därför lämnar jag frågan om själva målsättningen och uppehåller mig vid vad den föregående talaren nämnde om

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
sin reservation vad beträffar det kapitel, som har rubriken »Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket», och om storleken av de jordbruk, som böra ligga till grund för räntabilitetsberäkningen. Herr Tjällgren anser, att det är bättre att lägga till grund de jordbruk, som äro av storleken 10—15 hektar, och att det annars är risk för att en stor del av våra jordbruk icke bli räntabla, även om det uppsatta målet nås. Alla matematiska och statistiska uppgifter, samlade under en följd av år, tala emellertid för att det ur jordbrukets synpunkt faktiskt är gynnsammare, om man håller sig till storleksgruppen 10—20 hektar. Skillnaderna äro ganska små, men tala på intet sätt till förmån för den ståndpunkt, som herr Tjällgren i sin reservation har intagit. Därtill kommer, att ett beslut i enlighet med denna reservation skulle medföra en ny utformning av statistiken, som under decennier har rört sig med storleksgruppen 10—20 hektar, icke storleksgruppen 10—15 hektar. Man kan alltså inte vinna någonting på att renodla gruppen 10—15 hektar, och när det samtidigt säges, att ett representativt urval från landets skilda delar och i olika storleksklasser skall göras, är det inte någon reell mening i att kräva ändring av arealsättningen. Även på denna punkt ha vi ansett oss snarare göra jordbruket en otjänst, om vi gått på reservationens linje.

Frågan om den yttre rationaliseringen har kanske väckt det största intresset och den största stormen av ovilja ute i landet. Medan jag kommer ihåg det skall jag be att få säga, att den föregående ärade talaren, särskilda utskottets vice ordförande, på detta område enligt mitt förmenande gjorde sig skyldig till ett logiskt fel. Hans anförande riktade sig överhuvud taget mot den yttre rationaliseringen, som skulle minska antalet jordbrukare och därmed också landsbygdsbefolkningen. Men samtidigt var herr Tjällgren med på att en tvångsmässig förköpsrätt och expropriation skola få tillgripas. Dessa åtgärder äro ju avsedda att påskynda just den yttre rationaliseringen. Herr Tjällgren borde, om han inte vill ha någon snabb rationalisering, ha gått emot förslagen om förköpsrätt och expropriation som ju anges skola gynna denna rationalisering.

Nu anser jag denna yttre rationalisering vara önskvärd, i den mån den utvecklas på ett naturligt och ekonomiskt försvarbart sätt och på frivillighetens väg. En rationalisering inom jordbruket har länge pågått i vårt land. Det är ingen liten yttre rationalisering som har ägt rum, sedan statsmakterna i början av detta århundrade övergåvo sitt positiva arbete i motsatt riktning. Särskilt i vissa län har denna statsmakternas tidigare inställning satt ganska tråkiga spår efter sig. Jag skulle vilja påstå, att om man inskränkte sig till att ta bort de hinder för en fortskridande yttre rationalisering, som fortfarande finnas kvar, så skulle redan det åstadkomma ungefär den rationaliseringstakt, som man rent lantmäteritekniskt och ur andra synpunkter skulle kunna gå i land med och som man har möjlighet att smälta.

Vår jorddelningslagstiftning är ännu sådan, att den utgör ett ganska stort hinder för en gynnsam utveckling av rationaliseringen. Ändringar på det området borde för länge sedan ha skett. Under rätt sen tid ha ju lagar tillkommit, som faktiskt förhindra en rationalisering — som förhindra att en jordbrukare köper sin grannes gård. Anledningen till denna lagstiftning har varit att man trott, att en gård genom ett sådan köp skulle kunna bli för stor. I det fallet har man enligt min mening låst fast sig för hårt. Man är rädd för att få s. k. tvåfamiljsjordbruk. I utskottsutlåtandet säges visserligen, att man inte skall medverka till att sådana jordbruk komma till stånd, men det står inte, att man direkt skall förbjuda dem. Samtidigt gör man det emellertid i praktiken. Jag känner till ett stort antal fall, där enligt mitt förmenande en förnuftig rationalisering direkt har hindrats genom att framställningar om köp av en granngård blivit avslagna.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

Nu skulle jag vilja fråga, herr talman: finns det någon i detta land, som i dag kan vara alldeles säker på att ett idealiskt jordbruk är just vad man nu kallar normjordbruk, alltså ett jordbruk på mellan 20 och 30 hektar? Det är väl i dag fråga om ungefär samma modenyck som då man under första årtiondet av detta århundrade ansåg, att ett egnahemsjordbruk skulle omfatta 4 à 5 hektar, ibland kanske något mer. Jag tror inte, att utvecklingen kommer att gå i den riktning, som man nu tänker sig. Det finns ingen grund att tro, att sådana jordbruk skola kunna producera livsmedel till priser, som man i längden kan räkna med att upprätthålla här i landet.

Överhuvud taget är det ju ett ganska rimligt krav från jordbruksnäringen liksom från andra näringsgrenar, att man skall ha frihet att rationalisera produktionen. När statsmakterna tillse, att jordbruket får ett gränsskydd och i vissa fall ett prisstöd, tror jag att man också bör undanröja de hinder för rationaliseringen, som för närvarande finnas och som tydligen äro avsedda att bestå även i fortsättningen, så att denna rationalisering kan bedrivas på ett klokare sätt än man här tycks ha tänkt sig. Jag menar inte, att man skulle begära statsbidrag eller dylikt för att få till stånd större gårdar än de här tänkta, men hindren borde bort.

Det måste finnas brukningsenheter av olika storleksordning. Ett svenskt jordbruk, som bara omfattar familjejordbruk eller småjordbruk, kommer enligt min tro att rent tekniskt stagnera. Att den tekniska och biologiska utvecklingen inom jordbruket liksom även driftsrationaliseringen hittills gjort så pass goda framsteg, beror just på föredömet från de större brukningsenheterna. I trakter, där sådana större enheter finnas, är jordbruket i regel längre hunnet än i trakter, där större jordbruk icke finnas. Därför kan det inte vara klokt att inrikta sig på att familjejordbruken skola vara den enda förekommande typen. Jag tror inte, att detta vore till gagn för det hela.

Sedan vill jag instämma med herr Tjällgren i att om ett antal jordbrukare skulle bli överflödiga i en trakt, så böra inte andra näringar — eller i varje fall industrier i städerna — räkna med att de därigenom skola få ökad tillgång på arbetskraft. Det är möjligt, att de få det. För närvarande verkar det onekligen så. Men jag tror inte, att en sådan utveckling vore lycklig. Det finns för närvarande oändligt stora behov på den rena landsbygden och även vid jordbruket, som icke kunna tillgodoses, därför att avfolkningen på landsbygden har skett för snabbt och fortskridit för långt. Det krävs faktiskt att man på landsbygden kan behålla praktiskt taget alla dem, som under en ganska lång tid framåt kunna bli friställda genom en rationalisering av jordbruket. Därvidlag äro vi alltså eniga. Näringslivet på landsbygden bör differentieras, så att man får möjlighet att där bibehålla den nuvarande folkmängden och kanske öka den något. Alla behöva ju inte vara sysselsatta i jordbruket. Det finns också andra ting än livsmedel, som kunna produceras på landsbygden. Samtidigt måste det vara riktigare att hålla folk kvar vid den näring, som utnyttjar våra stora naturtillgångar jorden och skogen, så att de kunna skötas väl, än att föra över människorna till andra orter och sätta dem till arbete i nyuppförda eller utbyggda industrianläggningar, varigenom en stor naturtillgång, som vi aldrig kunna bortse ifrån, kan komma att bli oanvänd.

Jag skall nu, herr talman, övergå till att beröra några av de reservationer, som finnas i slutet av utskottsutlåtandet. Jag kan då för min del helt ansluta mig till vad den föregående talaren, herr Tjällgren, har sagt om de tre punkter, där vi ha avgivit en gemensam reservation. I fråga om vilket organ som skall leda rationaliseringen ha vi avstått från vår ursprungliga tanke, att det borde vara ett enda ledande organ för såväl den yttre och inre rationaliseringen som driftsrationaliseringen och upplysningsverksamheten på jordbrukets område.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
Hushållningssällskapen borde enligt vår uppfattning ha fått denna uppgift sig anförtrodd. Vi behöva inte lägga oss vinn om att få flera administrativa organ här i landet — vi ha gudi klagat tillräckligt många ändå. Organisatoriskt skulle det enligt min mening vara mycket förnuftigare att gå in för ett enda ledande organ. Men då vi inom utskottet funno, att vårt ursprungliga yrkande icke kunde vinna gehör, och då vi icke ville avstå från möjligheten att inverka på den blivande organisationen, beslöto vi oss för att gå med på att lantbruksnämnder skola få inrättas. Tillsammans med övriga borgerliga ledamöter i utskottet ha vi emellertid föreslagit, att den inre rationaliseringen skall skiljas från nämndernas uppgifter. Hushållningssällskapen skola i fortsättningen handhava driftsrationaliseringen och undervisningsverksamheten, och det kan inte vara rationellt att från denna verksamhet utesluta grundförbättringarna. Det är rent ut sagt opraktiskt, och det kommer att visa sig varje dag, när utskottets förslag skall omsättas i praktiken, att det har varit ett misstag.

Detta är så uppenbart, att jag har frågat mig varför man envisas med att vidhålla detta förslag. Ibland har jag fått den svarta misstanken, att jordbruksministern velat vidtaga alla möjliga åtgärder för att rent av förbereda ett slutligt borttvinande och avskaffande av hushållningssällskapen. Jag vet, att man inte gissar rätt i fråga om allting här i världen, men denna misstanke är i alla fall ännu inte fullständigt utrotad ur mitt bröst. Jag vill säga till kammarens ledamöter, att sådana misstankar kan man nästan få, ty så ogrundat är detta skiljande av de båda uppgifter jag nyss nämnde, driftsrationaliseringen och den inre rationaliseringen. Vid föredragningen av vederbörande punkt kommer jag för min del att yrka bifall till reservationen.

Förslaget, att en utökning skall ske av antalet ledamöter i lantbruksnämnderna från sju till nio och att de två nytillkomna skola utses av hushållningssällskapen, tycker jag också är rimligt. och jag vill för denna åtgärd anföra samma motivering som herr Tjällgren. Jag skulle endast vilja tillägga, att då man så hjärtligt pläderar för att rationaliseringsverksamheten skall ske med jordbrukarnas goda minne och att jordbrukarna böra bli så starkt representerade som möjligt i lantbruksnämnderna, är det ju dumt att inte vara med om en sådan good will som att låta jordbrukarna i hushållningssällskapen få två man till i nämnden. Man kan ju inte tycka, att det blir för många i nämnden, ty den olägenheten kan man undvika genom att tillgripa den praktiska utvägen, vilket man naturligtvis också kommer att göra, att ledamöterna arbeta i exempelvis tre delegationer med tre man i varje.

Vad sedan gäller frågan om befattningshavarnas likställighet, särskilt då likställigheten mellan lantbruksdirektörerna och hushållningssällskapens sekreterare, verkar det nästan som om man, jag höll på att säga, nästan på rackartyg hade placerat lantbruksdirektören en lönegrad över hushållningssällskapens sekreterare. Jag kan naturligtvis i någon mån förstå att man säger, att det inte blir så mycket kvar att bestyra för hushållningssällskapen sedan den inre rationaliseringen flyttats över till ett annat organ, men resultatet blir givetvis att alla komma att söka lantbruksdirektörsbefattningen, även de som bättre skulle passa såsom sekreterare hos hushållningssällskapen. Många komma också att antagas såsom lantbruksdirektörer, fastän de egentligen borde vara sekreterare, och kvar bland de sökande till en sekreterarbefattning blir kanske någon, som har en bättre läggning för det fastighetsmäkleri, som lantbruksnämnderna komma att bedriva, men som nu i stället får ta en sekreterarbefattning inom hushållningssällskapet, för vilken han kanske inte alls är lämplig. Att frånsäga sig den möjlighet till urval av lämpliga personer, som en lika löneställning innebär, kan inte vara riktigt.

Den första anledningen till debatt här i dag var ju 1 § i lagen om förköps-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
rätt, och jag skall därför, herr talman, genast be att få yrka avslag på denna paragraf, då jag inte är övertygad om att en lagstiftning av denna art främjar en i naturlig takt fortskridande rationaliseringsverksamhet. Ett förståndigt handhavande av denna rationaliseringsverksamhet från lantbruksnämndernas sida liksom ett utnyttjande av en klok inköpspolitik på den fria marknaden kommer helt visst att leda till ett bättre resultat än man genom en dylik lagstiftning kan uppnå. Man tillgriper här större våld än nöden kräver. Inför valet mellan ett genomförande av rationaliseringsverksamheten något eller några år förr eller senare ser jag hellre att det går litet saktare med rationaliseringen än att man lägger på en enda näringsgrupp här i landet, nämligen jordbrukarna, en sådan tvångshistoria som denna förköpsrätt, i likhet med expropriationsförfarandet, måste sägas innebära. Det är inte bara de som sälja sina gårdar som komma att besväras av denna förköpsrätt. De tilltänkta köparna kunna ju aldrig veta om inte lantbruksnämnden ligger och lurpassar och efter några månader säger: »Nej, den där gården skola vi ha och inte min herre.» Redan den administrativa apparat som ligger i detta bevakande av alla försäljningar, som ske under ett år i hela landet och som ju under åtminstone vissa perioder bli rätt många, tycker jag är ett avskräckande moment, i sig självt tillräckligt för att man skall gå emot en sådan ordning. Att jordbrukarrepresentanter gå med på att deras näringsgrupp skall bli utsatt för samhällets och kronans oerhörda kontroll och övervakning, när det gäller disponerandet av deras egendom, strider mot de principer, som jag tycker att en ättling av gamla odalmän bör ha. En lag som denna för ju också med sig en massa otrevligheter i den praktiska tillämpningen. Man skall ständigt och jämt ha med myndigheter att göra, och man skall passa sig och vara vaken, så att man inte förbiser några förordningar och föreskrifter. Det är verkligen behövligt med alla dessa juridiska handböcker, som då och då komma ut, men en jordbrukares huvuduppgift är ju inte att studera juridik för att lära sig fylla i alla möjliga papper till olika myndigheter. Hans uppgift är att hålla sin gård i ordning och att producera livsförnödenheter. Jordbruksnäringen har under de senaste åren blivit allt mer och mer besvärlig att sköta, just därför att jordbrukarna tvingas ägna sig åt så många ovidkommande ting.

Lantbruksstyrelsens uttalande, att »ovissheten i fråga om förköpsrättens verkningar förstärkes av att den nya skifteslagstiftningens utformning ännu ej är känd» samt dess understrykande av att »långtgående åtgärder böra anstå, till dess ny skifteslagstiftning genomförts», såsom skäl för att förköpsrättens genomförande icke nu bör beslutas, anser jag att utskottet hade bort skänka ett större beaktande än som skett.

Åtskilligt av vad jag nu sagt om förköpsrätten gäller även om den föreslagna expropriationsrätten. Det ringa antalet stora gårdar här i Sverige kommer att medföra att expropriationsförfarandet, om det skall ha någon verklig betydelse såsom ett led i en allmän rationaliseringsprocess för det svenska jordbruket, huvudsakligen måste användas mot jordbruk inom de egentliga bondejordbrukens kategori. Det finns ingen möjlighet att bortresonera ett faktiskt förhållande. Man tillgodoser en alltför liten procent av rationaliseringsbehovet, om man bara håller sig till de verkligt stora gårdarna. Det kan vidare ifrågasättas, om ett expropriationsförfarande bör användas, när det inte gäller det allmännas väl, utan när det gäller att avväga vad som blir den enes vinst och den andres skada. Om en olägenhet för en enskild människa uppväges av en uppenbar fördel för det allmänna, ligger ju saken på ett annat plan. Så är ju fallet, när det gäller exempelvis inlösen av mark för anläggande av en landsväg, en järnväg eller en kraftledning. Men i detta fall är det fråga om att ta från den ene och ge åt den andre. Då är man, anser

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

jag, ute på vägar, som man inte vet vart de bära hän. Det sannolika är enligt min mening att de skola leda till orättvisor och orättfärdigheter.

Utskottet säger nu att expropriationsförfarandet närmast är avsett att tillämpas för att skaffa skog såsom utfyllnad av de mindre brukningsdelarnas behov. Jag tror att expropriationsinstitutet kommer att få sin minsta betydelse just för detta fall, ty man kan väl inte tänka sig annat än att värderingen vid ett dylikt expropriationsförfarande skall ske efter samma grunder som vid en expropriation i allmänhet, och det pris, som fastställes, kommer säkerligen inte att tillföra den som övertar skogen någon större ekonomisk vinst. Det torde till och med i de flesta fall bli svårt för honom att förränta den skuld, som han ådragit sig för köpet. Jag tror därför inte att detta förfarande får den betydelse som man vill göra gällande. Men då skall man inte heller ta det.

Särskilt farliga verkningar tror jag att expropriationsinstitutet kommer att få i vissa delar av vårt land, där omskiften, på grund av ägornas splittring i byarna, måste komma till stånd. Utskottet har varit i tillfälle att besöka ett sådant område, eller flera sådana områden, i Dalarna. I dessa trakter — det gäller särskilt Sollerön — voro jordbrukarna inte alls ohågade för omskiften. Flera av dem förklarade emellertid, att om expropriationsförfarandet sättes in i samband med omskiftet blir det inte så trevligt. Det exempel vi sågo där uppe tycker jag varnar en för att här gå fram efter expropriationslinjen.

En viktig fråga har också varit den om övergångsjordbruken. Denna fråga har tagit den längsta tiden vid behandlingen i utskottet. Det här kineseriet med de olika producentbidragens utformning har ju intresserat en hel del av utskottets ledamöter. Vi ha fått en mängd fina tabeller med kurvor och skalor i olika färger och med en sju, åtta förslag om själva utformningen av dessa bidrag och framför allt om den takt i vilken avvecklingen av bidragen bör ske. Jag skall inte fördjupa mig i dessa saker, men jag kan säga, att jag med en viss tvekan gått med på vad utskottet slutligen föreslagit. Jag har varit med om detta förslag, därför att det var möjligt att nå enighet i denna fråga. Annars kostar utskottets tillägg litet för mycket. Men enighet är ju en bra sak, och det kanske på detta sätt blir lättare att få ett allmänt godkännande till stånd bland landets jordbrukare, om avvecklingen icke blir alltför brant.

Något som också har varit av intresse är hur länge producentbidragen skola utgå. Utskottet har ju slopat behovsprövningen, och skälet därtill har väl främst varit av administrativ art, således för att åstadkomma en lättnad vid skötseln av dessa saker, och det är jag för min del beredd att betala rätt mycket för, ty det pusselspel, som faktiskt bedrivits på detta område, har ju varit ganska avskräckande. Beträffande frågan, huruvida producentbidraget bör utgå under flera generationer, alltså även till ny innehavare av en brukningsdel, har utskottet gjort en uppmjukning, såtillvida att utskottet sagt att bidrag bör kunna utgå även till ny innehavare, intill dess den yttre rationaliseringen hunnit genomföras. Ett utsträckande av tiden i det oändliga kan inte vara riktigt. Jag vill därvid såsom skäl mindre anföra, att det försinkar rationaliseringen — jag tror den kommer att gå fort, om man bara slopar en del dumma lagar — än den omständigheten att det för dessa övergångsjordbruk inte är någon hjälp att få 400 kronor om året, eller låt oss säga 480 kronor, som en del få, om det i alla fall fattas 1 500 kronor för att de skola kunna leva som en industriarbetare i Sverige. Det är ju då lika bra att rent ut sagt göra pinan så kort som möjligt. Producentbidragen kunna med andra ord inte lösa ett i sig självt olösligt problem, och man skall därför, tycker jag, inte vara så obarmhärtig, att man inger folk den föreställningen, att

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
de skola kunna leva generation efter generation på dessa bidrag, ty det finns hopplösa jordbruk i vårt land, det kan inte bortresoneras. Detta är huvudskälet till att jag anser, att man inte skall utsträcka tiden för bidragens utgående alltför långt, men jag har ingenting emot den uppmjukning, som utskottet föreslagit och som jag ju också varit med om i utskottet.

Det är ju, herr talman, meningen att detta ärende skall slutbehandlas i dag, och jag har därför inskränkt mig till att uppta vissa huvudpunkter, som jag haft anledning att närmare belysa, på grund av en avvikande mening antingen gentemot utskottsmajoriteten eller gentemot andra reservanter.

Jag kommer att vid föredragningen av de olika punkterna ställa särskilda yrkanden. Beträffande reservationen 1) av herr Tjällgren m. fl. kommer jag emellertid icke, på grund av att reservationen ej är avfattad såsom ett utskottsutlåtande, att yrka bifall till denna reservation, utan ber i stället att, när ifrågavarande punkt föredrages, få yrka bifall till ett annorlunda formulerat uttalande, vilket dock innebär exakt detsamma som reservationen 1).

Herr **Sundelin:** Herr talman! Till en början vill jag instämma i de uttalanden, som gjorts av de båda föregående ärade talarna, att man har anledning känna tillfredsställelse över att jordbrukets problem, på sätt som nu skett, blivit föremål för prövning och bedömanden ur olika synpunkter. Genom den utredning, som verkställts av 1942 års jordbrukskommitté, har vårt jordbruks utveckling hittills och dess ställning för närvarande blivit på ett, jag tror man kan säga, allsidigt sätt belyst, och man får hoppas, att detta i sin tur skall bidraga till en ökad förståelse för vår jordbruksnäring och de svårigheter dess utövare många gånger ha att kämpa mot. Det är också glädjande, att man inom utskottet i stort sett uppnått enighet i fråga om målsättningen för den framtida jordbrukspolitiken. Meningsskiljaktigheterna ha ju varit rätt obetydliga. De röra sig främst om storleken av den produktion, som bör stödjas. Siffermässigt uttryckt kan man säga, att skillnaden här är lika med skillnaden mellan 92 och 96 procent, alltså 4 procent av den beräknade framtida konsumtionen.

Jag skall här inte ta upp någon längre diskussion om de åtgärder, som utskottet föreslagit för ett genomförande av den angivna målsättningen. Jag skall endast i största korthet redovisa några av de synpunkter, som legat till grund för den till utskottets utlåtande fogade, av Waldemar Svensson och mig avgivna, med 5) betecknade reservationen.

I fråga om den yttre rationaliseringen och medlen för densammas genomförande ha vi beträffande utvidgningen av expropriationsrätten i vår reservation yrkat på en sådan ändring av Kungl. Maj:ts förslag att hel brukningsdel icke bör få exproprieras från enskild person, som blott äger en jordbruksfastighet, samt att enskild person, som äger flera fastigheter, bör medgivas rätt att själv bestämma, vilken av dessa han vill fritaga från expropriation. Såsom motivering för en sådan ändring i Kungl. Maj:ts förslag har anförts, att för många människor innehavet av en jordbruksfastighet inte bara är en ekonomisk fråga. Det kan vara fråga om en släktgård, som ägaren i en generation nödgats utarrendera eller själv bruka, utan att vara bosatt på densamma, för att fastigheten sedan skall kunna övertagas och brukas av något av barnen. Vidare anse vi, att jordbruk icke bör få exproprieras, om det är utarrenderat till en arrendator, som enligt den sociala arrendelagen äger förköpsrätt, och han vill göra sin förköpsrätt gällande.

Vad angår särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk byggde ju jordbrukskommitténs förslag på principen att det skulle vara ett socialt stöd av övergående karaktär. Det borde därför utgå i form av kontanta arealbidrag och vara beroende av vederbörande jordbrukares ekonomiska förhållanden. Som re-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
gel borde bidrag icke utgå till småbrukare, vilkas årsinkomst översteg 2 600 kronor. I propositionen förordas att stödet skall utgå i form av producentbidrag på mjölk till brukare, vilkas åkerareal icke överstiger 10 hektar. Även i propositionen föreslås en inkomstgräns, nämligen 3 100 kronor i fråga om helt bidrag och 3 400 kronor i fråga om halvt bidrag. Propositionen ansluter sig också till principen att det särskilda småbrukarstödet bör vara ett socialt stöd i huvudsak till de nuvarande brukarna.

Utskottet har, såsom här redan antytts, i vissa avseenden mjukat upp Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt. I propositionen ha undantagen från regeln att producentbidrag endast skola utgå till nuvarande innehavare begränsats till att gälla, förutom efterlevande make och barn eller annan närstående, som redan förut skött fastigheten, sådana nya ägare, som förvärvat fastighet under de tre första åren av lantbruksnämndernas verksamhet, under förutsättning att lantbruksnämnden haft tillfälle att disponera över fastigheten för rationaliseringsändamål, men underlåtit att begagna sig härav. Utskottet anser att de i propositionen angivna reglerna för bidragsrättens upphörande i en del fall skulle visa sig för snäva. Bidrag bör enligt utskottets mening kunna utgå till ny ägare i sådana fall, då erforderlig yttre rationalisering av fastigheten ännu ej kunnat utföras. Men under det att utskottet anser, att bidrag till de nuvarande innehavarna skall utgå till samtliga brukningsdelar under 10 hektar, skall bidrag till de nya ägarna bli beroende av prövning i varje särskilt fall.

Utskottets motivering på denna punkt är onekligen intressant. Utskottet finner det i och för sig principiellt motiverat, att bidragsrätten även för de nuvarande brukarna göres beroende av inkomstprövning, men anser, att tillämpningen skulle erbjuda stora svårigheter. I brukarens inkomst ingår ofta inkomsten av arbete, som utförts av andra familjemedlemmar, och det kan inte heller förbises, säger utskottet, »att det förhållandet, att en viss brukares inkomst ligger över den fastställda inkomstgränsen, ofta kan bero på en arbetsinsats av brukaren, väsentligen överstigande det normala, medan å andra sidan en annan brukare, som underlåtit att begagna sig av föreliggande arbetstillfällen, kan ha stannat vid en inkomst, som ligger under sagda gräns, och följaktligen skulle bli berättigad till bidrag». Detta framhåller utskottet såsom motivering för att bidrag bör få utgå utan behovsprövning till den nuvarande generationen innehavare av mindre jordbruk. Men då det gäller en ny ägare bör, enligt utskottets mening, behovsprövningen sättas in. Lantbruksnämnderna skola därvid försöka bilda sig en uppfattning om vilka förutsättningar den nya ägaren har att klara sig på jordbruket utan bidrag. Och en god vägledning vid detta bedömande anser utskottet att man kan erhålla av de faktiska inkomstförhållandena för *den förutvarande ägaren*. Men, skulle jag vilja fråga, kan man då inte befara att en ny ägare kan bli utan bidrag just därför att den förutvarande ägaren, för att använda utskottets egna ord, »gjort en arbetsinsats, väsentligen överstigande det normala»? Blir inte i själva verket behovsprövningen för de nya ägarna förknippad med samma svårigheter som den skulle bli i fråga om de nuvarande innehavarna? Och vilken irritation kan det inte komma att vålla, när på ett par intill varandra liggande, tämligen likartade jordbruk den ene innehavaren får bidrag och den andre inte får det!

Vi ha i vår reservation hävdat, att stödet åt det mindre jordbruket bör givas samma motivering och samma allmänna karaktär som prisstödet för jordbruksnäringen i övrigt. Stödet åt det mindre jordbruket bör lika litet som jordbruksstödet i övrigt ges beteckningen »social hjälp».

Vi anse likaså, att man inte nu bör ta ställning till frågan om detta stöd skall bli av tillfällig karaktär eller om det skall bli mera långsiktigt. Det får bli beroende av den framtida utvecklingen. Men, säger man, detta kommer att

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
motverka rationaliseringssträvandena. Jag tror inte det. Vi ha i vår reservation nämnt några siffror, som jag tycker äro belysande för folkvandringen från jordbruket. Under åren 1941—1945 har avflyttningen från vad man kan kalla övervägande jordbrukskommuner varit respektive 16 400, 21 500, 27 100, 30 900 och 31 800 personer. Problemet blir säkert inte hur man skall kunna få människorna att lämna driftsekonomiskt sett svaga brukningsdelar, utan problemet torde snarare bli vilka åtgärder man kan vidtaga för att motverka en alltför stor avflyttning från landsbygden.

I fråga om formerna för stödet åt det mindre jordbruket ha vi beträffande den skala, som skall tillämpas, då det gäller att utlämna producentbidrag, haft en från utskottsmajoriteten avvikande mening. Jag skall inte här redogöra för de olika förslagen. Anledningen till att vi inte helt kunnat acceptera förslaget, sådant det har utformats av utskottsmajoriteten, är att vi anse, att bidragen enligt denna skala fått ett rätt stort släkttycke med det kontantunderstöd, som först var föreslaget, och mindre påminner om ett produktionsstöd. Bidraget sätter in allra kraftigast, då det gäller brukningsdelar som med all sannolikhet inte äro egentliga småbruk, utan stödjordbruk. Högsta bidraget kan erhållas redan vid en kreatursbesättning av två à tre kor och börjar falla redan vid en kreatursbesättning av fyra à fem kor. Jag skall emellertid inte närmare ingå på dessa frågor.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den med 5) betecknade reservationen. Jag kan också instämma i de yrkanden, som tidigare ställts om bifall till reservationerna 1) och 6).

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag tror att vi kunna säga, att den fråga vi nu behandla är för det svenska jordbrukets framtida gestaltning av stor betydelse och att kanske det ringa intresse, som kammaren visar för de behandlade problemen, har sin orsak i att frågan under tidigare skeden varit föremål för mycket omfattande och utförliga resonemang.

Innan jag går in på att beröra några av de av reservanterna här framförda synpunkterna, vill jag anföra en sak, som alltför ofta förbisetts i den jordbrukspolitiska debatten, nämligen att det i ganska stor utsträckning har rådt enighet när det gällt de grundläggande principerna. Jag vill sammanfatta dessa grundprinciper i tre punkter. Den första punkten gäller att bereda dem, som arbeta inom jordbruket, en med jämförbara medborgargrupper likvärdig levnadsstandard, den andra går ut på att landets jordbruk tillförsäkras det svenska folkhushållet som avsättningsmarknad och den tredje att jordbruket genom statens medverkan erhåller en så ändamålsenlig struktur som möjligt och i övrigt så upprustas att produktionen kan på ett rationellt sätt genomföras.

Jag tror att om vi sålunda kunna säga, att vi äro överens om dessa grundprinciper, är redan detta ett rätt betydande framsteg, och det bör också kunna läggas till grund för ett sådant samordnande av våra uppfattningar när det gäller den praktiska tillämpningen att vi alla, sedan vi nu slutbehandlat frågan, oavsett vilka uppfattningar vi ha haft, kunna hjälpas åt med programmets genomförande. Jag har den bestämda uppfattningen att det är en produktionsprocess av djupgående art att höja jordbrukets inkomststandard till jämnhöjd med motsvarande grupper; en omfördelning av den nuvarande jordbruksvolymens inkomstresultat räcker inte. Att helt lita till import- och exportreglerande åtgärder blir i längden en alltför dyrbar belastning för folkhushållet: *produktionseffektivitetens väg måste också ordentligt anlitas.*

Jag skall här inte så mycket ägna mig åt själva målsättningen för den rationalisering, som vi nu gå att söka genomföra. Jag kan i det hänseendet rätt

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
mycket hänvisa till de uppfattningar, som herr Mannerskantz tidigare från denna talarstol har framfört. Jag vill bara helt kort säga, att det som bondeförbundet framför i sin reservation, att man skall minska avståndet mellan konsumtionsbehovet och den produktion, som man med olika åtgärder skall stödja, för att enligt medelalternativet höja procenten från 92 till 96, det tror jag mera är tillkommet av partipolitiska spekulationer än därför att det skulle ha något verkligt praktiskt ekonomiskt värde för det svenska jordbruket, i varje fall inte för en rätt lång tid framåt.

Frågan om det prisstöd, som man skall gå in för att genomföra, skall jag heller inte i detalj gå in på. Jag vill bara säga, vad beträffar förhållandena i Norrland — man talar här om att man skall ha kalkyler, uppgjorda för jordbruk med en åkerareal av 10—20 hektar — att den övervägande delen av jordbruken i Norrland omfatta en areal av 10 hektar. Det kan alltså vid första påseende se något egendomligt ut att man även där skall tillämpa denna beräkningsgrund. Men med hänsyn till det uttalande, som utskottet har gjort, »att man givetvis bör följa inkomstutvecklingen för jordbruksbefolkningen i dess helhet i Norrland och tillse, att möjligheterna för denna att uppnå och bevara den önskade likställigheten med andra befolkningsgrupper ej skola bliva sämre än för jordbrukarna i övriga delar av riket», kan jag för min del utgå ifrån att de norrländska särintressena också kunna bli tillgodosedda med samma beräkningsgrund som för jordbrukarna i övriga delar av landet.

Jag vill påminna kammaren om att grunddragen i det nuvarande fastighetssystemet utformades under 1700-talet. Det var under helt andra förhållanden som detta skedde, och vi känna också till den omfattande folkökning, som då försiggick. Och när utkomstmöjligheterna på andra områden voro mycket begränsade, drevs denna parcellering, denna uppdelning av jorden och jordtillgångarna, väl långt. Man har funnit att denna parcellering, denna uppdelning av jorden enligt jorddelningslagens bestämmelser, varit möjlig ända in på 1930-talet. Nu har man kommit till en annan uppfattning, och man är på det klara med att den tekniska utvecklingen även inom jordbruksproduktionen är av sådan art och går i den riktningen att man måste söka komma fram till något större koncentration i fråga om jordbruksproduktionen och till något större jordbruksenheter än ett stort antal av våra svenska jordbruk uppvisar.

Herr Mannerskantz talade om vilka jordbruksenheter som skulle vara önskvärda, och han påpekade, att när det gällde att driva jordbruk rationellt, var det önskvärt, att man också kunde komma till litet större jordbruksenheter än basjordbruk på 10—20 hektar. Jag tror inte det är någon som menar att man skall begränsa det dithän, men jag tror att som förhållandena, topografiska och andra, ligga till i vårt land, får man vara glad, om vi under en generation eller ett par, tre årtionden framåt kunna komma så långt att det stora flertalet av landets jordbruk kan lyftas upp till familjejordbrukets eller det egentliga bondejordbrukets storleksordning. Jag tror också man kan säga, att en av de centrala uppgifterna när det gäller genomförandet av denna jordbruksrationalisering är att söka bredda och förstärka försörjningsunderlaget för de många små och ofullständiga jordbruk, som vi för närvarande ha. Det är nog också nödvändigt att söka åstadkomma en ekonomisk och utkomstmässig fastighetsbildning; nödvändigheten av en sådan har nog många gånger tidigare förbisetts, och fastighetsbildningen har fått ske ur helt andra synpunkter och nästan fritt såsom de enskilda brukarna för tillfället ha ansett önskvärt. Det är därför nödvändigt att man för framtiden kommer fram till en annan ordning, och det är också meningen att man nu genom det föreliggande förslaget skall kunna med statens medverkan ta ett allvarligt grepp för att komma till andra och bättre förhållanden.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

Jag vill här påpeka nödvändigheten av att man härvidlag kan skapa vissa förutsättningar även för det mindre jordbruket att existera, och jag tror att det inom utskottet kan sägas ha rått full enighet om att man inte onödigtvis skall medverka till en avflyttning från landsbygden, utan att man i stället skall lägga den jordbrukspolitiska utvecklingen så att så många människor som möjligt stanna kvar på landsbygden.

När herr Tjällgren, som inledde dagens debatt i denna fråga, talade om den ur många synpunkter beklagliga omfattande avflyttningen från landsbygden, så undrade han i samband med frågan om rationaliseringsprogrammets genomförande, vart dessa människor skola taga vägen. Jag tror att man kan vara fullt på det klara med att rationaliseringens främsta uppgift i varje fall under ganska många år framåt är att söka neutralisera verkningarna av avflyttningen från landsbygden. Och det torde nog bli blott i enstaka fall under åratal framåt som man behöver fråga sig, vart de med familj skola taga vägen, som på grund av rationaliseringen kunna bli utan försörjning på landsbygden. Detta är ett problem, som vi nog ha anledning att beakta även ur andra synpunkter. Jag tror emellertid att man kan uttrycka saken så, att denna avflyttning från landsbygden kommer att fortsätta, oavsett om jordbruksreformen genomföres eller ej. Det riktiga antagandet är nog, att jordbruksreformen på längre sikt kommer att motverka folkströmmen från jordbruket i stället för att öka densamma. Det är inte försvarligt att låta utvecklingen på detta område få sköta sig själv i den tron att man genom prispolitiska åtgärder skall kunna helt klara situationen. Det har ju praktiskt visat sig omöjligt att åstadkomma en sådan lösning.

När det gäller att bestämma de grunder, efter vilka man skall genomföra denna rationalisering, är det dock nödvändigt att ta sikte på att så långt det är möligt söka komma till rätta med problemen för de ofullständiga jordbruk, som ha det svårast. När man nu talar om dem, som lämna jordbruket, så vill jag påpeka, att medan avflyttningen tidigare huvudsakligast berört sådana kategorier som lantarbetare och lösarbetare, börjar numera också en del enskilda företagare lämna jordbruket, närmast vid generationsväxlingar, och det är ju vid dessa växlingar som man räknar med att förköpsrätten skall sätta in för att man skall försöka komma till rätta med uppgiften att förstärka och bredda försörjningsgrunden för det mindre jordbruket. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att jag har den bestämda uppfattningen, att det är nödvändigt *att man inom landsbygdens egen ram söker ordna befolkningsomflyttningen ute på landsbygden* genom att därstädes söka medelst olika åtgärder få till stånd ett mer differentierat näringsliv och på så sätt också få fram ökade möjligheter för dem, som sitta på de många små och ofullständiga jordbruken, att utanför jordbruket få ett erforderligt och nödvändigt tillskott till sin försörjning och utkomst.

När man skall försöka komma till rätta med dessa svårbemästrade problem, som gå ut på att förstärka och bredda försörjningsgrunden för de ofullständiga jordbruken, så måste det organ, som skall genomföra detta, ha vissa möjligheter, vissa instrument, till sitt förfogande. Härvidlag har man ju räknat med att förköpsrätten och expropriationsförfarandet skulle vara de två medel, som man kunde använda sig av. Det är ju fullt uppenbart, att de lantbruksnämnder, som nu skola få hand om genomförandet av rationaliserings- och upprustningsuppgiften, skola föra en aktiv inköpspolitik och sålunda i den allmänna fastighetsmarknaden försöka komma över de jordbruk eller de brukningsdelar, som man vill använda sig av för rationaliseringens genomförande.

Från högerns sida har till utskottets utlåtande fogats en reservation, som går tämligen hårt till rätta med förköpsrätten, vilket också herr Mannerskantz har ytterligare här understrukit. I denna av herr Mannerskantz m. fl. fram-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

lagda reservation säges om förköpsrätten, att den kränker nuvarande rättsgrunder för äganderätt och näringsliv.

Jag vill för min del säga att detta nog är en överdrift, liksom jag också tror att den svartmålning, som herr Mannerskantz här framförde beträffande verkningarna av förköpsrätten, skall visa sig vara överdriven. Och när högerns främste jordbruksexpert, godsägare Liedberg, och ledamoten av denna kammare Gunnar Andersson icke ha anslutit sig till denna reservation utan accepterat utskottets uppfattning angående förköpsrättens betydelse i rationaliseringsarbetet, kan man nog vara tämligen säker på att förslaget i den delen inte går för långt eller i varje fall inte på något sätt undergräver de krafter, som verka pådrivande på den samhälleliga utvecklingen. Jag tror det är nödvändigt att man även får använda sig av förköpsrätten för att inom rimlig tid kunna genomföra rationaliseringen av jordbruket och skapa bärkraftiga bondejordbruk. Man bör nog inte bara ta hänsyn till dem, som äga jorden nu, även om deras intressen naturligtvis böra beaktas, utan man får givetvis också beakta att samhället har skyldigheter mot dem, som behöva mera jord.

När det sägs att det här är fråga om ett angrepp emot äganderätten, vill jag erinra om att meningen icke är att staten här skall förvärva en mängd fastigheter, som sedan skola förbliva i statens hand, utan det är ju bara fråga om en överflyttning. Det är ju egentligen inte staten som skall köpa, utan staten skall förmedla köp från en ägare till en annan, och fastigheten övergår ju också till den nye ägaren med full äganderätt. Följaktligen blir det inte någon uppluckring av äganderätten såsom sådan. Vidare vill jag erinra om att utskottet, såsom redan här påpekats, har gjort en viss uppmjukning beträffande tillämpningen av denna lag.

Expropriationslagen innebär givetvis ett litet hårdare ingrepp, men om man tar del av vad utskottet säger om tillämpningen av expropriationslagen, förstår man att den icke, som herr Mannerskantz sade sig befara, kommer att åstadkomma någon skadegörelse på de större jordbruken eller skogsinnehaven. Hänsyn skall ju tagas till varje enskild brukningsenhets möjligheter att bestå i framtiden, innan en expropriation företages såsom den sista åtgärden, när alla andra möjligheter genom förköpsrätt, aktiv inköpspolitik o. s. v. ha slagit slint.

Skall man till exempel i de norrländska skogsområdena med deras ringa tillgång på odlad eller odlingsbar jord söka skapa något så när bärkraftiga fastigheter, torde ett expropriationsförfarande bli nödvändigt för att man skall kunna komma i åtnjutande av den skogsmark, som är behövlig och önskvärd för de små brukningsenheternas fullständigande. Jag vill erinra om att det finns många jordbruksjobbare som ha köpt ihop en mängd hemman och som mången gång bruka dem på ett otillfredsställande sätt, och likaså har det varit många som ha köpt hemman men sedan sålt dem efter att ha avstyckat en stor del av skogstillgången. Jag tror inte att man begår någon samhällelig orättvisa, om en del av dessa skogsinnehav tillföras mindre jordbruk för att göra dem bärkraftiga; därigenom söker man ju befrämja en så pass värdefull sak som att skapa tryggade och ökade utkomstmöjligheter för brukare av mindre jordbruk.

När det gäller Norrland vill jag här framhålla — det har sagts i ett remissuttalande till jordbrukskommitténs förslag — att man även skulle försöka komma fram till *stödjordbruk med häst*, och detta närmast för att bereda skogsbruket i Norrland tillgång till erforderlig arbetskraft. Jag tycker för min del att detta är ett gott förslag, som lantbruksnämnderna där uppe i Norrland böra försöka att realisera. Men jag vill också komma med ett annat uppslag, nämligen att man i de norrländska skogsbygderna skulle kunna skapa *skogs-*

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

bruk med stödjordbruk, d. v. s. så att vederbörande jordbrukare hade sin huvudsakliga sysselsättning i skogen och jordbruket närmast var ett stöd för honom. Man måste söka sig fram efter olika vägar med hänsyn till de skilda förhållanden, som äro rådande i vårt avlånga land.

Frågan om småbrukarhjälpen har ju herr Sundelin rätt utförligt behandlat. Jag vill för min del bara säga, att jag anser det vara värdefullt att vi lyckats uppnå en kompromiss i utskottet. Att vi inte kunde förmå bondeförbundet, med vilket kompromissen ingicks, att släppa kravet på att det skall vara ett permanent stöd, spelar kanske inte så stor roll, därför att det i praktiken, tror jag, inte kommer att ha så stor betydelse. Men jag vill understryka, vad herr Mannerskantz också har varit inne på, att det inte kan vara en praktiskt framkomlig jordbrukspolitik för vårt land att man ger särskilda subventioner, av statsmedel lämnade bidrag till de jordbruksenheter, som under alla förhållanden inte kunna bestå. Utan då är det bättre — det håller jag med herr Mannerskantz om — att man ser saken realistiskt och även handlar därefter. Med den uppmjukning av övergångsbestämmelserna, som utskottet gjort, tror jag inte att någon som helst risk föreligger att folk härigenom skulle drivas från landsbygden. Jag vill påpeka, att en viss likformighet föreligger mellan de mindre jordbruk, som skulle bli kvar och som inte kunna bli föremål för rationalisering, och de tusentals torpställen, som funnos under 1700-talet och vid början av 1800-talet. Är det någon som nu, när man kan efterklokt se på problemet, säger, att det hade varit förståndigt av de dåtida lagstiftarna att söka uppehålla torpsystemet genom att lämna statsbidrag till förbättring av deras inkomster? Jag tror att det var en hård process, när torpsystemet bröts ned och kom bort, men det var nog nödvändigt. Jag är övertygad om att med nuvarande möjligheter för innehavare av mindre jordbruk att komma in på andra sysselsättningsområden det inte behöver uppstå några större svårigheter för dem. Jag vill också understryka, att det bör vara angeläget för kommunalmännen och även för statens representanter att se till att dessa mindre jordbrukare tidvis kunna få sysselsättning på landsbygden inom skogsbruk, industri eller hantverk.

De förslag, som här föreligga — dels utskottets och dels folkpartiets i dess reservation — ha nu, efter den påökning med ett öre, som folkpartiet gjort på sitt tidigare i motion framförda förslag, på visst sätt blivit mera likvärdiga. Men jag vill dock framhålla, att när det gäller stödet för de norrländska småbrukarna är regeringens förslag värdefullare och bättre än det, som folkpartiet har framfört, ur den synpunkten att dessa småbrukare, redan vid en mjölkförsäljning av 1 000 kilogram i kvartalet enligt regeringsförslaget mot 2 000 kilogram enligt folkpartiförslaget, komma upp till 120 kronors producentbidrag. Jag är därför övertygad om att den utformning, som småbrukarhjälpen har fått i utskottets förslag med en viss utvidgning i förhållande till propositionen, kan sägas tillgodose de anspråk, som kunna ställas på hjälpen till det mindre jordbruket.

Jag vill, herr talman, till sist beträffande den gemensamma borgerliga reservationen med yrkande om att den inre rationaliseringen skall läggas under hushållningssällskapen i stället för under lantbruksnämnderna påminna om att härvidlag måste från borgerligt håll ha skett en viss åsiktsförändring. Jag vill erinra om att egnahemsutredningen — där de borgerliga partierna voro representerade — när den framlade sitt förslag, var enig om att den bidragsverksamhet till den inre rationaliseringen, som hittills har skett genom hushållningssällskapen, borde överflyttas till egnahemsnämnderna, ty denna bidragsgivning ansågs höra så intimt samman med bidragsverksamheten till den yttre rationaliseringen, att det var nödvändigt för att uppnå en riktig avväg-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
ning att dessa båda verksamheter handhades av samma organ. Jag ser alltjämt saken på det sättet att det är nödvändigt för att kunna åstadkomma den riktiga avvägningen mellan stödåtgärderna för den inre rationaliseringen och de hjälpåtgärder, som statsmakterna genom lantbruksnämnderna skola vidtaga för den yttre rationaliseringen, att lantbruksnämnderna också skola ha att bedöma de lån, de bidrag och de stödåtgärder överhuvud taget, som skola lämnas för den inre rationaliseringen. Jag är övertygad om att det blir den bästa organisatoriska utformningen av de åtgärder, som skola vidtagas för genomförande av den rationalisering det nu är fråga om.

Jag vill, herr talman, sluta med att säga, att hur vi än här besluta om olika organisatoriska och andra stödåtgärder, så är det dock til syvende og sidst de enskilda jordbrukarna själva, som komma att bestämma takten. Ty även om vissa tvångsbestämmelser såsom expropriationslagen och i viss mån även förköpsrätten — om den nu skall räknas dit — komma att finnas, så är det dock så, att ingen jordbrukare behöver köpa mer jord än han själv önskar liksom också både den inre och den yttre rationaliseringen och driftsrationaliseringen bli resultat av den vilja, det intresse och den framåtanda, som de enskilda jordbrukarna ha.

Det har förut erinrats om den rationalisering, som ägt rum inom det svenska jordbruket, icke minst när det gäller förädlingsintressen inom de stora jordbruksekonomiska organisationerna. Jag framför en förhoppning om att denna rationalisering skall fortsätta och att. även om vi ha tvistat om de olika förslagen och haft olika synpunkter på det föreliggande problemet, vi dock, när beslutet är fattat, skola söka att på bästa sätt överföra detta förslag i det levande livet och skapa bättre förutsättningar för det svenska jordbruket och dess framtida utveckling. I den förhoppningen ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

I herr Jonssons yttrande instämde herrar *Nässström, Hugo Sundberg* och *Einar Persson.*

Herr **Sundelin** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! När herr Jonsson säger, att den bidragsskala som vi framlagt i vår reservation inte skulle bli så förmånlig för de norrländska småbrukarna, därför att den från varje brukningsdel saluförda mjölkmängden är så liten, skall jag be att få meddela några statistiska uppgifter, som visa att mjölkmängden per mejerileverantör i Norrland inte är så liten som man kanske i allmänhet tror.

Mjölkinvägningen per leverantör var 1946 i medeltal vid mejerierna i Västernorrlands län 6 888 kg, i Jämtlands län 6 756 kg, i Västerbottens län 7 200 kg och i Norrbottens län 6 420 kg. Detta vittnar i varje fall om att siffrorna per leverantör räknat icke ligga så lågt som herr Jonsson syntes förmena.

Herr **Andersson, Alfred:** Herr talman! Sedan jag lyssnat till herr Jonssons anförande har jag inte så stor anledning att fördjupa mig i detaljer. Han har nämligen redogjort för en del av de frågor, som även jag hade tänkt tala om.

Jag vill till att börja med uttala min stora tillfredsställelse med den proposition som regeringen här lagt fram och med det utskottsutlåtande som nu ligger på kamrarnas bord. När beslutet blir fattat här, betyder detta, att de önskemål och krav, som under en ganska lång tid ställts från skilda håll och även från mig, att åtgärder måste vidtagas från statsmakternas sida i syfte att åstadkomma en bättre ordning främst på det mindre jordbrukets område, vunnit beaktande. Syftemålet med denna proposition är så klart, att det kanske inte behövs något vidare resonemang om den saken. Praktiskt taget alla äro vi överens om att det mindre jordbruket måste rationaliseras, även om vi inte

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
äro fullt överens om metoderna att åstadkomma denna rationalisering, men om vi mena allvar med att det måste ske, då måste vi också vara överens om att det icke kan ske med mindre än att ganska långt gående åtgärder vidtagas.

I propositionen har föreslagits dels en statens förköpsrätt och dels en expropriationslag. Den föregående talaren gick ganska ingående in på detta, och jag har alltså inte anledning att alltför länge uppehålla mig vid det. Vad förköpsrätten beträffar, har Kungl. Maj:t här föreslagit, att de närmaste anhöriga — make, barn, adoptivbarn och syskon — skola ha förköpsrätt framför staten. Motionsvis har det krävts från borgerligt håll, att denna förköpsrätt skulle utsträckas till syskonbarn. Från vårt håll deklarerade vi ganska tidigt vid behandlingen av denna fråga, att det är oss praktiskt taget likgiltigt, om syskonbarn få denna förköpsrätt eller icke, ty den saken är i och för sig så liten och betydelselös, att den knappast är värd att spilla många ord på. Icke desto mindre har det förefallit mig som om man på borgerligt håll ville göra denna lilla sak till en synnerligen stor fråga. Jag skall här endast nämna ett par siffror, som jag tycker säga en hel del icke endast i detta sammanhang utan även beträffande andra avsnitt i propositionen.

Under åren 1937—1944 försvunno 8 500 brukningsdelar, huvudsakligen småbrukare, och under 1946 1 500 brukningsdelar. Man kan fråga sig, om det inte har funnits anhöriga till ägarna av dessa brukningsdelar. Jo, utan tvivel har det varit så. Varför ha då inte de trätt fram och räddat åtminstone en del av dessa dyrbara klenoder åt släkten för framtiden? Ja, svaret på frågan är ganska enkelt och naturligt: det är väl i detta fall som i så många andra så att kärleken till fattigdomen inte är så stor, att den lockar människorna att lämna en bättre ställning i samhället och gå över till en sämre bara för att rädda den ena eller andra lilla jordbiten åt släkten för framtiden. Frågan är enligt min mening betydelselös.

Vad beträffar förköpsrätten och expropriationsförfarandet, är det en glädje att kunna konstatera, att tre partier slutit upp kring dem: socialdemokrater, bondeförbundare och folkpartiet. Det är endast högern som yrkat avslag i denna del. Jag hyste verkligen en liten förhoppning om att vid det besök som utskottet gjorde i Dalarna för någon tid sedan även högern skulle ha kommit till insikt om nödvändigheten av såväl förköpsrätten som expropriationsrätten. Jag tyckte för min del, att vi där med egna ögon fingo se tillräckligt för att bli övertygade om behovet av båda dessa instrument, och vad vi inte hunno se med egna ögon, det fingo vi veta genom en klar skildring, som länets hövding, Andersson i Rasjön, gav oss. Det var värdefullt att höra hans uppläggning av saken och hans syn på dessa ting. Han meddelade oss, att det fanns folk i Amerika och Australien eller i Stockholm och andra tätorter, som ägde jordbitar i Dalarna och voro fullkomligt likgiltiga för om dessa små jordbitar odlades eller icke, men icke ville sälja dem. Vi fingo också en skildring av hur det låg till med innehavet av jordbitar där uppe. En enda man kunde ha jordbitar på ända upp till 50 ställen. Jag satte mycket stort värde på denna redogörelse och deklaration från landshövding Andersson, som slutade sin redogörelse med en hemställan, att utskottet som behandlade frågan skulle se till att vi fingo ett instrument som kunde bli effektivt och med vilket det skulle bli möjligt att komma till rätta med missförhållandena i Dalarna.

Jag har ytterst svårt att förstå, att högern här icke kunde vara med, men jag vill tillägga, att jag i viss mån förstår herr Mannerskantz, som är speciell representant för godsägarna här i landet och storbruket i dess helhet.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
När vi i dag någon gång tidigare talade om expropriation o. s. v., använde herr Mannerskantz ordet: mera våld än nöden kräver. Meningen med förköpsrätt och expropriationsrätt är ju den, att man med dessa instrument i görligaste mån skall förvandla de ofullständiga och icke bäriga jordbruken till bäriga. Man strävar med andra ord efter att hjälpa dessa människor att stå på egna ben, så att de kunna klara sig på den allmänna prissättningen på jordbrukets produkter, och befria dem från att vara understödstagare. Det är i korta drag vad man syftar till med dessa instrument. Men jag förstår mycket väl att herr Mannerskantz kan hysa litet oro, ty det kan ju tänkas, att även herr Mannerskantz en gång kan bli tvungen att mot sin vilja avstå litet jord av sina stora domäner för att förstärka i närheten liggande ofullständiga jordbruk, och om så skulle bli fallet, så kan jag för min del ingalunda betrakta detta som ett helgerån. Jag kan endast betrakta det som en gärd av rättvisa, som en nödvändig åtgärd, om vi överhuvud taget mena allvar med att vi skola åstadkomma en bättre ordning på jordbrukets område.

Jag kan härmed, herr talman, övergå till att säga några ord om det direkta stödet åt det mindre jordbruket, d. v. s. producentbidraget på mjölk. I den kungl. propositionen har föreslagits, att vi skola kunna få ett stöd av högst 12 öre per liter mjölk, men det har också föreslagits tre spärrar, med vilka man skulle kunna förhindra missbruk av denna stödform. Den första är en inkomstspärr, och den säger att den som har en inkomst upp till 3 100 kronor skall kunna få fullt bidrag, och den som har en inkomst upp till 3 400 kronor skall kunna få halvt bidrag. Därtill kommer arealspärren. I propositionen är den föreslagen till 10 hektar, men det har också sagts ut, att det i vissa fall skall bli möjligt att gå över denna spärr. Det kan nämligen finnas omständigheter, som tala för att folk som ha litet mer jord än 20 tunnland också kunna behöva ett extra stöd. Den tredje spärren är mjölkmängden.

Motionsvis har det krävts att behovsprövningen skall slopas. Det ha våra delegater också gått med på, och de ha gjort det för att försöka så långt som möjligt få ett i stort sett enigt utlåtande. För min del har jag varit starkt emot slopandet av behovsprövningen. Jag har frågat mig: vad ligger bakom detta krav från borgerligt håll? Inte kan skälet vara, att man vill åstadkomma rättvisa i förhållandena, utan det är väl närmast att man lagt tyngdpunkten på det partipolitiska planet. Detta har icke kunnat döljas. Det pågår och har pågått en sannskyldig tävlan, främst mellan bondeförbundet och folkpartiet, en formlig dragkamp om själarna. Det återstår bara att se, vilken av intressenterna som skall draga hem potten i sinom tid. Vad kostar denna partipolitiska manöver, som även vi ifrån socialdemokratiskt håll — inte jag förrän i sista minuten — ha medverkat till? Den kostar 10 miljoner mer än Kungl. Maj:t här föreslagit i propositionen. Man kan fråga sig om saken är värd detta pris, och man kan också fråga sig vem som skall ha dessa pengar. Jo, det skola de som praktiskt taget inte behöva dem. Det kunde vara frestande, herr talman, att rada upp exempel efter exempel för att belysa, hur det kommer att gå till, men jag skall nöja mig med ett par. Jag vill förutskicka, att jag aldrig har missunnat någon människa en god inkomst, men när denna inkomst är förknippad med en orättvisa, då reagerar jag. När man slopar behovsprövningen, kan folk få detta bidrag, även om de ha 8 000, 10 000 kronor netto i sina deklarationer. Jag borde inte ta exempel från min egen hembygd, och jag kunde ta andra, men där finns folk med 4 tunnland och två kor, som äro yrkesmän och förtjäna bra på sitt yrke, så att de under de sista fyra åren kunnat uppvisa ett netto på mellan 5 000 och 6 000 kronor, men de ha två kor och därmed också en liten mjölkleverans till mejeriet, så att de kunna få det högsta bidraget. Jag tänker mig förhållandena längre norrut, t. ex. i Norrland, där folket praktiskt

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
taget är småbrukare allihopa. Där kan en lantbrukare med 7—10 tunnland jord och 300—400 tunnland skog och ett netto i deklarationen på 8 000, 10 000 kronor ändå få det högsta bidraget. Är det någon här i kammaren, som är så pass modig, att han vågar gå upp och säga att detta är rättvisa? Jag är väldigt nyfiken på hur motionärerna skola klara upp detta ute bland folket. Jag tror att man kommer att akta sig synnerligen noga för att säga: »Detta ha vi gjort ur rättvisesynpunkt», ty då gör man sig skyldig till en osanning. Jag tror också att man kommer att akta sig för att säga som sanningen är, att detta har man gjort främst ur partipolitiska spekulationssynpunkter, men det är sanningen, och detta skall kosta staten ytterligare 10 miljoner kronor, som skola tagas av skattemedel!

Nu kan någon fråga, varför jag ändå inte har reserverat mig på denna punkt. Ja, ett av motiven för en reservation föll bort i och med att utskottet gick med på en av högermannen herr Staxäng avlämnad motion om producentbidraget. Det är visserligen inte riktigt att nämna herr Staxäng ensam, utan sanningen är att också en kommunist, herr Karlsson i Stuvsta, avlämnat en motion, som är precis likartad med högermannen Staxängs motion — ett litet bevis för att även högern och kommunisterna ibland helt oförskyllt kunna råka komma på samma linje, och inget ont i det!

Jag skulle också, herr talman, vilja säga ett par ord om basjordbruken, ty dessa komma enligt min mening att spela en mycket stor roll under framtiden och icke enbart för det mindre jordbruket utan för jordbruket i dess helhet. Som gränser för dessa basjordbruk har Kungl. Maj:t föreslagit lägst 10 och högst 20 hektar. Motionsvis har man begärt en sänkning av gränsen ned till 15 hektar, men vad detta skall betyda, kan jag inte räkna ut, eftersom 15-hektarsgränsen rymmes inom den av Kungl. Maj:t föreslagna ramen och alltså följer med i kontrollen över dessa basjordbruk. Det gäller ju att räkna ut lönsamheten för dessa jordbruk och att därefter bestämma prisen på jordbrukets produkter. Nu är det ju så med jordbruk av denna storleksordning i slättbygderna, att när arealen går över 20 tunnland, är det mer än två personer kunna sköta. Då måste de ha hjälp, och vare sig denna hjälp kan åstadkommas av hemmavarande barn eller man måste skaffa lejd arbetskraft så måste den ju betalas och denna utgift redovisas på utgiftssidan. Detta betyder enligt mina enkla begrepp, att det måste bli en fördel för alla de brukningsdelar som ligga under 20-tunnlandsgränsen, och det betyder också att det måste bli en ännu större fördel för de brukningsdelar som ligga över 40-tunnlandsgränsen, ty ju högre man kommer uppåt, desto större möjligheter har man att utnyttja de moderna maskinerna och redskapen, vilket i sin tur betyder minskning av den manuella arbetskraften.

Herr talman! Jag vill endast tillägga ett upprepande av vad som redan sagts först och främst till herr Tjällgren men även till herr Mannerskantz, att den svartmålning de här gjort sig skyldiga till är omotiverad och att de farhågor man här har givit uttryck åt äro obefogade, ty ingen vet i dagens läge, hur det kan se ut om tre år; det få vi veta först när denna organisation har kommit i arbete. Jag syftar här på de nämnder som enligt utskottets förslag skola bestå av 7 personer men enligt förslag från borgerligt håll av 9. Man har motiverat detta förslag med den stora arbetsbördan. Vad vet herrarna om denna stora arbetsbörda just nu? Praktiskt taget ingenting! Ni gissa, men ni kunna gissa fel. Det kan hända att ni kunna bli sannspådda; det kan hända att det kan behövas en ökad styrka, men det få vi veta först genom den praktiska erfarenheten om ett par tre år.

Med detta, herr talman, skall jag be att få förena mig med herr Jonsson i yrkandet om bifall till utskottets förslag i dess helhet.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Mannerskantz**, som yttrade: Då den föregående ärade talaren nämnde förhållandena på Sollerön, där ledamöterna besågo jordsplittringen, vill jag påpeka att de flesta olägenheterna där äro sådana som böra avhjälpas genom jordskiftning. De bero på att folket har sina ägor på olika ställen och långt ifrån varandra, men omskiftet var redan i gång, och det har jag aldrig opponerat mig mot. Man skall inte blanda ihop olika saker.

Herr **Andersson, Alfred**, erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag kan passa på att säga en sak till herr Mannerskantz, som jag glömde förut. Herr Mannerskantz sade i sitt stora anförande, att folket i Dalarna var emot expropriation. Jag är synnerligen förvånad över det uttalandet. Herr Mannerskantz var den ende i detta stora sällskap som hörde ett sådant yttrande. Vi kommo till tals med många där uppe, och det var en samstämmig mening, att om man inte fick en expropriationslag, så kunde man aldrig komma till rätta med missförhållandena och skulle aldrig kunna bilda dessa familjejordbruk, som man strävade efter.

Jag kan också tillägga, att vi vid våra samtal med olika grupper också fingo klart besked. Vi vände oss till innehavare av arbetarsmåbruk, och vid ett tillfälle frågade herr Mannerskantz, om de inte ändå ville ha litet mera jord. Svaret blev: »Icke en tumsbredd mer! Vi vilja ha våra två kor och ingenting mer.» Det var den ena linjen. Den andra var lika klar: de ville ha ett familjejordbruk, men inte mer än familjen kunde sköta. Det fanns alltså här två klara linjer, som sammanfalla med låt mig säga det program, som år 1943 skisserades upp av det socialdemokratiska partiet.

Herr **Heiding:** Herr talman! Under flera år har utredning pågått för att draga upp riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken. Nu ha vi fått en proposition, där en mängd frågor behandlats. En del av dem ha avgjorts i enighetens tecken, men det är en del som vi hade önskat få se avgjorda på ett annat sätt.

Det hade varit önskvärt, att utskottet mera hade beaktat vad som har blivit framfört i motionerna. På några punkter har utskottet beaktat deras önskemål, i en del fall icke, men hur man än drar upp riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, så får man väl i alla fall förutsätta, att det måste bli justeringar på en eller annan punkt, och det kanske inte dröjer så länge innan man får vidtaga dessa justeringar.

Om målet för jordbrukspolitiken har det redan talats så mycket, att det kunde vara onödigt att vidare syssla med den saken. Det har ju sagts, att det inte har så stor betydelse, om det är 92 eller 96 procent, men min åsikt är att man bör sträva efter att nå något högre än kommittén och Kungl. Maj:t föreslagit. Produktionsvolymen bör mera ansluta sig till konsumtionsbehovet. Att det skall finnas en viss marginal, är ju tydligt, men denna marginal behöver säkerligen inte vara så stor som det har föreslagits i propositionen. Herr Mannerskantz ansåg, att vad vi i vår motion hade föreslagit beträffande produktionsvolymen var meningslöst, och herr Jonsson i Fjäle framhöll, att det var fråga om partitaktiska spekulationer. Men jag vill säga till dessa båda talare, att vi verkligen ha ansett, att det hade varit befogat att öka produktionsvolymen. Jag tror inte, att de är någon fara för överproduktion, åtminstone inte under de närmaste åren. Det kommer säkert att dröja rätt länge, innan man behöver vara rädd för en sådan. Bristen på arbetskraft gör sig mycket starkt gällande, och det går inte att driva jordbruken såsom man har gjort förut. De

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
måste i ett flertal fall drivas extensivt, och det kommer att medföra, att man inte kan öka produktionen. Särskilt när det gäller den animaliska produktionen kan man befara en alltför stor minskning på grund av att antalet kreaturslösa jordbruk ökar. På en del medelstora och större jordbruk går det inte att få tillräckligt med arbetskraft. Under denna vår ha många kunnat skaffa hjälp för att så, men huruvida de sedan kunna skörda blir en annan sak. Arbetskraftsbristen kommer således att inverka åtskilligt, och när man skall dra upp riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken får man beakta detta.

Vad angår det allmänna prisstödet ha vi ansett, att man inte borde låta avvägningen ske efter behovet vid jordbruk på 10—20 hektar, såsom föreslås i propositionen, utan man skulle stanna något lägre. Lönsamhetsberäkningar böra utföras för storleksgruppen 10—15 hektar. Jag skulle tro att det är en riktigare siffra. Skall man ta 10—20 hektar som norm också för de jordbruk, som skola tillskapas, anser jag att man kommer till alldeles för stora jordbruk, särskilt om de ligga vid den övre kanten, 20 hektar. Det blir svårt för vederbörande att få arbetskraft för att sköta dessa jordbruk. Familjejordbruk, som i medeltal hålla sig vid 10—15 hektar, är det lättare för en familj att kunna klara, och där behöver man inte vara så beroende av arbetskraften som man är vid något större jordbruk. Det är ju nästan omöjligt för en familj att sköta ett jordbruk som är så stort som förslaget åsyftar. Därför anser jag, att 10—15 hektar bör vara det lämpliga, och man skall då även göra en lönsamhetsberäkning för dessa jordbruk.

Beträffande den yttre rationaliseringen vill jag framhålla, att man bör driva denna med en viss försiktighet och inte gå fram alltför brådstörtat.

När det sedan gäller att komplettera jordbruk, anser jag att staten i första hand bör avstå jord och skog härför. Även mark som tillhör ecklesiastika och allmänna institutioner liksom jord och skogsmark från bolag bör tagas i anspråk hellre än mark från enskilda. Det måste vara mera skäligt att man går fram på den vägen än att man tar från enskilda.

Vid en sammanslagning av jordbruk bör man vara mycket varsam, så att inte alltför många jordbruk rationaliseras bort, vilket skulle vara till stor skada. Kan man komplettera jordbruk utan att behöva slå tillsammans så många, är det säkerligen en väg som bör beträdas. Det finns emellertid ännu en del medelstora och större jordbruk med dålig arrondering och bristfälliga byggnader, som på frivillighetens väg kunna inköpas för att komplettera ett stort antal ofullständiga jordbruk. Det blir inte ekonomiskt lönande att driva jordbruk, där arronderingen är dålig, och det är därför bättre att dessa jordbruk inköpas, men man bör som jag nämnde i första hand söka ordna den saken på frivillighetens väg. Om lantbruksnämnderna gå fram med en viss varsamhet, när det gäller inköp av egendomar, kan det åsyftade målet nås utan alltför stora slitningar. Det går inte att på några få år ordna dessa stora frågor och få alla jordbruk planerade såsom man här åsyftar, utan det tar säkerligen rätt lång tid. Det är ju ett mycket stort program som är upplagt, men när det skall förverkligas, bör man se till, att det inte sker för brådstörtat, så att allmänheten kommer att reagera emot det. Man bör göra vad man kan för att tillsammans med jordbruksbefolkningen lösa dessa viktiga frågor.

Många jordbrukare äro fullt nöjda med den jord de ha. Det finns många ofullständiga jordbruk, därav säkerligen åtskilliga som kanske inte ha mer än 5 à 10 hektar jord, vilkas ägare inte vilja ha mera. Flera av dem ha skog, och då klara de sig ändå. En del äro rädda för att ådraga sig större skuldsättning och anse, att de ha det bra som det är. Några ha kanske möjligheter att få utöka sin åkerjord genom odling, och därför önska inte heller de någon komplettering. Det är således många olika orsaker som föreligga

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

för att man måste räkna med att det på åtskilliga håll inte är så stort intresse för komplettering av jordbruken.

Småbrukarhjälpen får inte kopplas in såsom ett påtryckningsmedel, för att rationaliseringen skall bli genomförd, när det gäller sammanslagning och komplettering av jordbruk. Jag vill bara i förbigående ha sagt detta, ty jag anser, att man inte bör använda stora påtryckningar för att få kompletteringen genomförd.

Beträffande särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk synas meningarna vara delade. Jordbrukskommittén förutsatte, att ett sådant stöd i princip skulle utgå endast till nuvarande brukare. Departementschefen synes dela denna mening, men jag anser för min del att det inte kan vara skäligt. Det är väl inte alltid en rationalisering kan genomföras i samband med generationsväxlingen, och därför bör det inte slås fast, att bidrag till ett mindre jordbruk skall lämnas endast till den nuvarande innehavaren. Det bör även kunna utgå till den som efterträder honom.

Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna anser jag vara en av de frågor som utskottet borde ha beaktat mera. Utskottet borde ha gått med på att den inre rationaliseringen skulle få kvarbliva hos hushållningssällskapen. Det kan inte vara lämpligt att lägga den på lantbruksnämnderna. Det är omöjligt att skilja på driftsrationalisering och jordförbättringsåtgärder. Dessa senare, som hushållningssällskapen hittills kunnat sköta tillfredsställande, borde vara kvar där. Det är ju meningen, att såväl sällskapens som nämndernas befattningshavare skola kunna utnyttjas i arbete för båda organens räkning. Det finns något uttalande om detta. Jag kan för min del inte förstå, hur det skall gå att ordna det på detta sätt i praktiken. Om en konsulent i hushållningssällskapet skall utföra arbete också åt lantbruksnämnden eller en konsulent i lantbruksnämnden skall arbeta även för hushållningssällskapet, kan det bli ganska besvärligt. Det är bättre att det är en riktig gränsdragning och att vederbörande organ få de tjänstemän som behövas. Då bli arbetsuppgifterna fördelade på ett sådant sätt, att båda organen få fullt upp att göra utan att de skola behöva utföra arbete åt varandra på detta sätt.

Lantbruksnämnderna komma att åläggas så stora uppgifter, att jag är övertygad om att där behöva tillsättas alldeles för många tjänstemän inom en nära framtid. När det gäller att tillsätta nya organ, ha vi sett att det många gånger går lätt i början och att man tycker att det skall gå att ordna saken, men med tanke på lantbruksnämndernas stora uppgifter är jag för min del förvissad om att härför komma att krävas allt för många befattningshavare. Kan man då i stället få en jämnare arbetsfördelning mellan lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen, är mycket vunnet. Lantbrukssyrelsen skall vara topporgan för båda organen. Beträffande arbetsfördelningen bör huvudsaken vara att styrelsen får mesta möjliga arbete utfört. Man bör kunna ordna det på ett sådant sätt, att det inte blir alltför kostsamt för statsmakterna.

Jag nämnde, att lantbruksnämnderna böra gå fram med en viss försiktighet, när de skola lösa de uppgifter, som de få sig förelagda. Jag skulle annars tro, att man kan komma att anse, att nämnderna ha fått sig ålagda en del fiskaliska uppgifter. Om lantbruksnämnderna däremot försöka att gå fram med all möjlig varsamhet, skulle jag tro att de kunna uträtta mycket av vad som här är tänkt och att det framför allt kan utföras i enighetens tecken. Skulle lantbruksnämnderna bli överhopade med arbete och bli tvungna att lägga ärendena på hög, komma de redan från början att framstå i en

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

ogynnsam dager. Detta är också en sak att tänka på, att man inte lägger alltför mycket på nämnderna.

Det är en annan sak, som inte synes ha blivit berörd i debatten och som inte heller utskottet skrivit något om i sitt utlåtande. Det är bestämmelsen, att det skall vara samma ordförande i sällskapet och i nämnden. Detta anser jag vara olämpligt, ty då ålägger man en och samma person alltför mycket arbete, och jag skulle tro, att det i praktiken kommer att medföra svårigheter.

Här har också talats mycket om lantbruksnämndernas sammansättning. De skulle enligt förslaget bestå av endast sju ledamöter. I vår reservation ha vi föreslagit, att man skulle öka antalet till nio. Det kan inte skada, att både det mindre och det större jordbruket blir bättre representerat i nämnderna, och man kan väl inte säga, att en nämnd på nio personer blir för stor. Lantbruksnämnderna få så många arbetsuppgifter, att de behöva arbeta i delegationer, och det är lättare att göra en sådan uppdelning, om det inte är för få ledamöter. Således kommer jag för min del att yrka på att antalet ledamöter i nämnderna ökas till nio.

Så gäller det lönesättningen. Om den har man talat rätt mycket i utskottet. Enligt min mening bör det utgå samma lön till hushållningssällskapets sekreterare som till lantbruksdirektören. Lantbruksdirektören skall ju tjänstgöra vid hushållningssällskapens sammanträden och sekreteraren vid lantbruksnämndernas sammanträden, och jag kan inte förstå, att det skulle vara rätt att placera dem i olika lönegrader.

Det är ännu inte bestämt, hur det skall bli med lönesättningen till konsulenterna i lantbruksnämnderna. Jag anser, att också dessa böra placeras i samma lönegrad, vare sig de tillhöra hushållningssällskapen eller lantbruksnämnderna. Det kan väl inte vara riktigt att sätta dem i olika lönegrader.

En annan fråga, där vi i stort sett kommit överens, gäller förköpsrätten. Herr Mannerskantz ansåg, att det var egendomligt att jordbruksrepresentanter kunde gå emot sin grupp och godkänna denna förköpsrätt. Men det var ganska märkligt, att herr Mannerskantz sade detta, ty både herr Liedberg och en högerman i denna kammare ha i utskottet gått med på förköpsrätten, och då drabbar ju herr Mannerskantz' anmärkning även dessa. Annars var det väl meningen, att den skulle riktas åt annat håll. Vi ha godtagit förköpsrätten, därför att vi ha ansett att man i vissa fall skulle behöva ha denna rätt till hands och att den skulle kunna vara ett medel för att komplettera jordbruk. Men man behöver inte använda förköpsrätten drastiskt, utan man kan komma fram på frivillighetens väg. Jag är fullt förvissad om att man i detta fall kan ordna så, att det inte behöver bli stridigheter.

Det har också ansetts egendomligt, att vi ha gått med på expropriationsrätten. Det kan emellertid inträffa att man någon gång behöver tillämpa den, men efter de uttalanden, som statsrådet har gjort i denna fråga och som utskottet har understrukit, anser jag inte att man behöver vara rädd för att godkänna den. Man måste använda också expropriationsrätten med en viss varsamhet. Expropriationen skall ju endast vara en nödfallsåtgärd, som tillgripes om man inte kan komma fram på annat sätt.

Många frågor utom dessa ha varit uppe, men jag skall inte beröra dem. Det har ju talats om dem tidigare, och det är ingen anledning att nu ta upp de frågor, där vi kunnat ena oss. Jag är, såsom jag först nämnde, glad över att enigheten blivit så pass stor, och jag hoppas, att när förslagen skola föras ut i det levande livet, de komma att bli till stor fördel för många jordbrukare här i landet.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

Herr talman! Med vad jag här har anfört ber jag att få yrka bifall till reservationerna nr 1 och 4, som äro fogade till utskottets utlåtande.

Herr **Domö:** Herr talman! Det mest anmärkningsvärda och på samma gång mest glädjande i den utformning direktiven för svensk jordbrukspolitik fått i departementschefens framställning och särskilda utskottets utlåtande ligger bakom de ord, med vilka man anger målsättningen för nutida svensk jordbrukspolitik. Även om våra uppfattningar i väsentliga frågor gå isär, bör enigheten på denna punkt tacksamt noteras och lika tacksamt tillgodoräknas alla dem, som medverkat till att detta resultat nåtts.

I några korta satser fixeras det faktum, om vilket strid aldrig bort rasa: att modernäringens folk — självständiga brukare lika väl som arbetare — ha samma rätt till skälig lön för mödan som människor inom alla andra näringar. Jordbruket har äntligen fått den jämlikhetsdeklaration, på vilken det länge och med rätta gjort anspråk. Den verklighetsfrämmande och ytliga föreställningen, att det skulle vara samhällsekonomiskt rationellt att göra jordbruket beroende av snabbt skiftande internationella konjunkturer, har förlorat sitt grepp över sinnena. Under trycket av pressande yttre omständigheter avgivna deklarationer ha visat sig bindande — även sedan det yttre trycket lossnat.

Detta bevis på en avspänning i en konstlad motsättning mellan stad och land är till fördel för jordbruket, men också för hela samhällsekonomien. Styrka och livskraft i jordbruket är nämligen även ett allmänt samhällsekonomiskt hälsotecken. Vårt lands näringar stå icke i motsats till varandra, utan i beroende av varandra.

Den stora uppgiften nu — sedan enighet vunnits om målen — är att finna de snabbt verkande medlen. Det gäller, som utskottet uttrycker saken, att *snarast möjligt* åstadkomma likställdhet i inkomsthänseende. Orden »snarast möjligt» måste tolkas exakt efter sin lydelse. Det får icke bli fråga om ett uppskov till en obestämd morgondag. Ej heller få konstruerade hinder läggas i vägen. Målsättningen får ej bliva en stjärna, som blinkar i fjärran, utan måste fattas som ett praktiskt och förpliktigande handlingsprogram.

För var och en, som känner modernäringens villkor, framstår inkomstlikställdheten som ett starkt motiverat rättvisekrav. Otåligheten bland landsbygdens människor växer också. Man nöjer sig icke med försäkringar. Man vill handling. Härtill kommer emellertid en akut omständighet, som man icke kan förbigå. I stegrad takt förlorar jordbruket arbetskraft. Det rör sig icke om medarbetare, som i ett rationellt organiserat jordbruk äro överflödiga. Utvandringen från landsbygden i dag har icke sin grund i några överväganden om den framtida jordbruksproduktionens storlek och därmed om den behövliga arbetskraftens omfattning. Den beror på dagens särskilda omständigheter, på inflationsomständigheter och på i vida kretsar spridd pessimism om lantmannanäringarnas framtid. Denna pessimism måste förmås att försvinna — mycket snart — om icke ett läge skall uppstå, i vilket de i dag debatterade rationaliseringssträvandena endast kunna bli pappersexercis. För att jordbruket skall kunna rationaliseras fordras, att näringen har människor, som ägna sig åt den. Den planerade rationaliseringens framgång förutsätter därför — med hänsyn till det faktiska, icke minst det psykologiska läget — snabb handling, förutsätter, att de för vår jordbrukspolitik uppställda målen uppfattas som närliggande handlingsmål.

Såväl departementschefen som utskottet anger — enligt min åsikt med rätta — rationaliseringen som en förutsättning på något längre sikt för det man kallar jordbruksstöd. I båda framställningarna framhålles — också med rätta — att jordbrukarna själva måste anses ha starkaste intresse för rationell drift. Det

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
är naturligtvis helt enkelt med jordbrukare som med alla andra näringsutövare: en strävan att finna den tekniskt och ekonomiskt bästa driftsformen ligger under hela arbetsinsatsen. Jordbrukets struktur och de för en näring av denna art speciella svårigheterna ha gjort, att dessa rationaliseringssträvanden icke blivit lika observerade som andra näringars, trots vad de enskilda jordbrukarna och deras olika organisationer i verkligheten uträttat.

Samtidigt som man håller i minnet, att rationaliseringen är ett utpräglat jordbrukarintresse, måste man alltså utan vidare medgiva, att den också är ett allmänt intresse — ett statsintresse. Därav har den slutsatsen dragits, att staten bör med lån, bidrag, aktiv inköpspolitik och effektiv rådgivning stödja verksamheten. Härom är intet att säga. Dessa stödformer ligga väl i linje med vad det allmänna gjort för andra näringar, icke minst i städer och tätorter. Det är också ett uttryck för det faktum, att prissättningen på jordbrukets produkter varit sådan under senare tid, att någon möjlighet icke funnits för brukarna att lägga upp investerings- eller rationaliseringsfonder, för vilka för övrigt skattetekniska bestämmelser ännu saknas. Med dessa medel bör det omfattande rationaliseringsarbete som redan bedrives få ökad omfattning och större intensitet. Allt talar för att man den vägen inom förhållandevis kort tid skall kunna nå det naturliga målet — en efter våra samhällsbehov avpassad rationell jordbruksproduktion. Villkoret är emellertid alldeles uppenbart, att man icke på något vis dämpar jordbrukarnas eget intresse för arbetet, att man icke sätter dess frivillighet i skuggan av hot om tvång.

Uppenbarligen har man av rationaliseringens karaktär av statsintresse dragit konsekvensen, att statens tvångsmakt skall kunna komma till användning. Man har på detta framtidsarbete tillämpat en teknik, som flitigt utnyttjas för att ge kortfristiga krisregleringar verkande kraft. Bakom maningarna till frivillig insats ligger hotet om statliga ingripanden. Det är på sin plats att bestämt varna för en sådan mentalitet. Den stimulerar inte. Den medför en risk att rationaliseringen blir vad man kallar planmässig reglering, och vad det innebär i praktiken vet man nu ganska väl. Man vet vad det betyder i fråga om maktkoncentration hos byråkratien, om pappersexercis, om opraktiska åtgärder. Man vet också vad det innebär av bristande respekt för enskild rätt.

Den för hittills gällande rättsprinciper främmande utvidgningen av expropriationsinstitutet, som egentligen utan närmare motivering föreslagits av departementschefen och godtagits av utskottets majoritet, är det klart avsteg från den urgamla svenska principen, att den tryggade äganderätten till jord endast får trädas för när, då allmänt väl så oundgängligen kräver. Man medger, att vår lagstiftnings hittills kanske mest preciserade tvångsinstrument får utnyttjas för enskild fördel. För levande svensk tradition, för svensk bondeuppfattning är detta främmande. Det måste skapa rättslig osäkerhet, irritation och motvilja detta — att man försvagar sambandet mellan bonden och hans eller rättare släktens jord. Att de, som i enskild äganderätt se endast ett tillfälligt historiskt fenomen, godtagit denna avvikelse från urgammal rättsuppfattning är mindre ägnat att förvåna än att människor, som dock stå på det fria samhällets sida, funnit sig i anordningen. Jag tror, att man här låtit klokheten bedraga visdomen, att man för skenbara, tillfälliga fördelar offrat oersättliga värden.

Rätten att med tvång övertaga enskild mans fasta egendom grundas på löst skisserade ändamålsbestämningar. Man skall åstadkomma rationellt avpassande brukningsdelar, försörjningskraftiga enheter och vad man nu kallar sitt förhållandevis formlösa mål. Närmare ha de politiskt ansvariga instanserna icke beskrivit sina syften, och närmare kunna de ej heller angiva dem. Det reella avgörandet kommer att ligga i händerna på byråkratiskt betonade in-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
stitutioner, över vilka jordbrukarna själva sakna avgörande inflytande. Vilka risker detta innebär behöver kanske ej närmare utsägas. Det räcker säkert med en påminnelse om att vad som är rationellt dels är i hög grad tidsbestämt — en mycket kort återblick på det svenska jordbrukets strukturhistoria kan övertyga var och en därom — dels alltid är föremål för ett subjektivt avgörande, där teoretiska insikter icke alltid kunna ersätta vad livslång kännedom om speciella brukningsdelar skänker. Och kom ihåg — tvångsmakten lär av naturliga skäl icke endast komma att användas mot storbruk eller jord ägd av juridiska personer, vilket naturligtvis icke i och för sig skulle förändra dess karaktär, utan också och kanske främst mot bondebruken. Man lägger makt i byråkratiens hand att avgöra mellan den enes vinst och den andres skada. Är detta att skapa den rättstrygghet, som är all framgångsrik ekonomisk verksamhets förutsättning?

För exproprierad skog skall den som får den betala marknadsvärde. Det är alltså icke fråga om att tillföra skogfattiga jordbruk ökad bärkraft genom att lämna ekonomiskt bistånd till anskaffande av skogsmark. Detta bör sägas ut, så att ingen hänger sig åt verklighetsfrämmande förhoppningar. Man har svårt att förstå vilken inkomstförbättrande effekt man tillräknar expropriationsinstitutet i detta sammanhang. Endast i ett ytterst ringa fåtal fall torde ökning av skogsarealen under dessa förutsättnignar medföra möjligheter att förbättra lönsamheten. De inkomster man får av skogen torde väl i regel, sedan vanlig arbetslön borträknats, gå åt till förräntning och amortering av ådragen skuldbörda. Det blir pengar, som gå ut lika fort som de kommit in. Kvar står egentligen endast hotet om statligt tvång, ännu ett uttryck för minskad respekt för enskild äganderätt.

Även förköpsrätten är ägnad ingiva allvarliga betänkligheter. Den krymper ytterligare näringsfrihetens område. Den kan försvåra det för ungdomen, som vill på egen grund skapa sig en framtid, att förvärva jord. Den sätter jordbrukets utövare i en särställning, i en osäkerhetssituation, som är okänd inom andra näringar. Den inskränker den enskildes rätt att förfoga över egendom, som ofta genom hans eget arbete och hans egen förtänksamhet fått värde. Förköpsrätten är ett utflöde av statens obotliga lust att tvångsvis dirigera, av en mentalitet, som sätter statens makt framför individens rätt. En oklar lagtext gör rätten än farligare, ger den i än högre grad karaktär av tänjbar befogenhet.

Sammanfattande kan man om departementschefens och utskottets riktlinjer för jordbruksrationaliseringen säga, att de alltför nära nalkas numera välkända normer för statsdirigerad planhushållning. Där finns underskattningen av det fria initiativet, dold under vackra och riktiga ord om detta fria initiativ. Där finns tvångshot i sedvanliga lösliga formuleringar, och där finns den svällande byråkratien. Om man jämför den administrativa apparaten, som skall nybildas i alla län, med de möjliga rationaliseringsuppgifterna i några av dem, får man en nästan drastisk illustration till den byråkratiska överbyggnadens disproportion till grunden. Man får en känsla av administration för administrationens egen skull.

Intet område torde väl lämpa sig sämre för tvångshushållningsexperiment än det svenska jordbruket med dess små enheter, med dess regionalt och lokalt skiftande problem med dess starka självständighetstraditioner. Man beklagar, att icke insikten härom i högre grad påverkat utformningen av riktlinjerna, man beklagar, att vi än en gång fått se uttryck för bristande psykologiskt intresse, och man vågar uttala förhoppningen, att de svenska jordbrukarnas inneboende lust att göra sin näring effektiv och samhällsekonomiskt bärkraftig skall vara stark nog att övervinna även de svårigheter man i god

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
avsikt, men i ovist nit rest i vägen här och var vid genomförandet av denna reform.

Herr talman! Jag kommer att ansluta mig till utskottets förslag med de förändringar som påyrkas i reservationerna nr 1—3 och vilka innebära *att* hushållningssällskapen även i fortsättningen skola jämte driftrationaliseringen omhänderha jordförbättringsverksamheten, *att* jordbrukets eget inflytande i lantbruksnämnderna stärkes, *att* löneställningen för hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas personal blir lika samt *att* förslagen om förköps- och expropriationsrätt avslås.

Herr **Herlitz:** Herr talman! Då jag tar till orda i denna debatt är det i syfte att försöka i någon mån ge uttryck åt vad de ledamöter av riksdagen tänka, som i dag efter att under ett dygn ha sökt studera utskottsutlåtandet gå att fatta beslut i denna för hela vår framtida jordbrukspolitik så betydelsefulla fråga.

Den tanke, som vi framför allt ha i detta läge, är ju egentligen den, att vi inte äro i stånd att tänka någonting själva! Det har inte varit möjligt för oss att med ledning av det papper, som vi ha framför oss, klargöra vad vi egentligen inbjudas att besluta om. Ty här tillämpas ingalunda någon ny metod, utan bara den gamla vanliga slentrianen i riksdagsarbetet, att då det är en stor fråga, så inbjuder först Kungl. Maj:t och sedan utskottet riksdagen att, som det heter här, »medgiva att åtgärder för jordbruksnäringens främjande må vidtagas i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående angivits». Och så sättas vi att läsa igenom vad utskottet skrivit. Även om vi hoppa över reciterna, som i och för sig kunna vara mycket intressanta, och begränsa oss till utskottets uttalanden, blir det 50 à 60 sidor, som vi skola gå igenom med blyertspenna i handen och där vi mitt i alla motiv och resonemang skola stryka för det som verkligen är avsett att ge uttryck för riksdagens vilja.

Varför skall jag nu möda mig därmed? Ja, det är av den enkla anledningen, att jag känner på mig, att det kräves av mig. Svenska folket kräver det av mig; det har den föreställningen om oss riksdagsmän, att vi skola bilda oss en klar mening om vad vi besluta. Jag är inte så världsfrämmande, att jag inte vet, att det mesta får i realiteten avgöras i utskotten, men det kan finnas folk som har lust att ta reda på sakerna litet närmare. Det blir utomordentligt besvärligt om vi skola ta oss för att med ledning av papperen t. ex. göra fullkomligt klart, vilka de olika huvudlinjerna äro i fråga om understödet för mindre jordbruk. Visst kunna vi hitta det, om vi äro duktiga att läsa snabbt o. s. v. Sådant hör ju till mitt yrke, men det är kanske svårare för andra. I varje fall tar det sin ordentliga tid.

Jag erinrar mig i detta sammanhang, att den kommitté, som lade fram planer för riksdagstryckets förenklande, beredde mig den glädjen att i anslutning till sådana här klagovisor, som jag har upphävt vid flera tillfällen tidigare, uttala sig för ett skarpare särskiljande av kläm och motivering, alltså någonting som gör det möjligt för enkla riksdagsmän att få klart för sig vad det är de ta på sitt ansvar att besluta. Men jag såg till min ledsnad, att då bankoutskottet yttrade sig över förslaget, var denna tanke alldeles borttappad. Jag vill emellertid i detta sammanhang överräcka en blomma till statsrådet Möller. Vi fingo för en tid sedan en proposition angående bostadspolitiken, och där hade på ett utomordentligt föredömligt sätt gjorts en sammanfattning i klara punkter, som gav vid handen vad det skulle beslutas om.

Jag nämnde reservationerna, och jag kan inte underlåta att sätta fingret på dem ytterligare — jag tänker närmast på bondeförbundsreservationen. Jag kan föreställa mig, att den är skriven med den tanken, att herrar bondeförbundare

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
skola rösta med den, medan man däremot inte förutsätter, att några andra komma att studera den och ta ståndpunkt till dess enskildheter. Från denna förutsättning är den utmärkt skriven. Men vilja herrarna, att vi verkligen skola läsa den? Försök att följa med: »Den yttre rationaliseringen» heter en rubrik på s. 194. Därunder följer ett stycke, som är transumerat. Med hjälp av registret hittar man detta transumerade stycke. D. v. s. man får veta att det börjar på s. 75, men så får man läsa stycke efter stycke, tills man hittar den mening som slutar på det sätt som reservanterna ange. Det råkar vara precis mitt i ett stycke. På det sättet är det med de flesta transumeringarna. Jag försäkrar herrarna, att det kräves en verklig forskarmöda för att göra klart för sig vad bondeförbundet här vill.

Herr talman! Jag hoppas, att detta inte uppfattas bara som ett intresse för formalia, ty det är ju ändå en realitet det är fråga om. Vad jag strävar efter är, att vi skola kunna göra riksdagsbehandlingen till en realitet, att vi i någon mån själva skola kunna ta ståndpunkt till frågorna. Vi få inte ordna det på det sättet, att vi liksom bara låtsas att besluta, utan vi skola försöka att så långt det är möjligt göra folkstyrelsen till en verklighet.

I anslutning till det sagda har jag ytterligare att till utskottet framställa några frågor. Ponera att man har skalat ut vad som är avsett att vara utskottets uttalanden och riksdagens blivande uttalanden. Jag frågar då — och det är en mycket viktig fråga: hur skola dessa uttalanden förstås? Vilken, om jag så får säga, rättslig valör ha de? Vi skola »medge, att åtgärder vidtagas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som angivits». Nu kan det betyda två saker. Antingen kan det betyda ett principuttalande, en opinionsyttring från riksdagens sida, som anger ramen för ett fortsatt arbete, i vilket riksdagen kommer att i vanliga former deltaga genom att anslagsäskanden framläggas o. s. v. Men uttalandet kan också tolkas så, att vi härmed definitivt ge vårt samtycke till de i dessa diffusa former beskrivna åtgärderna.

Jag skall be att få konkretisera denna frågeställning genom att direkt fråga om följande saker, som jag har antecknat.

Är det meningen, att vi härmed ge vårt samtycke i bindande form till grunderna för den statliga låne- och bidragsverksamheten för främjande av yttre rationalisering (s. 83)?

Komma vi att ge Kungl. Maj:t fullmakt att driva en »aktiv inköpspolitik» (s. 83)?

Ge vi Kungl. Maj:t ett bemyndigande jämlikt § 77 regeringsformen till avhändande av kronan tillhörig egendom (s. 92)?

Fastställa vi med bindande verkan grunderna för bidrag till inre rationalisering (s. 108)?

Fastställa vi definitivt organisationen av lantbruksnämnderna och allt vad det heter (s. 126)?

Fastställa vi grunderna för stöd åt mindre jordbruk (s. 103); är det alltså ett definitivt beslut vi fatta i denna viktiga fråga, eller återkommer den?

Ge vi Kungl. Maj:t en fullmakt att ta ut importavgifter (s. 169)? Det är en mycket viktig fråga, mina herrar.

Ge vi slutligen Kungl. Maj:t fullmakt till s. k. »kvantitativ importreglering» (s. 169)?

Jag vore benägen att utan vidare föreställa mig, att sådana här uttalanden inte på allvar kunna uppfattas såsom bindande beslut från riksdagens sida. Men jag har hört från så många håll, att de skola uppfattas på detta sätt, att jag därav känner mig föranlåten att till utskottets ärade vice ordförande såsom representant för utskottet framställa en direkt fråga: hur äro dessa uttalanden att fatta?

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

Herr **Krügel:** Herr talman! Jag hade nog tänkt mig ett mera uttömmande anförande i denna viktiga och på alla sätt betydelsefulla fråga än jag nu kommer att hålla, jag hade tänkt mig deklarera min principiella inställning till det förslag, som här föreligger till jordbruksnäringens fromma. Jag hade också tänkt mig att åtminstone röra vid några av de många viktiga detaljer som förslaget innehåller, men efter det mycket förtjänstfulla och utförliga anförande, som herr Jonsson i Fjäle nyss höll å utskottsmajoritetens vägnar, finner jag det opåkallat, att ytterligare representanter för majoriteten fortsätta debatten. Jag vill alltså i stort sett inskränka mig till att instämma med herr Jonsson. Men jag begränsar mig också på detta sätt, därför att jag har en bestämd känsla av att kammaren är i uppbrottsstämning. Åtminstone ha under långa stunder av eftermiddagen de tomma bänkarna här vittnat om att intresset för detta ärende inte är det man skulle kunnat vänta sig, eller också ha ledamöterna utgått från att saken är klar utan vidare.

Jag vill emellertid säga, att det gläder mig ofantligt, att denna fråga förts så långt fram. Jag räknar med att den om någon timme genom beslut i denna kammare och kanske också i medkammaren är i hamn, och jag är övertygad om att jag inte är ensam om att glädja mig däröver. Jag lever bland en befolkning, som räknar inom sig många småbrukare och lantbrukare i övrigt, och jag vet, att de vänta på denna reform och i den se ett tecken på en god framtida utveckling av sin näring. Det är många, sade jag — jag tror inte att jag överdriver om jag säger, att det är hundratusen och flera som vänta detta tillfälle att få komplettera sina jordbruk för att på så sätt åstadkomma lönsamhet och därmed också möjlighet till en levnadsstandard, en livsföring jämförlig med vad andra samhällsgrupper i deras ställning ha. En sådan förmån ha dessa många småföretagare inom jordbruksnäringen hittills knappast haft, och det är därför som jag vet, att de vänta sig mycket av förslaget.

Det skulle kunna vara en del att invända mot herr Domös funderingar angående exempelvis förköpsrätten och expropriationsrätten, som han klandrade så starkt. Jag tror emellertid, att jag kommer sanningen rätt nära, om jag utgår från att herr Domö mera tog i betraktande, att han var skyldig att vid detta tillfälle avge en politisk deklaration för sitt parti. Han hade nog utformat sitt yttrande mera med tanke härpå än med tanke på förslagets sakliga innehåll. Ty det kan inte vara herr Domö obekant, att vi redan ha institut av en karaktär, som någorlunda motsvarar förköpsrätten. Jag syftar på optionsrätten, som ju tillämpats länge mellan staten och arrendatorer, och på expropriationsrätten, som ju länge varit i bruk i detta land. Någon utvidgning på det området kan man väl därför inte tala om. Man kan heller inte tala om någon väsensskillnad mellan å ena sidan förköpsrätten och å andra sidan vad jag nyss kallade optionsrätten.

Jag skall begränsa mig till dessa korta anteckningar, herr talman! Men innan jag slutar skall jag begagna tillfället att via protokollet få till statsrådet Sköld — som nu har lämnat denna sal — rikta ett tack för de förtjänster han har inlagt om detta förslag, denna reform. Ingen har väl som han arbetat på att lösa jordbrukets problem, och jag tror, att jag har många i mitt sällskap, när jag tackar honom varmt och hjärtligt för det arbete han har nedlagt härpå.

Jag har för närvarande intet yrkande, herr talman, men jag kommer att i voteringarna ansluta mig till utskottsförslaget.

Häri instämde herrar *Anderberg* och *Lindgren*.

Herr **Nilsson, Bror:** Herr talman! Då jag är övertygad om att det är talmannens önskan, att vi skola komma till beslut i kväll i denna viktiga fråga, skall jag i likhet med den föregående ärade talaren avstå från att hålla det

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
anförande i frågan, som jag ursprungligen hade tänkt hålla, och inskränka mig till att bemöta ett par uttalanden som fällts här under debatten.

Herr Jonsson i Fjäle talade om att man skulle se realistiskt på frågan om producentbidraget till innehavarna av de ofullständiga jordbruken. Vidare påstod herr Andersson i Bussjö, att bondeförbundet när det gällde denna detalj hade handlat enligt några partipolitiska grundsatser, och han syntes vara ångerköpt över att han hade gått med på att slopa behovsprövningen för dessa producentbidrag. Jag tänker därför deklarera min syn på denna sak.

Jag går ut ifrån att det inte blir möjligt att på mycket länge, i varje fall inte under den nu levande generationens tid, verkställa den rationalisering av brukningsdelarna, som lagförslaget innebär och som jag finner lovvärd och önskvärd. Men om vi skola uppnå den produktionsvolym, som förslaget åsyftar, nämligen att i huvudsak försörja svenska folket från det egna landets jordbruk, är det alldeles nödvändigt att ha med de mindre jordbrukarnas produktion. Och då man här går in för att det för denna önskvärda produktionsvolym skall betalas ett pris, som säkerställer, att jordbrukarnas standard blir lika med övriga samhällsmedlemmars, så finner jag det vara i konsekvens härmed att betala ett något högre pris till de mindre jordbrukarna, eftersom de äro bevisligen handikappade i produktionshänseende. Produktionen är nämligen dyrbarare för dem. Det är dyrare för dem att framställa mjölk, animalier och gröda än vad det är för de större jordbrukarna, som kunna utnyttja maskinell kraft etc. Vetenskapliga undersökningar ha gett tillräckligt med belägg härför.

När det således här utlovas, att jordbruket för den produktionsvolym, som behövs för landets försörjning, skall erhålla skälig betalning, anser jag det vara fullt konsekvent att ge ett särskilt stöd åt det mindre jordbruket. Detta bör icke kallas för fattigunderstöd eller betraktas på annat sätt än det allmänna stöd man ger alla landets jordbrukare. Jag kan inte förstå, varför det stöd, som vi under hela krigstiden ha gett småbrukarna för att främja produktionen av livsmedel, nu plötsligt skall betraktas som ett fattigunderstöd som skall avskaffas. En dylik uppfattning är absolut inte förenlig med de deklarationer om frihet från tvång, som ha gjorts i fråga om de åtgärder som det här är fråga om att vidta. Departementschefen har ju förklarat, att de föreslagna åtgärderna skola vara helt tvångsfria. Han underströk detta än en gång i ett yttrande i andra kammaren, som jag hade tillfälle att höra. Hur ställer det sig emellertid vid en generationsväxling, när en nu levande småbrukare, som får detta understöd, skall sälja sin gård? Då köparen är medveten om att han för sin del inte får samma producentbidrag för mjölken som den tidigare ägaren, måste säljaren helt naturligt godta ett lägre pris för sin gård. Köparen räknar ut vilket lägre pris han kan bjuda med hänsyn till att han förlorar det producentbidrag på 480 kronor, som den tidigare ägaren haft för mjölken.

Det är icke rättvist och honnett mot denna stora och betydelsefulla samhällsgrupp att förfara på detta sätt. Jag kan därför inte biträda den avveckling av det speciella stödet åt småbruket, som föreslås i den kungl. propositionen, utan ansluter mig till den reservation som i denna del avlämnats av mina meningsfränder i det särskilda utskottet.

Jag har, herr talman, även en annan sak på hjärtat, som inte berörts här tidigare under debatten och som jag skall be att få säga några ord om. Jag understryker än en gång, att det är rätt och riktigt att i möjligaste mån återställa de gamla svenska bondgårdarna i deras ursprungliga skick. Man har styckat sönder dessa utan att hålla i minnet den urgamla princip, som tidigare har gällt vid styckning och skapandet av hemman här i landet, nämligen besuttenhetsgränsen. Jag godkänner för min del de hjälpmedel, som propositionen innehåller, när det gäller att utföra detta betydelsefulla arbete, så vida dessa

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
hjälpmedel »bliva med beskedlighet brukade», som det står i den gamla lagtexten.

Men jag väntar mig, herr talman, inte lika mycket av denna reform som många här i landet synas göra. Man hör ofta sägas, att producenterna av livsmedel inte kunna räkna med att i ekonomiskt hänseende uppnå full jämställdhet med övriga tillverkare av andra varor här i landet, förrän jordbruket genomgått en viss rationalisering. Man framställer således rationaliseringen såsom ett medel att nå denna likställighet. Man väntar sig med andra ord av jordbrukets rationalisering, att den skall medföra ett väsentligt förbilligande av livsmedelsproduktionen. Jag måste för min del uttrycka mina bestämda tvivelsmål på den punkten. Jag tror att de som hysa dylika förväntningar komma att missräkna sig. Inom det ofullständiga och mindre jordbruket i vårt land finns det nämligen så mycket sekunda arbetskraft, som kan tillvaratas under nuvarande produktionsformer, att detta mer än väl uppväger det handikapp som man har på andra områden. Vid organiserandet av arbetsblocken under kriget visade det sig att, om jag minns rätt, omkring en halv miljon kvinnor deltaga i livsmedelsproduktionen här i landet. Jag har framlevt mitt liv som rådgivare åt de mindre jordbrukarna och som jordbrukslärare och jag vet därför i vilken stor utsträckning mindervärdig eller sekunda arbetskraft hittills kunnat användas inom det mindre jordbruket. Man har där kunnat utnyttja åldringars och barns arbetskraft. Då jag själv är småbrukarson, må det vara mig tillåtet att i dag, då en epok av det svenska jordbrukets historia går i graven, utan sentimentalitet erinra om att småbruket har betytt mycket för Sverige. Det skulle ta alltför lång tid att här skildra småbrukets viktiga roll i vårt land, och jag skulle inte medhinna detta utan att bryta mot det löfte, som jag givit talmannen, att i görligaste mån begränsa mitt anförande. Jag vill dock fastslå, att vi icke skulle ha haft den rikliga tillgång på mjölk och animalier, som vi trots allt kunnat glädja oss åt under kriget, om inte dessa många tusenden kvinnor, barn och åldringar hade arbetat i småbruket, medan mannen var ute och vaktade rikets gränser. Det är deras arbete som vi ha att tacka för att våra livsmedelsransoner ha kunnat hållas på en betydligt högre nivå än vad folket i andra länder haft.

Någon kanske invänder, att vårt land väl inte kommer att förlora dessa människors arbetsinsats, även om arbetet inom jordbruket rationaliseras. Jo, jag anser nog att det är uppenbart, att deras tidigare mycket stora arbetsinsats komma vi att förlora. Jag ser det för övrigt endast som en akt av social rättvisa, att dessa medborgare få ett lindrigare arbete. Det kan inte vara socialt tillfredsställande, att kvinnor, barn och åldringar skola behöva arbeta så hårt som de hittills måst göra inom småbruket. Medgivas måste dock, att det nationalekonomiskt varit av stor betydelse, att denna arbetskraft, som inte kunnat få sysselsättning inom andra produktionsgrenar, kunnat utnyttjas inom det mindre jordbruket. I den mån som rationaliseringen genomföres och jordbruksenheterna bli större, kommer det för kvinnorna att bli nödvändigt att helt ägna sig åt hemmen. Möjligheterna att utnyttja deras arbetskraft i produktionen komma att minska. Det kommer överhuvud taget inte att finnas samma möjligheter som tidigare att i jordbruket använda sekunda arbetskraft. Man kommer att bli hänvisad till att använda lejd kvalificerad arbetskraft. Därigenom komma med all säkerhet inte några billigare livsmedel än tidigare att kunna föras i marknaden.

Jag vill härutöver, herr talman, ge uttryck för den glädje som jag känner över att enighet nu uppnåtts om att jordbrukets lönsamhet skall upprätthållas. Jag hoppas att jordbrukets män och kvinnor och framför allt dess ungdomar måtte beakta detta. Jag hoppas även att det inte såsom ett huvudintryck från

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
denna debatt måtte spridas i landet den uppfattningen, att vi ha varit oense. Det är jämförelsevis små saker, varom vi nu tvista, och i det stora hela äro vi ju alla överens. Det gläder mig att vi ha kunnat uppnå nationell samling kring beslutet att jordbrukets lönsamhet skall vidmakthållas och att jordbrukets folk skall få jämställdhet med andra yrkesutövare i fråga om sin levnadsstandard. Vi må därför hoppas, att ungdomen med hopp och tro må gå framtiden till mötes och i större utsträckning än hittills stanna vid jordbruket.

Under uttalande av denna förhoppning ber jag, herr talman, att få sluta med att säga, att jag vid omröstningen kommer att ansluta mig till de reservationer som ha avgivits av herr Tjällgren m. fl.

Herr **Linderot:** Herr talman! Jag skall följa vissa goda föredömen och avstå från varje detaljdiskussion i den föreliggande frågan.

Jag tillåter mig att i största allmänhet uttala min tillfredsställelse över att jordbruksfrågorna och i djupare mening hela jordbrukspolitiken ha tagits upp till behandling på sätt som här skett. 27-mannakommittén presterade ju ett inte alltför bra utlåtande när den var färdig med sitt arbete. Kungl. Maj:t förbättrade det, och nu har utskottet ytterligare något förbättrat vad Kungl. Maj:t har föreslagit.

Jag vill, herr talman, i korthet meddela, att jag kommer att rösta för utskottets förslag, men jag gör detta, det vill jag uttryckligen fastslå, med den mening som här har utformats av herr Herlitz. Jag tror att det är ganska nödvändigt att vi tillse att det med eftertryck skrives in i protokollet, att då vi här ansluta oss till det föreliggande utskottsutlåtandet i dess helhet, så sker detta icke utan reservationer. Det är åtskilliga formuleringar som vi skulle vilja ha annorlunda. Men om detta beslut uppfattas på det sätt, som herr Herlitz, om jag förstod honom rätt, förklarade, att han själv fattade det. nämligen som ett principbeslut, som icke innebär att riksdagen har bundit sig för varje detalj som möjligen kan finnas utskriven i utlåtandet, utan att riksdagen i fortsättningen kommer att få ta ståndpunkt till de olika frågor, som här äro berörda och som gälla jordbruket i dess helhet — ja, i så fall kunna vi också rösta för utskottets utlåtande.

Då jag här inte ingår på någon detaljgranskning, ber jag i stället att få hänvisa till vår partimotion II: 380. I denna motion äro de väsentliga av de synpunkter, som vi från det kommunistiska partiets sida ha haft att anföra i fråga om hela agrarpolitiken, utformade. Om jag hänvisar till denna motion, bör det väl inte kunna uppstå några missuppfattningar för framtiden på grund av att jag här inte ingår på någon detaljdiskussion av det föreliggande utlåtandet. Jag har nämligen den uppfattning, som vi ha uttryckt i vår motion, att man i vissa mycket väsentliga delar har tagit problemen om bakfoten. Jag tror exempelvis inte, att man skall tillmäta frågan om arealstorleken en så grundläggande betydelse som man har velat göra. Det är ändå til syvende og sidst inte frågan om arealstorleken, som är det avgörande, utan det är arbetets produktivitet. Jordbruksarbetets produktivitet avgör i det långa loppet, hur lönsamt jordbruksarbetet skall kunna bli. Därför borde man vid utformningen av den statliga politiken i fortsättningen inte alltför mycket hänga fast vid familjejordbruksidén, som naturligtvis har åtskilligt som talar för sig, inte minst traditionen, men som faktiskt ändå inte är den ekonomiska lösning på lång sikt, som måste eftersträvas i jordbruket.

Det kan, herr talman, vara tillräckligt med dessa deklarationer.

Jag vill till sist instämma med herr Krügel då han till statsrådet Sköld uttalade ett tack för statsrådets initiativ och arbete för dessa frågor i riksdagen. Jag instämmer så mycket hellre i vad herr Krügel därvidlag sade, som

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
vi i det kommunistiska partiet väl kanske voro de första som började att företräda en annan mening gentemot statsrådet Sköld, som har idealiserat arbetarsmåbruken och företrätt linjer som nog i ganska hög grad ha hämmat en riktig utveckling på jordbrukspolitikens område. När statsrådet Sköld nu i stort sett har slagit in på nya vägar, så anser jag detta också vara mycket tacknämligt och prisvärt.

Med de reservationer, som jag sålunda har gjort, och med den förklaring, som jag avgivit om hur jag uppfattar det beslut, som riksdagen nu går att fatta, ber jag, herr talman, att få deklarera att jag i voteringarna kommer att ansluta mig till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! När denna debatt nu tydligen kommit fram mot sitt slut, vill jag gärna beledsaga dagens beslut med några ord.

Då man går att fatta detta beslut, kan man väl inte undgå att i någon mån tänka på förra gången det svenska samhället vidtog åtgärder för att skapa en grundval för bättre jordbruksteknik. Från medeltidens slut och fram till 1800-talets början hade det svenska jordbruket tekniskt sett stått stilla på grund av den stora jordsplittringen och jordägornas sammanblandning. Då genomfördes genom upprepade beslut skiftesverket. Det tog hundra år innan det blev till fullo genomfört och innan man alltså i större delen av vårt land fick de enskilda jordbrukarnas ägor samlade. Därmed lade man också grunden till hela den storartade utveckling, som det svenska jordbruket undergått i modern tid.

I detta skiftesverk bibehöll man emellertid de sedan urminnes tider i stor mängd befintliga mycket små jordbruken, där människorna alltid ha levat i fattigdom. Detta var väl ofrånkomligt under 1800-talet med dess folköverflöd och brist på arbetsmöjligheter. Den inställning, som accepterade detta tillstånd, har följt oss ända in i detta århundrade, och det har även i vår tid vidtagits åtgärder för att utvidga och befästa detta system med en mängd alldeles för små icke bärkraftiga jordbruk.

Med anledning av vad herr Linderot här yttrade om min rent personliga inställning, vill jag på denna punkt säga, att herr Linderot i det hänseendet tar absolut fel. Han lär inte kunna finna något exempel på att jag har idealiserat det ofullständiga jordbruket. Jag hann som jordbruksminister förra gången endast genomföra arrendeegnahemsreformen, som var det första steget att grunda bärkraftiga bondejordbruk genom statens medverkan. Arbetaresmåbruken äro inga jordbruk i egentlig mening. De äro stödjordbruk, och de skapades inte för att befrämja jordbruksnäringen utan för att skapa ett ekonomiskt stöd för de norrländska skogsarbetarna. Men alldeles bortsett härifrån vill jag inte på något sätt stryka ut mig ur det skuldregister, som vi alla, vilka deltogo i den svenska politiken under 1920-talet, väl få nöja oss med att vara antecknade i.

I alla fall har det ju numera visat sig, att utvecklingen tar andra fåror. I det praktiska livet försvinna varje dag ofullständiga jordbruk. De sammanläggas med andra jordbruk, och i vissa fall helt enkelt bara försvinna de. Jag kan erinra om en uppgift, som jag fick under en diskussion i Östergötland, att i en socken där ha under loppet av tjugo år bortemot fyrtio procent av de små ofullständiga jordbruken försvunnit. Det var hundratals ofullständiga jordbruk, som helt enkelt inte funnos till längre. Statistiken visar oss att utvecklingen är sådan, och i det praktiska livet se vi jämt och ständigt exempel på, å ena sidan att folk inte längre kan hålla sig kvar på dessa små ställen och å andra sidan hur de små jordbrukarna eftersträva att göra sina jordbruk större

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
och därigenom också öka deras bärkraft och förbättra sina utkomstmöjligheter.

Det föreliggande förslaget avser att utgöra ett stöd för den nu inledda naturliga utvecklingen, en kraftkälla och även en riktfyr. Förslaget skall nämligen inte bara stödja utan också i viss mån leda, även om det endast sker på upplysningens väg. Ty det är faktiskt så att den naturliga rationaliseringen — herr Mannerskantz må ha vilken uppfattning som helst, om den saken — går ofta vill. Jag ser ständigt exempel på förslag till sammanslagning av jordbruk, som om de skulle fått genomföras inte kommit att innebära framsteg utan tillbakagång. Jag vill säga herr Mannerskantz, att det går inte att med exempel från »otaliga fall» visa, att koncessionslagen har förhindrat en förnuftig rationalisering. Jag skulle vara ytterligt intresserad av att få se en lista på alla dessa otaliga fall. Jag är dock övertygad om att en sådan lista kan herr Mannerskantz inte prestera.

Jag måste för min del uttala min stora tillfredsställelse över att det blivit en så stor samling omkring det beslut — jag tar det i förskott — som här nu kommer att fattas. Denna samstämmighet har inte kunnat uppnås utan eftergifter. Man har sagt, att det i regeringsförslaget har skett många uppmjukningar, att många skarpa kanter ha rundats av. Detta är sant. Men vad vi ha gjort har egentligen inte varit annat än att vi ha försökt att tänka oss in i hur jordbrukskommitténs principer skulle tillämpas i det praktiska dagliga arbetet. Och med den rika mångfald av situationer, som det praktiska livet alltid erbjuder, är det självklart, att vi måste bli mindre självsäkra, skriva försiktigare och mjukare och ge möjligheter till att följa den naturliga utvecklingen utan ett alltför hårt fasthållande vid vissa bestämda principer. Utskottet har sedan fortsatt och uppmjukat ännu mera. Utskottsmajoriteten har varit mycket tillmötesgående, och det kan väl till och med ifrågasättas, om den inte varit för tillmötesgående på vissa punkter. Jag skall emellertid inte uppehålla mig vid dem här.

En ärad ledamot av riksdagen hade häromdagen en artikel publicerad, där han räknade upp på tre spalter hur många eftergifter utskottsmajoriteten hade gjort gentemot folkpartimotionen. Jag tillät mig fråga i andra kammaren, men fick inget svar, om det fanns en motsvarande lista på de eftergifter, som man på folkpartihåll gjort för att i utskottet komma fram till större enighet. Jag får nog säga, att eftergiftsviljan och jämkningsviljan inte ha varit särdeles stora hos vare sig folkpartiet eller bondeförbundet och att åtskilliga av de ting, som man här i dag tvistar om — eller rättare sagt som man från dessa partiers sida för fram i diskussionen — äro rätt mycket skådebröd; de sakna rätt mycket av praktisk betydelse. Jag vill bara ta en sådan sak, som när herr Heiding nyss stod här och talade om hur nyttigt det skulle vara att höja den så kallade marginalen mellan produktion och konsumtion från 92 till 96 procent, som om det någonsin i världen skulle bli någon sådan marginal fastställd. Men vad mera är: såvitt vi nu kunna se, kommer inte det svenska jordbruket att på tio år kunna prestera en överskottsproduktion. Så länge detta inte kan ske, är frågan om denna marginal utan all betydelse. Det kan inte vara någon mening, tycker jag, att bygga meningsskiljaktigheter på saker och ting, som ligga i en framtid, om vilken vi inte veta hur den kommer att gestalta sig.

På samma sätt förhåller det sig, när man säger, att vi skola ha ett basjordbruk, som är 10—15 hektar i stället för 10—20. Alla veta, att de mindre jordbruken här i landet starkt överväga i antal. Delar man in dem i grupper, överväga de mindre i varje grupp. Därav följer med matematisk nödvändig-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
het, att tyngdpunkten inom den grupp av jordbruk, som omfattar 10—20 hektar, ligger under siffran 15. Därför kommer det att bli bara en liten skillnad i genomsnittet mellan en grupp på 10—20 hektar och en grupp på 10—15 hektar. Då kan man invända: men varför ha ni då inte från utskottsmajoritetens sida tillmötesgått bondeförbundarna även på den punkten? Nej, det är därför att även om i detta fall skillnaden i själva verket är betydelselös, så skall man å andra sidan ha klart för sig, att ju bredare bas man har att bygga ett statistiskt resultat på, desto säkrare blir det.

Jag skall inte fortsätta att ytterligare brodera ut detta kapitel. Jag vill bara konstatera att utan varje tvivel skulle enigheten kunnat vara större i dag, om man ifrån särskilt bondeförbundets och folkpartiets sida velat bortse från små abstrakta, teoretiska ting och i stället tagit hänsyn till vad som i praktiken egentligen är betydelsefullt.

Jag skall inte ta upp en diskussion med högern om förköpsrätten och om expropriationen. Jag vill inte kasta ut flera stridsfacklor än jag redan gjort. Jag vill endast säga några ord om lantbruksnämndens sammansättning.

Jag tycker för min del — det kan ju vara känslan av tillfredsställelse med det, som man själv gjort — att det förslag, som jag på den punkten presenterat riksdagen och som utskottsmajoriteten accepterat, är en ganska god kompromiss mellan två naturliga intressen. Det ena av dessa intressen måste väl ändå vara, att när statsmakterna besluta en politik och anslå stora medel för att genomföra den, skall staten ha ett sådant inflytande över det organ, som tillämpar politiken, att det intresse, som statsmakterna bestämt sig för att gynna, också blir gynnat. Å andra sidan är jag den förste att medgiva, att det också är ett intresse, att jordbrukarna finnas representerade i alla de instanser, som här skola verka, för att jordbrukarna skola kunna göra sina röster hörda och tillvarataga jordbrukets intressen och även för att göra organisationerna väl sedda hos den jordbrukande allmänheten.

Nu är det så att med utskottets förslag blir det en liten majoritet i denna nämnd för statens intressen, bestående av ordföranden, lantbruksdirektören och två av regeringen utsedda ledamöter. Mot dem stå två av hushållningssällskapet utsedda ledamöter samt hushållningssällskapets sekreterare, som ju hushållningssällskapet självt valt. Det är fyra mot tre. Men jag kan vända på kakan och säga: i denna nämnd komma jordbrukarna att få minst fyra representanter och icke-jordbrukarna högst tre. Det är väl självklart, att hushållningssällskapen välja två jordbrukare. Någon har visserligen sagt, att eftersom landstingen nu skola ha del i hushållningssällskapen, kanske landstingsmännen komma att välja en icke jordbrukare. I verkligheten är det emellertid så, att det är lantbruksombuden, som skola, om de vilja, välja dessa ombud. Det blir alltså jordbrukare, som komma att välja jordbrukare. Jag garanterar, att så länge som jag är jordbruksminister skall åtminstone en av de kungavalda representanterna alltid vara jordbrukare, och hushållningssällskapens sekreterare, som äro valda av hushållningssällskapen, måste anses stå jordbrukarna så nära, att man kan säga, att det faktiskt blir en mycket starkt jordbruksinriktad majoritet, låt vara även där fyra mot tre. Jag tycker för min del att detta förslag är så hänsynsfullt mot båda dessa dominerande intressen, att man bör kunna godta det.

Den linje, som reservanterna föra fram, ger hushållningssällskapen majoritet. Med den envishet, som åtminstone här i kammaren visats i motståndet mot expropriation och i fråga om motvillighet att lägga samman icke bärkraftiga jordbruk, kan man riskera, anser jag, att det kan finnas vissa delar av landet, där man helt enkelt kommer att sätta sig över det beslut som riksdagen

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
nu kommer att fatta. Det finns under inga omständigheter någon anledning till att vi skulle försätta oss i detta läge.

Jag anser således att det förslag, som här framlagts, är väl utformat på denna punkt, så mycket mer som vi måste ta hänsyn till *vem* det i verkligheten är som bestämmer, om ett jordbruk skall bli större än vad det nu är. Det är ju inte staten, inte heller hushållningssällskapen, utan den *enskilde jordbrukaren själv*, som gör det. Förslaget är utformat på sådant sätt, att ingen kan tvingas att köpa och bruka mer jord än vad han själv vill. Skall det bli någon utökning av ett jordbruk, måste detta bero på den enskilde jordbrukarens egen vilja.

På något starkare sätt kan man väl överhuvud taget inte skapa garantier för att det blir jordbrukets egna synpunkter på dessa frågor, som bli avgörande. Det är därför helt enkelt ett livsvillkor för det allmänna och det allmännas organ att utöva sin verksamhet på sådant sätt, att de vinna den jordbrukande allmänhetens förtroende. Det kan här aldrig bli tal om något fogdevälde eller att gå emot de enskilda jordbrukarnas intressen, ty i så fall misslyckas man från det allmännas sida. Man måste från det allmänna och dess organ eftersträva att vinna förtroende. Därför blir ju. som allting i denna proposition också visar, det allmännas uppgift att sprida upplysning, undanröja svårigheter och hjälpa den enskilde jordbrukaren att genomföra sina åsikter.

Jag inledde mitt anförande med att påminna om skiftesverket. Jag har därmed inte velat säga, att det beslut, som nu här skall fattas, kommer att få samma räckvidd som skiftesverket fick på sin tid. Det vet jag helt enkelt inte, det vet ingen av oss, och det kommer heller ingen av oss att få veta. Det blir en efterkommande svensk allmänhet som får döma härom en gång i framtiden. Men jag har den bestämda meningen, att detta beslut kommer att bli impulsen till ett livligt intresse och en stark verksamhet för att lägga en ny teknisk och ekonomisk grundval för det svenska jordbruket. Det kommer att leda fram till att det svenska jordbruket rycker upp som en fullt likaberättigad näring vid sidan av alla övriga svenska näringsgrenar. Det är min tro, att så kommer att ske. Det är även min förhoppning, att det så småningom kommer att samla sig en stor enhällighet och en stark vilja från alla kretsar, som få med denna sak att göra, att genomföra verket på ett sätt som leder till nytta för det svenska jordbruket och det svenska samhället. Min tro är, att när någon tid har gått och allt det grums, som har blivit upprört i diskussionen under de senaste åren, har sjunkit till botten, så komma vi att kunna med mycket mindre förutfattade meningar och mycket mindre teorier men med mera sinne för det praktiska livets krav tämligen samstämmigt medverka till det besluts genomförande, som jag nu hoppas och antar, att kammaren kommer att fatta.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! Det har sina risker att i debattens sista stund kasta ut stridshandskar. Den, som herr statsrådet kastade nu, avsåg ju mig personligen. Herr statsrådet sade, att jag inte skulle kunna prestera en lista på fall, där koncessionslagen hindrat en rationalisering av jordbruksdelar. Från mitt omedelbara grannskap kan jag nämna tre fall direkt.

Det första fallet gäller en bonde på slättbygden, som har en liten gård på åtta tunnland åker och 100 tunnland skog. En granne till honom omedelbart intill har ungefär sju tunnland åker. Grannen är gammal och ville sälja sin gård. Slättbygdsbonden ville köpa den för att kunna tillmötesgå arren-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
datorns krav på bättre sysselsättning. Det blev avslag, därför att han hade denna gård på slätten. Hans skogsbehov framgår av att det inte fanns mer än fyra träd på den — och det var äppelträd i trädgården.

Det andra fallet gäller en gård på 225 tunnland. Bredvid den låg en gård på 50 tunnland, som var till salu. Då 225 tunnland är en besvärlig storlek för ett jordbruk att sköta, gjorde bonden hos jordbruksdepartementet vissa undersökningar för att få köpa den mindre gård, som var till salu. Det blev avslag.

Det tredje fallet gäller en bonde i mitt omedelbara grannskap. En arrendator ville köpa ett litet ställe på 14 tunnland, som låg gräns i gräns med hans ägor, så att han skulle få 49 tunnland sammanlagt. Han hade tre pojkar hemma, som han inte kunde behålla på gården, om han inte kunde bereda dem mera sysselsättning. Det blev intet av därför att han inte hunnit göra undersökningar på förhand. En ny ägare kom till den lilla gården, och nu sitter han med nedruttna hus och kan aldrig klara sig med sina 14 tunnland.

Herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! Jag skall inte säga någonting annat än att jag hoppas, att herr Mannerskantz vill personligen med mig diskutera dessa tre fall. Det kanske då kan komma omständigheter i dagen, som göra, att herr Mannerskantz inte blir lika säker på sin sak som i dag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjorde propositioner, först på godkännande av samt vidare på avslag å den nu föredragna paragrafen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Mannerskantz* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § i det av särskilda utskottet i utlåtandet nr 2 under punkten A 1 tillstyrkta lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda paragraf.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

2 §.

Herr **Andersson, Gunnar:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen, vari yrkas att i denna paragraf uttrycket »syskons barn» ersättes med »syskons avkomling».

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu ifrågavarande paragrafen samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den ändrade lydelse av första stycket, som förordats i den av herr Tjällgren m. fl. vid utlåtandet därom anförda reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens god-

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
kännande enligt utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Mannerskantz* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 2 § i det av särskilda utskottet i utlåtande nr 2 under punkten A 1 tillstyrka lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den ändrade lydelse av första stycket, som förordats i den av herr Tjällgren m. fl. vid utlåtandet därom anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Återstående delar av förevarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt.

Godkändes.

Utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

1 §.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på paragrafen.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på godkännande av samt vidare på avslag å den under behandling varande paragrafen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Mannerskantz* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § i det av särskilda utskottet i utlåtande nr 2 under punkten A 3 tillstyrkta lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda paragraf.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

109 §.

Godkändes.

110 §.

Herr **Sundelin:** Herr talman! Jag ber att få yrka, att 110 § fjärde stycket får den lydelse, som angives i reservation 5) och som återfinnes på sidan 201 i särskilda utskottets utlåtande.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggnignen ansetts härmed slutad; yttrade herr talmannen, att med avseende på den nu föredragna paragrafen yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock, av herr *Sundelin*, att paragrafen skulle godkännas med den ändring, som förordats i den av honom och herr Svensson i Ljungskile vid utlåtandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets förslag till paragrafens lydelse vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sundelin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 110 § i det av särskilda utskottet i utlåtande nr 2 under punkten A 3 tillstyrkta lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den ändring, som påyrkats av herr Sundelin.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Återstående delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å lagförslagen.

Nu föredrogs

Punkten B 1.

Utskottets yttrande under avdelningen Målsättningen för jordbrukspolitiken.

Herr **Tjällgren:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nummer 4, i vad den avser målsättningen för den framtida jordbrukspolitiken.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
godkännande av utskottets yttrande i nu förevarande del samt vidare därpå att kammaren skulle godkänna motsvarande del av den av herr Tjällgren m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 4) betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på godkännande av utskottets yttrande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Tjällgren* begärde votering, i anledning, varav uppsattes samt efter given varsel uppläste och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner särskilda utskottets yttrande i utlåtande nr 2 under avdelningen »Målsättningen för jordbrukspolitiken», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes motsvarande del av den av herr Tjällgren m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 4) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläste, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *von Heland* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja—94;
Nej—16.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstodo från att rösta.

Utskottets yttrande under avdelningen Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket.

Herr **Tjällgren:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nummer 4, i vad den avser avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket.

Herr **Sundelin:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 5) i vad den avser avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen anförde, att därunder yrkats 1:o) att utskottets yttrande skulle godkännas i nu ifrågavarande del; 2:o) att kammaren skulle godkänna motsvarande del av den av herr Tjällgren m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 4) betecknade reservationen; samt 3:o) att utskottets yttrande skulle godkännas med de ändringar, som förordats i herrar Sundelins och Svenssons i Ljungskile vid utlåtandet anförda reservation.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på godkännande av utskottets yttrande oförändrat vara med övervägande ja besvarad.

Utskottets yttrande under avdelningen Den yttre rationaliseringen.

Herr **Sundelin:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändring, som innefattas i reservation 5).

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)

Herr **Tjällgren:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen nummer 4, i vad den avser den yttre rationaliseringen.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, dels på godkännande av utskottets yttrande i nu förevarande del, dels på godkännande av utskottets yttrande med de ändringar, som förordats i den av herrar Sundelin och Svensson i Ljungskile avgivna reservationen, dels ock på godkännande av motsvarande del av herr Tjällgrens m. fl., med 4) betecknade reservation; och förklarades den förstnämnda propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Utskottets yttrande under avdelningen Den inre rationaliseringen.

Godkändes.

Utskottets yttrande under avdelningen Organisationen av rationaliseringsverksamheten.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! I anslutning till vad jag tidigare under debatten anfört får jag härmed yrka, att kammaren måtte godkänna utskottets utlåtande under avsnittet om organisationen av rationaliseringsverksamheten med den ändringen, att utlåtandet från och med det stycke å s. 127, som börjar med orden »Beträffande frågan» till och med det stycke å s. 131, som slutar med orden »hushållningssällskapen m. m.», skall ha följande lydelse:

»Vad angår valet av organ för den inre rationaliseringen är utskottet av den uppfattningen, att den del av den inre rationaliseringen, som avser förbättring av ekonomibyggnader, bör ligga hos lantbruksnämnderna. Däremot kan utskottet ej ansluta sig till den i propositionen intagna ståndpunkten, att jämväl jordförbättringsverksamheten skulle uppdragas åt lantbruksnämnderna. Hushållningssällskapen ha under sin mångåriga verksamhet uppnått synnerligen goda resultat på detta område. Det torde vidare vara obestridligt, att det i rådgivnings- och upplysningsverksamheten bland jordbrukarna är omöjligt att skilja på driftsrationalisering och jordförbättringsåtgärder. Om man skulle lägga jordförbättringsverksamheten hos lantbruksnämnderna, medan verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena utövas av sällskapen, måste följden härav bli, att en konstlad skillnad kommer att bestå mellan dessa båda grenar av rationaliseringsverksamheten, vilken kommer att bli till skada för denna verksamhet och medföra ökade kostnader för det allmänna genom att befattningshavarna ej kunna utnyttjas effektivt. Utskottet kan alltså godtaga vad i propositionen föreslagits angående den lokala organisationen av rationaliseringsverksamheten med den avvikelsen att jordförbättringsverksamheten liksom hittills bör omhänderhavas av hushållningssällskapen. Såsom en konsekvens härav torde även de nuvarande torrläggningsnämnderna böra bibehållas.

Vad angår lantbruksnämndernas sammansättning kan utskottet icke finna departementschefens förslag fullt tillfredsställande. Den representation, som jordbruket enligt detta förslag skulle erhålla i lantbruksnämnden, kan nämligen icke anses tillräcklig för att önskemålen om att rationaliseringsverksamheten skall bli en jordbrukets egen verksamhet och det praktiska såväl större som mindre jordbruket erhålla en stark representation i nämnden kunna anses uppfyllda. Utskottet anser därför att lantbruksnämndens sammansättning

Ang. riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. (Forts.)
bör ändras så, att antalet ledamöter ökas med två och att de båda nytillkommande ledamöterna skola utses av hushållningssällskapet.

De frågor, som lantbruksnämnderna få att behandla, komma otvivelaktigt i många fall att bliva svårlösta och grannlaga, och avgörandena måste i stor utsträckning grundas på en allmän bedömning av läget. Vidare måste ofta snabba avgöranden träffas även i spörsmål av ej oväsentlig ekonomisk räckvidd, exempelvis då det gäller att taga ställning till frågor om inköp eller försäljning av fastigheter eller om utnyttjande av förköpsrätten. Om verksamheten skall leda till avsett resultat, är det därför enligt utskottets mening nödvändigt att lantbruksnämnderna, såsom även förutsatts i propositionen, skola erhålla befogenhet att inom rätt vida gränser självständigt handlägga och avgöra även ärenden av större vikt. Vad angår den i propositionen berörda frågan om löneställningen för den främste befattningshavaren hos lantbruksnämnden — lantbruksdirektören — vill utskottet framhålla, att man i princip bör uppehålla likställighet i lönehänseende mellan lantbruksnämndernas och hushållningssällskapens befattningshavare. Vad speciellt angår lantbruksdirektören och hushållningssällskapets sekreterare tala särskilt starka skäl för en sådan likställighet. Dessa båda befattningshavare komma att var på sitt håll leda en synnerligen viktig verksamhet. Att göra en skillnad i lönehänseende mellan dem synes, även om skillnaden i och för sig skulle bli ganska ringa, ägnat att giva intryck av en underskattning av betydelsen av sällskapens verksamhet, vilken ej kan vara annat än till skada för rationaliseringsarbetet. Möjligheten till urval av personer med särskild läggning för de olika sysslorna skulle vid olika lönesättning minskas. Huruvida dessa befattningshavare böra placeras i 29 lönegraden, såsom i propositionen föreslagits beträffande lantbruksdirektörerna, eller i 28 lönegraden, såsom i propositionen nr 76 förordats i frågan om hushållningssällskapssekreterarna, synes däremot i och för sig icke äga någon avgörande betydelse. Utskottet anser det ej erforderligt att i detta sammanhang taga definitiv ställning till frågan om den lönegrad, vari lantbruksdirektörerna böra placeras.»

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner, först på godkännande av utskottets yttrande i nu föredragna del samt vidare enligt herr *Mannerskantz* yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Utskottets yttranden under övriga avdelningar.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten B 1.

Bifölls, i vad den ej kunde anses besvarad genom kammarens föregående beslut.

Punkterna B 2 och C.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Lagförslag om uppsikt å jordbruk m. m.

Föredrogs ånyo särskilda utskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om uppsikt å jordbruk m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 februari 1947 dagtecknad proposition, nr 78, vilken hänvisats till särskilda utskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

Lagförslag om uppsikt å jordbruk m. m. (Forts.)

1) lag om uppsikt å jordbruk;

2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk;

3) lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom;

4) lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;

5) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;

6) lag angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord;

7) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom; samt

8) lag om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft tre i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionen i första kammaren nr 265 av herr *Mannerskantz* m. fl. samt motionerna i andra kammaren nr 397 av herr *Karlsson* i Stuvsta m. fl. och nr 398 av herr *von Seth* m. fl.

I motionerna I: 265 och II: 398, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen skulle dels avslå förslaget till lag om uppsikt å jordbruk, dels hos Kungl. Maj:t äska nytt förslag till sådan lag gällande allenast de brukningsdelar, på vilka den sociala arrendelagstiftningen ägde tillämpning, dels ock avslå förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen, med avslag å de likalydande motionerna I: 265 och II: 398, måtte antaga de av Kungl. Maj:t genom propositionen framlagda lagförslagen; samt

B. att motionen II: 397, i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av, utom andra, herrar *Mannerskantz, Sundberg, Isaksson, Larsson* i Karlstad och *Hæggblom*, vilka på åberopade grunder hemställt, att riksdagen i anledning av motionerna I: 265 och II: 398 måtte

dels avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om uppsikt å jordbruk,

dels hos Kungl. Maj:t äska nytt förslag, som inskränkte sig till de brukningsdelar, på vilka den sociala arrendelagen ägde tillämpning, och

dels avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Herr **Mannerskantz:** Herr talman! Med hänsyn till den långt framskridna tiden och under hänvisning till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen nr 4, i vilken hemställes, att riksdagen måtte avslå de med 1 och 3 betecknade lagförslagen, skall jag inskränka mig till att yrka bifall till denna reservation. I övriga delar har jag ingen erinran mot Kungl. Maj:ts förslag.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats dels att

Lagförslag om uppsikt å jordbruk m. m. (Forts.)
vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Mannerskantz*, att kammaren skulle med bifall till den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen i övrigt bifalla vad utskottet hemställt.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Mannerskantz* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel uppläste och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Mannerskantz yrkande i frågan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläste, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo särskilda utskottets utlåtanden:

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 43 § förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom; samt

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till skydd mot sand- och jordflykt.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 19 § 1 mom. förordningen den 11 juli 1919 (nr 406) angående försäljning av pilsnerdricka, m. m., bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 67 § barnavårdslagen den 6 juni 1924 (nr 361), bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 57, i anledning av väckt motion om gottgörelse åt jordägare i Kumla m. fl. socknar för förluster, åsamkade av Sagåns översvämning år 1944;

nr 58, i anledning av väckta motioner om åtgärder för förvärv för kronans räkning av nu återstående bruksåbohemman;

nr 59, i anledning av väckt motion om utredning och förslag rörande erforderliga åtgärder på den skogliga statistikens område;

nr 60, i anledning av väckt motion om översyn av gällande bestämmelser angående högre skoglig utbildning som kompetensvillkor för förvaltning av skogar i allmän ägo;

nr 61, i anledning av väckt motion angående ändrade bestämmelser rörande lån och bidrag till arbetarsmåbruk; samt

nr 62, i anledning av väckt motion om viss ändring av bestämmelserna rörande kolonisationen på kronomark, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av djurgårdskommissionen m. m.;

nr 352, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 353, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till jordbrukets byggnadsstudiekommitté;

nr 354, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till täckning av vissa vid skifferoljeverket vid Kinne-Kleva uppkomna driftsförluster och avvecklingskostnader;

nr 355, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till statens provningsanstalt;

nr 359, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till kristillägg till erkända arbetslöshetskassor;

nr 360, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet rörande arbetarskydd;

nr 361, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för ålderdomshemsvårdens ordnande och utbyggnad, m. m.;

nr 362, i anledning av väckta motioner angående statsbidrag till bekostande av hörapparater för döva och lomhörda m. m.;

nr 371, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till överstyrelsen för yrkesutbildning;

nr 372, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till domkapitlen och stiftsnämnderna m. m.; samt

nr 373, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående närmast erforderliga åtgärder för tillgodoseende av Sveriges behov av matematikmaskiner.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 358, i anledning av väckta motioner om skärpt lagstiftning rörande uthyrning av bostäder;

nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om kommunernas bidrag till kostnaderna för folkpensioneringen; samt

nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal, m. m.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 388, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lantmäteripersonalens organisation och avlöningsförhållanden m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och bordlades

utrikesutskottets utlåtande och memorial:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om särskilda förmåner för vissa internationella organisationer, m. m.; samt

nr 11, angående ersättning till dess tjänstemän;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av beskickningshus i Canberra;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av fastighet i New York;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare medel till inköp av fastighet för beskickningen i Dublin;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss tjänsteförteckningsrevision för försvarsväsendet m. m.;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till avveckling av beredskapen m. m.;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1947/48;

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till djupborrning efter salt och olja m. m. i Skåne;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till planläggning av torvforskning m. m. jämte i ämnet väckt motion;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till teckning av aktier i Aktiebolaget Atomenergi m. m.;

nr 218, i anledning av väckt motion angående ersättning till marindirektören A. Grünberg för vissa rättegångskostnader;

nr 219, i anledning av väckt motion angående skadestånd och livränta till arbetaren A. Paulsson i anledning av honom genom olycksfall åsamkad kroppsskada;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till statens utlänningskommission m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt subventionering av införseln av vissa varor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till utbildning av tandläkare m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till universiteten och den medicinska undervisningen m. m., i vad propositionen avser anslag under statens allmänna fastighetsfond;

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet m. m., i vad propositionen avser anslag till inredningsarbeten för röntgendiagnostiska avdelningen vid karolinska sjukhuset;

nr 226, angående upptagande av vissa anslag under åttonde huvudtiteln till universiteten m. m. i riksstaten för budgetåret 1947/48;

nr 227, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en arbetsmarknadsstyrelse samt förstatligande av den offentliga arbetsförmedlingen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 228, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.;
nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1947/48 till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete;
nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1947/48 till socialstyrelsen;
nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1947/48 till statens byggnadslånebyrå;
nr 232, i anledning av väckt motion angående anslag till stadsmissionen i Stockholm för dess förebyggande alkoholistvårdsverksamhet;
nr 233, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar med förslag till statens löneplansförordning m. m. jämte i ämnet väckta motioner;
nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avsättning till statens automobilskattemedelsfond;
nr 235, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1947/48 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;
nr 236, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1947/48 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;
nr 237, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt
nr 238, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om nybyggnad för statens rättsläkarstation i Stockholm;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till domstolarna m. m. dels ock i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 31, i anledning av väckta motioner om rätt för av kommun valt ombud för de skattskyldiga att deltaga i förhandsgranskning av deklarationer;
nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisutjämningsavgifter m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet;
nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om rätt att vid taxering för inkomst njuta avdrag för avgifter till vissa stiftelser, m. m.;
nr 41, i anledning av väckt motion om utredning rörande sjöfolkets beskattning och utskyldsbetalning;
nr 42, i anledning av väckta motioner om viss ändring i gällande skattebestämmelser beträffande livränta från ränte- och kapitalförsäkringsanstalt;
nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om preliminärt uttagande av värnskatt för förra hälften av budgetåret 1947/48; samt
nr 45, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1947/48, m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;
nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vissa tjänste- och familjepensioner m. m. jämte i ämnet väckta motioner;
nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vissa från statens pensionsanstalt och lärarinnornas pensionsanstalt utgående pensioner m. m. jämte en i ämnet väckt motion;
nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 49, angående regleringen för budgetåret 1947/48 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.; samt

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 26 och 27 §§ lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker, m. m.;

första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av 5 kap. 3 § strafflagen samt lagen den 13 mars 1937 (nr 75) om tvångsuppfostran, m. m.;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- och pensionsförbättringar för präster m. m. såvitt propositionen hänvisats till lagutskott;

nr 54, angående ersättning åt biträde, som utskottet anlitat vid behandling av vissa ärenden; samt

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dödande av vissa utanför Sverige befintliga handlingar, m. m., såvitt propositionen avser förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 29 juni 1945 (nr 520) om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.; samt

nr 46, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till prisregleringslag, dels ock i ämnet väckta motioner; ävensom

jordbruksutskottets memorial nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till Barntillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare.

I och för deltagande i svenska skogs- och flottningsarbetareförbundets kongress och sammanträden i anslutning därtill anhåller undertecknad om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 27 juni—5 juli, i den utsträckning jag är nödsakad begagna mig av densamma.

Stockholm den 20 juni 1947.

H. Sten.

Den begärda ledigheten beviljades.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 7.15 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Stockholm 1947. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.

472439